

БОЖИН
ПАВЛОВСКИ

ЛУВА

БОЖИН ПАВЛОВСКИ

Д У В А

Вистинската драма на Игор сепак нема да биде со смртта што го фрла во таинственото езеро, исполнувајќи ги неговите претчувства. Неговата драма се состои во тоа што тој патот на осознавањето го изоди само до половина, а многу саканата Малесија ќе го прими дури со смртта. Игор си го завршува патувањето на ова гранично езеро, меѓу минатото и иднината, меѓу двоуме-

њето и сигурноста.

Д У В А

ГЛАВА I

Студот ги прибираше луѓето дома. По улиците на езерскиот град имаше голомразица, ретките минувачи за миг исчезнуваа во куќите. Оваа година медитеранските ветрови задоцнија та зимата испадна остра, снегот беше висок на планините од сите страни на езерото.

Двајцата братучеди одеа кон северната периферија, Игор го испраќаше Јанета и од возбуда заборава на студот.

„Мојот живот течеше без големи настани. Родниов крај не го помнам а не се сеќавам и за првите години во Торонто. О јес, мајка ми раскажуваше со топлина за сѝ, најмногу за куќата в село и за козата што давала убаво млеко. Во Канада отпатувавме со брод преку Солун, но јас не помнам ништо“, тажно рече Игор.

„Беше малечок и слаб, братучеду, кожа и коски. Онаа коза навистина ти го спаси животот. Но штом испловивте преку океанот твоите страдања морале да завршат. Канада е сурова но богата земја“, заврши Јане.

„О но, френд, маките се по луѓето. Татко ми не можеше да се закрепи со пари многу време потоа; јас

имав четиринаесет години кога првпат влеговме во своја куќа. Сепак, мојот живот беше океј, од училиште дома, од дома на игралиште. Само лете помагав во татковиот дуќан ама не секогаш зашто мајка ми сакаше да одам во библиотеката“, рече Игор.

„Тоа е најдобриот пат, братучеду, библиотеката и училиштето. Умна жена е мајка ти!“

„О, не, мене школото ме привлекуваше природно Мајка ми знаеше за тоа“.

„А ти братучеду изучи за туристички водич, а?“, праша Јане одненадеж.

„Ама не, јас сум филолог“, се насмеа Игор.

„Па нема ли таму работа за филолози?“

„Има, како да нема! Желбата за враќање во родната земја кај мене се разви природно. Но ти Јане како да ми се потсмеваш?“, праша Игор.

„А не“, се извлече Јане, „искрено му се радувам на твоето враќање! Само што кај мене се раѓа страв за тебе, братучеду, дали ќе успееш, дали ќе те прифатат како што треба“.

„Но јас умеам да живеам и со помалку“.

„Тоа е во ред“, рече Јане, и по мала пауза додаде: „се плашам од она што ќе се случува во тебе“.

„Уел, хотелот е од најдобрите, мене ми останува да се докажам како работник“.

„О, да“, го прекина Јане. „Хотелот го изградија за странци. Од тебе ќе имаат голема корист“.

„Ние сме двајца водичи. Работата ќе ја делаам со некоја девојка по име Јулија“, рече Игор.

„Убаво, многу убаво“, процеди Јане и го прегрна братучедот.

Веќе беа близу дворот со коњите. Пред трошната кука чекаше Јаневиот другар и со волнен шал ги криеше образите од студот.

„А тебе, френд, како ти обеле косата? Имаш ли веќе четириесет години или си постар?“, праша Игор со топлина во очите.

„Со годините сум тука близу“, се насмеа Јане, „проклета судбина братучеду, со маките отидов далеку. Среќата бега од мене како од крвник а јас во животот не згазив ниту врапче“.

„Е па не е лесно да се издржуваат жена и деца“, позеде Игор и продолжи: „Онаму, во Канада, мажите се робови на семејствата до старости и долговите не можат да ги исплатат“.

„Ни дете ни коте, братучеду. Жена немам а од каде пак деца?“, горчливо се насмеа Јане.

„Да не ме лажеш, френд?“, праша Игор искажувајќи недоверба и чудење.

„Камо среќа да те лажам, Игоре“, одговори Јане, „овде нема лага туку тага! Со мене судбината си поигра како со многумина после војната. За својата положба никого не обвинувам, секој оди по својата звезда, ете мојата звезда светеше слабо, како светулките после жетвата в поле! Сега веќе неколку години живеам во Малесија, едно парче заборавена

земја, додуша не ми е така лошо, братучеду, греота е да кукам, но ете што остана од младоста. Обелена коса, збунети очи, избраздено лице. Млад сум за да му се предадам на гробот но веќе стар за да почнувам одново. Таму во родителскиот дом седиме со мојата старичка, братучеду, можеби се секаваш на мојата мајка, седиме и двајцата си упатуваме тага и сожалување“.

„Но зошто не се удоми, френд?“, праша Игор.

„Долга е мојата историја“, срамежливо одговори Јане, „ете ми се измешаа плановите. Но кој би сакал да слуша за моите страдања при ваква голомразица?“.

„Зборувај френд, какви планови, каква историја. Па каде скиташе, човеку?“.

„Патував по морињата!, ете каде скитав. Едно време работев како учител во планинските села, потоа се повлеков во градот, ја менив струката. Ама тоа не беше никаква струка, учен недоучен, школото го напуштив малку пред завршување така што диплома не добив. И законот бараше да ги оставам учениците, да го заработувам лебот со раце наместо со глава“.

„Е убаво, не си ти единствен случај“, го поткрепи Игор.

„Ама како не сум, брате мој, оваа шашава глава ја нема преку сите планини. Не ме собираше овде, ѓаволот ме викаше во своите прегратки и еден ден со мало врзопче отпатував во белиот свет“.

„Па ништо, како многумина“.

„Но мојата работа беше потешка, братучеду, зашто помачно е да се работи на брод“, рече Јане.

„Како тоа на брод, френд?“, се заинтересира Игор.

„Брод фабрика“, поголтна Јане, „работнички брод, Тигар му беше името, ете како!“, одговори братучедот. „Ти велам, долга е мојата приказна“.

„Раскажувај, френд, многу ме интересира. Каков беше бродот и како си помина таму?“.

„Немој братучеду, ќе те изморам. Другпат, сега студот влегува в коски а ти доаѓаш од далечен пат, да ги оставиме авантурите!“ предложи Јане.

„О, ќе те слушам внимателно!“

„Здодевно е тоа, братучеду“.

„Почнувај, френд!“.

Неочекувано ветерот ослабе, во северната периферија се пробија топли воздушни струи. Двајцата братучеди се прибраа под еден трем стотина чекори до коњите, Јане ја започна приказната со страсти.

ГЛАВА II

„Добро, брате мил, кога си упорен, да почнам од бродот.

Бродот беше добар, за мене значеше фабрика што патува, платата не беше мала, но јас брате жедував

по копното. Оние суви предели во родниот крај ме викаа да се вратам. Четири години живеел на водата па еден ден си реков „Јане, ако е за добро на душата, свој живот треба да заврши“. Си ја проколнувал лошата судбина, верувај дека господ ме казнува за сите палавости, кај мене имаше борба на стравот и радоста. Се плашев многу иако трпев, стравот не го покажував, а да ти го отворам срцето, стравот го мешав со срамот.

Ми беше срам поради мистер Лич, да не ми се смее ако му се исповедам дека стравот од лулањето на бродот ми влегува во коските. И не знам зошто ми идеја мисли да му се молам на бога та навечер пред спиење се крстев молејќи „господе, чувај ме од сиве овие бездна“; се плашев оти вечерта легнувам а утрото нема да се разбудам. Грците на бродот беа исто така многу религиозни, но јас брате мој ги надминав, та ако останев тука сигурно ќе бев подобар од поповите.

Бродот ноќе ми личеше на колепка, особено во бурните денови. Пусто мое спиење кога морето беше мирно, да ме оставеа ќе спиев денови и ноќи. Не знам како се собираат толку лоши мисли кај човека, та јас треперев; де ќе потониме, де ќе се превртиме, морските кучиња ќе ме изедат заедно со другарите, повеќе не ќе го видам родниот крај, не ќе ги гушнам блиските. Та ми се раѓаа мисли како моите родители одат в црква и раздаваат задушнина за мене, боже, што не собирашемојата шашава глава.

Не можев да си објаснам зошто ме измачуваа црните соништа, зошто нечујно плачев во ноќите. На бродот беше Италијанецот Џанмарио, еден од другарите за кого мислев дека е мрднат во умот; но јас паднав подолу од него. Брате мој, Џанмарио правеше чудни цртежи на палубата а ги измачка и сите сидови од кабините. Еднаш газдата му нареди да ги избрише та Италијанецот мораше да работи целиот божји ден. А да знаеш што унер беше овој весел човек; луѓето ги црташе со магарешки глави, кучешки муцки, им ставаше опашки и разни други чуда, само да се смееме. За мене оваа смеа беше болна. Овој немаше никаква мака да нацрта гола жена, чиниш пред очите го гледаш нејзиното меко тело, а на крајот што? Па тоа, Џанмарио на крајот ќе И нацрташе копита од кобила!

Не смеј се, братучеду, да не беше на бродот овој шашав човек, јас ќе полудев сосема. Ме прашуваш за другите маченици, за работниците? Е, па тие си живееја обичен живот. Око не им трепнуваше, јадеа, спиеја и уживаа до мила волја а на островите си ја испробуваа машкоста. Понекогаш и јас си мислев; што сум будала, па и јас сум маж, носам панталони и петле во нив, ако ме снајде црната судбина не ќе бидам сам. На бродот беа триста како мене, кога не се плашат тие зошто да се плашам јас задоен со козјо млеко. Ги гледав како ги ловат рибите без страв, паѓаат во океанот и пак доползуваат на бродот.

Им завидував но дури после во мојата втора поморска година сфатив дека сите ги минале моите маки.

Само оние од Малта беа бестрашни уште од првиот ден, таков им е сојот. Најпосле и јас си реков, нека биде што ќе биде, од оваа кожа не се може надвор. Имаше денови во кои работата ме исцрпуваше, брате мој, зашто мене ме одредија да работам на палубата, таму ме кинеа ветриштата и бурата. Што работев? Како да ти кажам, им ги сечев главите на рибите, ете тоа, затоа и среќавав многу чудни риби, меки како жаби, долги како змии.

Лека полека се преродив и веќе ги поднесував маките, го снема стравот во понорите, се повлече срамот. Ги забораив лошите соништа, извесно време не мислев на пустите предели од родниот крај, една вечер дури и засвирих на гарнетот, понекогаш играв шах, но карти никогаш такашто не се коцкав. Бродското работно време не беше одредено; некогаш осум, некогаш единаесет па и до четиринаесет часа дневно. Затоа пак имаше денови со пет часа работа, а понекогаш ни толку. Редот и дисциплината на бродот беа војнички, хигиената примерна, имавме совесен лекар кој редовно ги вршеше прегледите на здравјето. Братучеду, газдата, тој мистер Лич беше капиталист но далеку од класичните зашто на свој начин ја љубеше правдата. Да, тоа е посебна правда, се согласувам. Него ќе го паметам додека сум жив. Докторот Анри посебно, о да, овој насмеан месје од Дижон беше далеку од сите зла.

Не само што Анри ми беше пријател туку и се грижеше за сето мое здравје; стрпливо ме прегледуваше; очите, ушите, носот, забите, мевот, коските, нозете. Братучеду, овој добротник го читаше стравот во моите очи, затоа по прегледот ми велеше: „Јане, гуд мен“.

На бродот другари како плева. Та јас се дружев со уште еден палавко, Малтежанецот Тувио. Овој секој ден ми ја раскажуваше приказната за умрениот и огледалото. Беше мајстор за народни приказни, солзи навираа на очите поради смевот. Смеј се, смеј се, како некој будала. Тувио беше бекар, уште еден повод за шега; јас го прашував кога ќе се жени а тој ми одговараше: „Јас сакам само римјанка ортодокс“. Унер, братучеду, на светов нема ниту една римјанка ортодокс. А Тувио велеше; прво ќе собере доволно пари за кука, па за убава кола, дури потоа ќе се врати во родителскиот дом на Малта каде што го очекуваа старите родители и две немажени сестри.

Ете вака, животот на бродот си врвеше во брборење, смеа и борба со стихијата“, заврши Јане со дискретна насмевка.

„А за островите не кажа ништо!“, рече Игор.

„Зар не ти здодеа веќе?“, се зачуди Јане.

„Се разбира, не!“, одговори момчето.

„О како се преполови денот, братучеду.

Дојде време за враќање назад; патот не е краток а сонцето нигде го нема. Јас ти раскажувам овде, брате мој, за животот по морињата без да те пра-

шам дали ми веруваш“со тага заврши Јане.

„Секако, да!“, кусо рече Игор.

„Знаев дека ми веруваш, братучеду!“, радосно продолжи Јане. „Не лути се, мојата несигурност води потекло од Малесија. Многумина таму не веруваат дека јас имам полна душа спомени. Во очите ти прочитав братучеду, знам дека искрено ми веруваш и затоа ќе ти раскажам уште малку. Но ако ти здодее, да знаеш, самиот си виновен. Слушај сега!

Бевме на фицијанскиот архипелаг, таму островот Батики ми остана во спомен со своите големи желки. На копното се задржавме четири дена, бродот имаше правец од запад кон исток. Овде на островот, братучеду, дадов клетва за остатокот од мојот живот. Реков и пресеков; ќе се вратам дома на огништето со сета печалба од скитањето а на радоста моја крај ќе ѝ нема. Во Малесија пролетта е куса но многу убава, лете воздухот мириса на сушена трева, а во есен на печени компири. И зимата си има свои убавини, кога ќе клапне големиот снег, луѓето ќе ме молат да им раскажувам за морињата. Да, брате мој, на Батики донесов смели одлуки. Батики го шетав двапати, првиот пат имав добар сончев ден, се спуштивме со чамците и ете нѝ на земјата. Кормиларот Грегори рече да се вратиме пред залезот на сонцето и ние му ветивме. Знаев дека домородците се мирни, та не се плашев од ништо.

Ѓавол да ме земе, можеби и се плашев. Еден црнец крај палмите чукаше лубеници што растат обесени на дрвјето, тоа се познати и вкусни плодови. Братучеду, што да ти расправам, ова не е многу возбудливо. Ете така, продолжив сам покрај брегот, а во близина здогледав желка голема колку стог сено. Здивот ми застапа за миг, си реков, „Јане, готово е со тебе“, па се свртев и ја дувнав колку што ме носат нозете. Домородецот се збуни, кога ја виде причината, да, така е, желката, долго се смееше, а јас се засрамин поради зајачкото срце. Црнецот ме зеде за рака сосила и ме однесе до желката, брате мој, желка мирна како јагне. Во близина на желките луѓето се чувствуваат безбедни, зашто змиите се плашат од желките, а островот има многу опасни змии. Островот има убава земја, плодна и мека, но вода за пиење нема, затоа е слабо населен. Ловот околу островот беше богат, риби колку што ти сака душата; а островскиот емиш ретко се среќава на друго место. Што да ти расправам братучеду, како да ти ги опишам островските жени, треба тоа да се доживее лично. Замисли братучеду, лудиот Џанмарио сакаше да се жени, а сеирот да биде поголем, оној Тувио бараше невеста за мене. Како божем јас да сум сакат или слеп та не знам да си избирам. Овие жени живеат од морнарите, така заработуваат, та и самите морнари одушевено водат љубов. Прашувај за мене, а? Ластарче, чиста насмевка, а знаеше убаво да милува.

Се разбира, јас тоа го платив, та Вануа Вити од тие пари исхрануваше и подигаше две мали дечиња.

Вануа Вити, брате мој, да бидам нескромен, ме засака. Кога се разделувавме таа плачеше, липаше од возбуда. Морнарите велеа дека плачот е пресметан во цената, та сите девојки плачат, но во животот сум среќавал многу тага и плач и умеам да разликувам плач од липање. А ме изненади и тоа што девојката беше многу религиозна, секој миг повикуваше некакви духови. Гатачките ја исплашиле никако да не оди во кинескиот и индискиот дел на островот. Народот на Батики негува еден стар обичај; огнени патувања. Јас го видов тоа со своите очи, да, со мали чамци пловеа дваесетипет милји како низ оган, сѝ заради нас што плаќавме. О, да, овде допатуваа и туристи со авиони, та нив ги пречекаа музичари во сукни со реси, какви што носат шкотските гајдари. Брате, овде трчаат по парите како кај нас овците по солта, да, луѓето се добри, насмевнати и услужни, ама самиот знаеш, од нешто мора да се живее.

Само што отпловивме во правецот на Техана мене ме обзедоа ужасни болки. Кога не умрев тогаш тешко да умрам било кога другпат, тогаш бев најблизу до небесата. Оган, брате, болки во градите, болки кај срцето, се пресеков в постела и ме фати еден страв ако си умрам така на океанот гробот не ќе ми се знае. Си слушал колку е мала и проста погребната церемонија на бродовите, колку брзо сан-

дакот треснува во водата и телото потонува долу во морето. Ни поп ни гроб, само библијата в раце и една молитва. Но бог ги прими моите молитви, за два дена се покренав од постелата и шетав по палубата, како прероден, моето тело ја издржа болеста. Рибарите ме задеваа и велеа дека сакал да ме казни не мојот туку островскиот бог затоа што Вануа Вити ја оставив да тагува, да венеа и плаче. О, тие се потсмеваа, јас знам, тие не ја разбраа љубовта.

Една среда ни беше слободен ден. Палубата ја напуштивме само за јадење во трпезаријата, но сите бевме нервозни. Долги станаа минутите а да не зборувам за часовите. Во близината на Техана сонцето грееше пеколно, жешка црепна под вршник. Топлината на воздухот ме гореше преку чевлите и чорапите. Си видел ли братучед како шушти воздухот кога е затоплен премногу? Е, каде би видел, Канада е сурова земја. А мене таа среда единствена утеха ми дојде кога видов земја; напред, назад, лево, десно, на сите страни земја. Големо чудо, тоа беа педесетина мали острови околу Техана. Другарите овде биле и порано, само јас и неколкумина од Малта бевме нови. И сега жалам како не најде слободно време мистер Лич, ќе го прашав за тие убави острови, тој знаеше многу. Додуша оној Тувио објаснуваше, малку на расипан англиски, та не знам колку треперев пред излегување од морскиот затвор. Вродот го викавме затвор, понекогаш со месеци не го напуштавме бродот. Дрвјето крај брегот ми личеа на чадори, сте-

блата танки и високи, а на врвот густе гранки лисје; долу под нив дебела сенка. Како да ги садела човечка рака, а не да се никнати самите. Децата со завиени платненца околу бутовите се качуваа како мајмуни, нивните рачиња беа бакарни како печени на оган.

Жените чекаа набашка, чекаа да излеземе од бродот, а мажите набашка. Така се разонодуваа но и така заработуваа. Нивните празници започнуваа со доаѓање на бродовите, беа среќни кога добиваа подарок, макар и шамиче за нос од најмала вредност. Ние влеговме во пристаништето и сѐ беше како што треба додека не го чувме гласот на мистер Лич. Сирената писна како ламја, та нашите души ги исполни со болка. Моравме да продолжиме зашто во пристаништето не можеа да ни го прифатат товарот. А бродот беше полн со конзерви и рибино масло. Лицата на рибарите помодреа од бес, забите ги стегнаа посилно за да не им се отворат устите, само јас, човек без искуство побеснев во мигот, викав, се бунев, барав да застанеме барем за миг. Му отидов на кормиларот, го пцуев, му се заканував, а тој се смееше како зелен. Дојде мистер Лич и ми рече: „Вие немате добро воспитание и на следното пристаниште напуштете го бродов“. Јас се вцашив, пак се исплашив, како би можел да го напуштам бродот, сигурно ќе се изгубев. Ми беше криво зошто газдата не ги почитува човечките страсти, па зедев да се правдам: „Мистер Лич“, му велам, „неодамна бев болан, нервите ми попуштија“, а тој ми одговори:

„Не признавам никакви нерви, јас ги отстранувам сите опасности на бродов. Вие сеете раздор, можеби и побуна". Пак го молев да не ме остави на островите засекогаш и најпосле газдата попушти. Веќе одевме на најголемиот остров; навистина Тахити е голема земја. Сите на бродот бараа некаква разонода да им помине времето. Кој не го осетил големото очекување, тој не знае како се растегнуваат нервите. Пред тоа два месеца сечев рибји глави: ни земја, ни трева, ни дрвје. При помислата на жена устата ми се исполнуваше пена, очите побеснуваа. Јас знам како ми беше мене, но не знам како им беше на другарите што ги засакав.

На едната страна брод, на другата островот. Меѓу нив ортома, од островската страна босоноги тела ја привлекуваа бродската планина. Бродот се укотви во еден мал залив од северозападната страна; лично мистер Лич одржа поучителен говор. Остануваме недела дена поради растовар и поправки на коритото. Јас и Тувио отидовме во една крчма од трска, внатре служија домородците. Десно беше морето, а лево дрвени столови и платнени шатори. Ти текнува ли, брате мил, шатори за експресна љубов!

Овде ја направив новата грешка; како и не би, кога жените носеа сукни од шарена свила со многу убави цветови, како и не би, кога очите ги бодеше црвената боја. Дојде дамата и нѝ праша што ќе се напиеме, пиво или виски, а ние рековме пиво и таа

веќе донесе дрвени чаши. Дали ни треба уште нешто, праша дамата со насмевка, а брате и не мораше да прашува, нашите очи беа школски буквар. Не однесе во шаторот со цвеќиња зашто таму нѝ чекаа девојките со миризлива коса. Тувио извесно време се галеше со својата дама но брзо заспа, додека мојата дама беше незаситна како мене. Беше жешко, тераше на потење после пивото. Девојката ја милуваше мојата коса, малку како да пееше, мислам дека беше среќна; најпосле се интересираше од каде сум. Од земјата на мајка ми, реков во шега, зошто е важно да знае од каде сум? Арно ама, нејзините мили рачиња ме галеа по образите и едно време ми падна жал та ја кажав родната земја. Но девојката не чула никогаш за мојата земја, праша каде се наоѓа. Реков, во Европа, но добро, каде во Европа, се интересираше, и колку е далеку одовде. Дваесет илјади милји, реков, многу далеку! Дамата не разбираше, со чудна насмевка ме праша, ако се патува со брод колкупати сонцето ќе изгрее додека стигнам дома, Реков, можеби триесет сонца, а таа ни пет ни шест, вели „Е! Мора да сте многу лоши луѓе штом сте се покренале на толку далечен пат“.

„Каква остроумност!“, викна Игор.

„Брате мил, ти текнува ли што се случи потоа? Е, не ти текнува. Јас се разбеснев и девојката ја претепав. Дури потоа увидов дека испив многу пиво и во пијанство сум ја тепал. Ме зедоа двајца од домородците под мишка и право кај мистер Лич, та му

рекоа: „Господине, овој рибар ни ја извалка честа". Каква чест, врискав бесно, девојката беше со мене за пари. Секако за пари, спокојно одговорија луѓето, само што нашиот бог забранува тепање на жените. Газдата им се извини во мое име, божем јас сум балкански дрводелец, та ми забрани да го напуштам бродот. Уште беше ден кога на бродот ја служеа вечерата; бродската трпезарија скоро празна, на вечера не се прибраа ни половината. Бев изморен, главата ме болеше поради пивото и отидов на спиење. Но случката ме измачуваше долго во ноќта, веќе ја жалеа убавата девојка. Таа имаше вајано тело, бистри и големи очи, лицето мазно и топло, а косата ѝ паѓаше до колковите. Црна, долга коса што ги вознемирува и старците. Другарите се враќаа во кабините еден по друг, пеејќи од занес.

Сонуваа голема бура на морето, еден кит ме проголта многу лесно. Се роди и новиот ден, сончев и топол како сите други, но веќе на сите им беше забрането да слегуваат на пристаништето. Малтежаните се испотепаа во крчмата, Џанмарио дрско им црташе по телата на дамите, та мистер Лич се разлуту и ја донесе забраната. Третиот ден, меѓутоа, пак бевме на островот. Седевме во истата крчма, покрај собирачите на школки, пиевме од пивото и ги фрлавме дрвените чаши. Еден домородец рече: „Белите луѓе се мразат меѓу себе“. И навистина, овие луѓе ги сожалуваа нашите страсти, ги презираа и ги мразеа нашите навици.

За жал, мораа да нѝ под несуваат, зашто така заработуваа, го вадеа лебот.

Размислував долго, се повлекох во себе, патев во душата. Сфатив дека времето го менува човека, од тивок и паметен го прави расипник и будала. Идните денови плачев како децата, другарите ги креваа рамениците, не можеа да ми помогнат. Кормиларот се чудеше каква душа се крие во моето тело; јас овенав, се скрив под кожата, девојките не ме привлекуваа. Што да се прави, братучед, мене ме потисна носталгија, тагував по родителскиот дом".

„Потресно, френд", воздивна Игор.

„Малку задоцнивме, ене, мојот другар измрзнал", покажа Јане.

„А вие ќе се враќате на коњи?", праша Игор.

„Ами како братучеду, кога единствениот пат за Малесија го завеа снегот".

„Да побрзаме!", викна Јаневиот другар, „не ми се допаѓаат средби со волците".

„Прости ми Илија, малку се расприкажавме со братучедов. Ете тргнуваме веднаш. Но вие не се знаете со Игор?".

„Го помнам кога беше две педи човек", одговори завитканиот во шал.

„Да, но тој сега е филолог!", го прекина Јане.

„А што му значи тоа?", праша овој.

„Па види Илија, тоа ти е нешто со јазиците", почна да објаснува Јане.

„Убаво, убаво! Но ајде ние да побрземе, патот е долг и води низ дивината!“, грубо викна Илија.

„Е сега да се поздравиме“, рече Јане држејќи ја уздата в раце. „Кога ќе пукне пролетта во Малесија сигурно ќе слезам да се видиме, но дотогаш чувај се, братучеду! Нашите стари велат, чувај се од непознатото! Пролетта веќе дојде крај езерово но горе в планина задоцнува, та мене, очекувај ме во мај. Веќе во мај братучеду ќе одиме заедно во Малесија, да ги видиш темелите од вашата кука“.

„И поточето и црквичето!“ го дополни Игор. Јане го јавна коњот, се поздрави со братучедот и замина по другарот. Игор уште малку ги следеше со поглед, тие исчезнаа кон белата планина. Со вознемирена душа се враќаше по истата улица и размислуваше за братучедот кој сега живее в планина, во Малесија, а само пред некоја година скитал по морињата. Каква е таа Малесија, се праша момчето, што го привлекува Јанета таму? Се сврте уште еднаш во правец на коњаниците но не виде ништо; сињакот полека слегуваше од планината в поле и ја носеше ноќта.

Студот го присили Игор да побрза. Со долги чекори ја мина калдрмата и се најде на паркингот, спроти езерото. Ова беше неговиот прв ден во татковината, во градот никого не познаваше.

Само што влезе во колата и сакаше да тргне, на прозорецот се подаде главата на еден човек со молбени очи.

„Случајно да не одите кон Дува?", праша.

„Токму таму", одговори момчето и му ја отвори вратата.

„Овој студ дојде неочекувано", рече човекот откако се смести удобно. „Лошо за туризмот! Јас работам на паркингот во Дува и знам дека студов ќе влијае на мојата плата. А вие, на одмор или службено?"

„На работа, водич за странците!", кусо одговори Игор.

„Веќе ми е јасно", скокна патникот, „вие доаѓате од Канада! Во Дува ве очекуваа само уште вас, девојката пристигна утрово. Ама убава девојка!"

Ја изминаа првата хотелска населба, потоа и втората. Игоровиот сопатник рече дека се вика Макале а потоа раскажуваше за секој хотел посебно. Првата и втората хотелска населба, според него, се градени за работниците од оваа земја, но веќе третата, Дува, што е екстра класа, го содржи сиот конфор и раскош. Тука на брегот и природата испадна дарежлива, рај за гостите. О, Дува не прима секакви гости, заврши сопатникот Макале.

ГЛАВА III

Првата вечер ја минаа на една клупа покрај езерото. И веќе персоналот знаеше дека тоа е нивната клупа.

Тука само што беше станал снегот на март, оние познати ветрови ја будеа тревата.

Животот околу езерото е убав особено во рана пролет, кога сонцето се нурнува во чистата вода и низ облаците ѝ прави на езерската површина срмени фигури, а од населбите запловуваат првите чамци со рибарите.

Ова езеро го делат две држави и секоја мисли дека нејзиниот дел е најубавиот; нашата езерска традиција сепак е најдолга, а самото езеро го носи името на нашиот град. И со право се верува дека овој дел на езерото го зафати модерната треска на туризмот, зашто стотина хотели и пансиони дремливо ја очекуваат сезоната и гостите. А најмили гости испаднаа странците; оние од Холандија, потоа оние од земјата на Хамлет, не помало внимание им се посветуваше на достоинствените гости од Германија и Австрија. Сите нив организирано ги испраќаа патничките агенции, овде пристигнуваа со боинзи и дагласи; домаќините ги прифаќаа со интимност, им даваа водичи што зборуваа на нивните јазици или најмалку на големите светски. Водичите им служеа во сѝ додека им траеше одморот.

Природата е убава, рај за очите и градина за душата. Народот, меѓутоа, е од заостанатите во Европа. Домаќините се обидоа персоналот во хотелите да го обезбедат од истиот божествен крај и добродушноста го роди плодот. Сите чистачки беа овдешни, администрацијата исто така. Деликатната прислуга и келнерите извесно време престојуваша во

Палма каде што ги научија добрите манири, а собарките беа ќерки на овдешни печалбари и знаеја повеќе јазици.

Директорот на хотелот Дува го нарекуваа лисица. Откако веќе умре, неговиот сјај потемне, но додека го газеше овој свет нему му се плашеа. Зад неговото име се криеше голем авторитет зашто тој го прослави хотелот. Подигнат на самиот езерски брег, во борова шумичка и убава местоположба, Дува се прослави заедно со својот директор. А овој мудро ја планираше иднината и меѓу персоналот не примаше социјални случаи туку само лица со добри квалификации и препораки. Главниот готвач го доведе од далечна Бретања, а за водичите дури и се измачи. Водичот е прозорец за туристот, да, нему му беше јасно како е во светот. Водичот е сејач на љубов, насмевки, а со јазикот на овој век — водичот е убава инвестиција. Овој збор е излишен во секој роман, ама не во овој. Боже благ, лошиот водич е пропаст. Директорот направи проба со овдешните витки момчиња и девојки, ама ништо од тоа. Овие му изгледаа прости, срамежливи, плашливи и што е најлошо — го нервираа до лудило. Па така мораше да му се обрати на својот добар брат, генералниот конзул во Торонто. Оттаму набрзо долетаа охрабрувачки вести, малку потоа пристигна и избраното момче. Братот конзул испрати писмо во кое јавуваше дека во старата татковина доаѓа наше момче што сака да се жртвува и да му служи на својот народ.

А откако момчето беше обезбедено, агентите јурнаа по девојката. Еден господин престојуваше во Лондон и за големо чудо на враќање ја пронајде нашата девојка. Веќе со тоа Дува ја започна втората сезона по свеченото отворање.

Првата сезона ја нарекуваа пробна.

Момчето го воспитуваа да живее присебно и корисно за светот и блиските. Балканските страсти ги потисна онаа канадска сигурност, се разви силно чувство за логика. О, љубовта во младите години може да ги разбуди успаните страсти, но како?

Првата вечер што ја поминаа на својата клупа покрај езерото беше пресудна. Овде се запознаа и си подадоа пријателски раце, не разговараа за своите занимања туку главно за младоста и земјите во кои ја поминаа. Неговото име Игор не ѝ се допадна многу, а тој беше одушевен од нејзиното име Јулија. Зад името Јулија веруваше дека се крие Шекспир со сите најубави работи што ќе ги доживее вљубениот. А впечатокот го дополнуваа голите очи на момчето што трепереа од восхит. Лисицата од Дува беше вознемирен та рече дека и слепиот ќе ја види едноставната убавина на девојката. Нејзините големи и кафеави очи што играа со итност, правилните но малку здебелени усни зад кои се криеја убави заби и кафеавата, долга и убаво зачешлана коса врзана со црвена панделка тука оставија најсилен впечаток. Шефот на рецепцијата про-

цеди низ ретките заби дека оваа девојка се дотерува малку како во Наполеоново време.

Но Јула беше модерна девојка со вкус и чувство за мера, грижливо стекнати во побогатите англиски домови каде што учејќи го јазикот две години чуваше немирни деца. А беше родена во не толку бедно семејство на земјоделци од селото Богородица, чесни и плашливи верници на природата. И таткото и мајката, но и братот и сестрата што ги имаше, останаа да ја работат земјата, одгледуваа рани домати и така го крпеа животот. Само Јула, во која беа вљубени сите, излезе од родителскиот дом, ја заврши педагошката академија во еден град покрај Струма, но бидејќи немаше работа ни за лек, ги измени плановите и отиде да научи еден светски јазик на Кралските Острови. Дури по две години тргна да ја испроба женската среќа со чесност. Тогаш агенциските работи цутеа, таму во бизнисот се бараа млади луѓе со шарм и познавање на големите јазици. Патот Ы беше добар, само што влезе во симплот на враќање за татковината, таа го сретна оној агент што ја препорача во хотелот Дува.

И така се случи сето тоа. Утрото штом пристигна на езерскиот брег и се најави во хотелската служба, на директорот очите му болснаа, образите му поцрвенија од радост. „Јас просто не верувам“, шепотеше по ходниците со страсти во грлото, „ова не е вистина, девојката е совршена до идеал“. Убавина, знаење и култура, сето тоа пред неговите нозе, неколку

месеци пред главната туристичка сезона! Навистина, кај него ова разбуди чувство за моќ.

Попладнето Јула го запозна Игорa. Се сретнаа во празната хотелска бавча, каде што сѐ уште не беа поставени гостинските маси ни сонцобраните. Само некои мали птички надлетуваа барајќи храна. Игор беше машкиот хотелски водич што допатува истото утро од емиграција, кому му се смачило да живее во земјата што не е родителска. Неговото вистинско потекло доаѓаше од еден револуционерен, планински крај што го викаа Малесија. Меѓутоа, неговиот татко во таа револуција не се покажа со храброст туку избега со семејството во Канада. А како побегна? Трговецот се исплаши од новата власт и ги замоли духовниците од манастирот Калишта да го пренесат преку езерото, зад границата. Овие најдобро го разбраа стравот кај трговецот и по две недели обезбедија кајче за бегање. Кајчето го управуваше едно голобрадо момче што го викаа Макале, кое одвај веслаше и за малку ќе умреше од студот. Но сепак семејството на трговецот пристигна и набрзо во постариот дел на Торонто држеше мало дуќанче за сувенири и грамофонски плочи од родниот крај и така се исхрануваше. Игор помагаше во дуќанчето, особено за време на феријата, додека ги заврши студиите од филологија. Во целата младост татковото минато не му даваше мир, та во долгите ноќи момчето размислуваше за бегство и враќање во Европа.

Еден маглив зимски ден влезе во генералниот конзулат како на исповед.

Од конзулатот го упатија ваму.

За своите дваесет и осум години ова беше најголемиот чекор што го направи. Реши да живее во татковата земја каде што удобствата беа помали и каде немаше свои пријатели. Неговиот стар татко го одвраќаше, го лажеше дека ваму ќе го снајде казната што му ја намениле нему поради бегството. Но Игор имаше доволно познавање за да не верува, знаеше дека во старата татковина се води борба за праведно општество. „Кога веќе се враќаш“, возбудено советуваше стариот, „тогаш врати се во родниот крај како господин“. Момчето конечно вети да се врати преку земјата на техниката и од Минхен патот ќе го продолжи со кола. Последните зборови на таткото трговец на аеродромот беа: „Да купиш кола и тоа од најдобрите“. А момчето како сите негови врсници на светов, го сакаше тоа.

ГЛАВА IV

Првата средба на клупата им беше куса. Лисицата ја повика Јулија кај себе и долго ја задржа во кабинетот а потоа ја однесе на ручек во еден национален ресторан. Како сите со добри пари во џебот и овој ја купуваше модата на бившите селани та сите свечени ручеци ги правеше во фолклорни рес-

торани. Јула беше збунета но и задоволна од успехот.

Игор ручаше во хотелот заедно со Бојарова, шефот на рецепцијата. Овој покажа интерес за печалбарите во Канада и беше особено зачуден кога разбра дека тие таму најчесто се угостители и држат мали гостилници но дека се среќаваат и богати газди на ресторани со највисок углед. По ручекот двајцата си подадоа пријателски раце.

Игор освежен од млакото ветерче што пиркаше од Поградец, Албанија, наваму низ езерото, седна на онаа клупа и размислуваше за минливоста на животот. „Што значи да се родиш и да живееш во модерен свет?“. За половина ноќ го прелета океанот и потоа низ Европа пристигна до ова езеро. А од што се плашеше?

Боже мил, од познатата печалбарска треска што на многумина им ги тресе и нервите и срцата. Е, тоа не се случи, оваа треска го одмина. Се виде дека неговата врска со татковината не е емотивна туку нормална. Само при помислата на родната Малесија малку се вознемири но без тага во очите. Се убеди дека татковината не ја сака затоа што му користела и водела грижа за него туку едноставно затоа што мислеше дека без неа не е целосен, таа љубов доаѓа природно. А во својата Малесија не пасел ниту овци ни говеда, во душата немаше ништо пасторално и никаква грижа на совеста. Нему му беше јасно дека родната земја ќе ја засака со срцето

само откако ќе ја запознае. На празните чувства не им даде широка постела та црвеницата не ја избаци. И мислеше дека таквиот однос е морален. Можеби родната Малесија се распаѓа и гладува наспроти него што вози раскошна кола но кај него оваа мисла беше во магла. Оттаму го однесоа на четири години и веќе немаше претстава како изгледа тој далечен предел. Не се чувствувааше виновен за ништо а сепак зеде морална обврска да се врати по татковите траги.

Искомплексираниот татко трговец за синот се изразувааше како за градски господин и, рака на срце, воспитанието не беше поинакво. Игор ја заврши филологијата и за сето време ги читаше најдобрите книги од универзитетската библиотека, особено античката, француската и руската класика. Во него другите гледаа разумен, воздржан и современ човек со широка душа, момче од науката, без еуфории и агресивност, и без оние психички трауми. За него во Канада ќе се најдеше работа на секој чекор, ако требаше ќе го препорачаа и откај ректорот, и, па тоа со задоволство ќе го стореше и самиот градоначалник на Торонто. Веќе затоа изненадувањето беше големо кога Игор отпатува во старата татковина.

Но штом го стори тоа и родителите и другарите беа сигурни дека Игор ќе згазне на здрава земја, не ќе му се случи ништо лошо на момче без себични страсти и пороци. Неговите амбиции не завлегуваа во интересите на другите и не ги повредуваа.

Кога ја прими службата во хотелот, што не е особена почест, тој ја прими и сета одговорност. А со својата школа и образование можеше да добие многу повеќе ако им се обратеше на оние во владата. Таму ги прифаќаа сите повратници од емиграцијата чија идеологија не беше далечна.

Долго седеше наспроти сонцето што се повлекуваше во Албанија и се прашуваше што е она кое треба да го стори како прво. Дали да се вмеша меѓу хотелскиот персонал, од келнерите, собарките и готвачите да ги запознае условите и состојбата во хотелот, или да седне во колата па да ги разгледа историските споменици и сите траги од минатите времиња на градот. Хотелот се наоѓаше само десетина километри јужно од градот, крај езерото, черек час возење. Но денот не само што се преполови туку и задува едно поладно ветре што потсети дека наближува ноќта со сите ранопролетни студови.

Се заврти кон копното и ја виде планината Галичица покриена со снег и една сива магла. Потоа го упати погледот пред себе, во соседната држава, и покрај сонцето што блескаше право в очи успеа да го види снегот на тамошните планини. Му стана веќе јасно дека овој студ и ова ветерче надоаѓа од сите страни. Земјата што ја газеше со нозете беше влажна исто така поради скорешниот снег што станал пред малку, зашто зимата одвај неодамна се повлече високо во планините. Брановите што ги создаваше езерото бучеа при ударот од карпите и макар

што не беа силни и долги влеваа страв и возбуда кај сите. Ниту еден чамец, ни едно кајче на сината вода не пловеше.

Беше еден од оние први пролетни денови со шарено небо и непостојани воздушни струи, де топли, де променливи и сурови, доста обичен ден што е во дилема дали да ги покаже забите на зимата или насмевката на пролетта. До пладне беше многу студено, затоа рибарите си седеа дома или остануваа во групи на главното пристаниште, а не запловија ни кајчињата со туристи. Новодојдениот од Канада го прими местото за своја судбина и иднина та се праша како можеле татковците да ја напуштаат оваа убавина. Но тука проработи разумот кој му рече дека од нешто татковците морале да живеат. Не помина многу време а во неговите уши многу топло свонеа стиховите „Да видам дали таму сонцето зајдува како и ваму, кавал да свирѝ јас да умирам“. Се разбира тоа зврши без одсив и брзо, зашто момчето ни стиховите не ги знаеше најдобро.

ГЛАВА V

Клупата на која седеше Игор беше лакирана пред неколку дена но по ништо не се разликуваше од другите клупи поставени во боровата шумичка околу хотелот и покрај плажата. Оваа клупа беше сосема близу до езерото, малку како во заветрина.

Игор можеше подолго да остане без да го забележат. На девојчините итри очи, меѓутоа, ова им остави впечаток. Доцна по пладнето Јула дојде кај него фалејќи се дека го видела од терасата на ресторанот.

Така седеа и разговараа за сосема обични работи; Јула беше трогната од природата, Игор воздржан.

„Ако им се верува на првите впечатоци“, рече девојката, „овде ќе се живее добро. И директорот е фин човек“.

Игор одговори како што чувствуваше, воздржан но не и разочаран.

„Јас не очекував ништо подобро“, рече. „Штом измине барем малку време мене ќе ми биде како дома“.

„Сѝ зависи од слогата меѓу персоналот и од тоа колку има хуманост еден за друг. Мене ми станаа мили сите што ги сретнав“, заврши Јула.

„На Бојарова му се поклонуваат сите. Ми се чини тој е власт во сенка“, остроумно процеди момчето.

„Да, и директорот се плаши од него“, изненадено прифати Јула. „Тој не го изрази тоа јавно но постапките го издадоа“.

На Јула ѝ се допадна остроумноста на момчето и дури малку се насмевна прашувајќи дали веќе го спопаднала меланхолија. Не, тагата сѝ уште беше далеку од срцето. Потоа девојката се интересираше како можел толку убаво да го научи мајчиниот јазик во странство.

Јазикот се прима од мајката што раѓа, а Игоровата мајка беше пре красно издание на планината. Мајчиниот говор се носи длабоко во душата, рече момчето, кога човекот е при свест и совест, тој не може да се убие.

Јулија седеше на клупата свртена кон влажната песоклива плажа која во лето примаше до двесте капачи. Од страната на Игора беше поставен трансформатор за локална струја и некои помпи за вода. Неколку месеци подоцна на оваа плажа долу ќе се сончаат хотелските гости, додека чамците ќе бидат укотвени малку в лево до карпите. Џагорот на песокта ќе го означи крајот на спокојните денови кај младите хотелски водичи, тогаш тие ќе бидат само на нозе, ќе им служат на гостите. Секој гостин со себе ја носи својата историја, треба да се исполнуваат илјада желби. Игор и Јула се погледнаа искрено и со топлина, во доверба како да си кажаа дека од нив ќе зависи сè, дури и сонот на скапите гости од странство. Нема да ја осрамотиме татковината, велеа наивните очи на девојката.

Хотелот носеше жиг на висока категорија, тоа значи и гостите што ќе го исполнат налето се со длабок џеб. Веројатно и со култура на светски луѓе, господа од Европа. Игор претчувствуваше дека меѓу нив ќе се најдат и такви со особени настраности, грубо речено шизофренији, но со тоа не сакаше да ја заморува својата колешка. А оваа баш беше љубопитна и праша што треба посебно да се знае за да бидат гостите задоволни, да потрошат повеќе и удобно да си го минат времето.

Искуството на момчето, што беше многу скромно здобиено во едно летувалиште на Атлантикот, го наведе на мислата дека гостите сакаат да слушаат за локални работи. Историјата и културата на стариот езерски брег, но боже мил, на секој гостин ќе му минат морници по телото ако во толку далечен предел слушне нешто и за историјата на својот народ. А како да го научат ова? Па така, двајцата се договорија да ја посетат градската библиотека и да земат книги за земјата на лалињата, земјата на викините и, ако се може, за земјата на валцерите.

„Нашата прва средба со градот!“, воздивна Јула.

Игор ја гледаше со благост во насмевката, веќе му се допаѓаше на прв поглед. Ја праша дали ова што ќе го работи е она што го очекувала од животот, а таа со женски предизвик рече:

„Моминските визии често се мистериозни и недофатливи, но што се однесува до службата во хотелот, тоа си е во ред. Илјадници мои другачки се без работа во истиов миг“.

Задачата на водичот е најтешка во летната сезона а потоа е толку лесна што станува и здодевна. Што се однесува пак до амбициите од детството, призна Јулија, ниту размислувала многу за професијата. Не постанала лекар, архитект или професор, а тоа не ја заболело ни малку. Игор слушаше и потајно но слатко се смепжаше, рече, ди-

леми за професијата и кај него нема, него во минатото го привлекувале само хуманитарните науки.

„Во иднина можеби ќе посакам да станам писател“, рече.

Во Канада имаше еден добар пријател, некој си Тели Гивенс, кој неодамна го примија во нуклеарниот институт. Ова била неговата голема желба од детството, тој гореше од помислата да стане специјалист за работи. Игор имаше уште еден добар пријател, чиста спротивност од амбициозните. Овој не пројавуваше желба за ништо на светов, само што имаше природна дарба за логиката. Можеше човека да го убеди дека е подобро да се живее паразитски, така без работа, значи не се занесуваше со идеи што носат и болка.

„Вашиот пријател не ќе се спаси од болката и разочарувањето“, смело рече девојката.

Ја затресе убавата коса, малку вљубенички го погледна Игорa чии очи одлутале на другата страна, кон планината над Поградец. „Можеби сте во право“, процеди момчето.

Водата од југ донесе едно ново бучење. Чамецот на граничарите обоен во сина, бела и махагон боја, помина покрај брегот патролирајќи пред да падне мракот. Двајцата граничари во чамецот гледаа достоинствено како војници, само едниот успеа да ги забележи младите на клупата. Откако ги виде двајцата им испрати неколку куси знака

со сирената, на што Јулија се насмевна со симпатии, а Игор ги поздрави со крената рака. Ова е пограничен крај, зона на војници и граничари, помисли момчето. Чамецот веќе исчезна и дури тогаш Јула погледна во сонцето што отишло напалу зад планината, а Поградец веќе тонеше во темница. За миг сонцето отиде сосема зад ридот, а лампионите околу хотелот светнаа. Силен и подмолен удар на два тешки предмети се почувствува од близината, девојката сети гребење во ушите. Тресокот потекнува од некоја машина кај објектите што се градат, зад најблискиот рид.

„За оној што пораснал меѓу татнежот и бумтежот ова е играчка“, рече Игор.

„Мислите на себе?“, праша Јула.

„Торонто е градилиште“, процеди Игор.

Уште малку и градот што беше од десната страна ќе се капеше во неонската светлина. Игор убаво се загледа во контурите на градот, очите лазеа по површината на модрото езеро и го донесоа до еден рид опашан со сидина, а зад ридот една друга планина. За миг изрази желба идните денови да ја посети таа сидина, на што Јула се насмевна простодушно, велејќи, „не е тоа обична сидина туку е Самоиловата тврдина“. „О, да“, се сепна Игор, „на царот со ослепените војници, та за него знаат сите деца на емигрантите во Канада“. „Целиот овој град е споменик на историјата“, мудро рече девојката, „вредно е еден ден пред сезоната да се обиколат местата“.

„Запознавањето со обичаите на овој крај не ќе биде тешко", рече момчето.

„А со луѓето?", праша Јула.

„И со нив", одговори момчето. „Овде луѓето се многу блиски до природата".

„Би сакала да познавам многу луѓе", рече Јула.

„Еве ја првата можност", шепна Игор.

Една девојка се појави на ридот.

„Каде си Јула!" викна женскиот глас од ридот.

„Ја гледам. Таа девојка доаѓа кај нас", рече момчето.

„Ах, мислите на собарката Милица", викна девојката, „со неа веќе добро се запознавме".

Двајцата се поткренаа од клупата и го видоа телото на собарката што слегуваше кај нив. Игор веќе ги откриваше белезите на виткото моминско тело кое за миг се најде близу до клупата. Ликот на Милица беше особено благ и пријатен, таа имаше руса, убаво зачешлана и долга коса. Момчето бесрамно се загледа во градите што ги покриваше блуза во кремова боја но сепак не успеваше да ја закрие набуеноста и убавината. Малку време собарката срамежливо молчеше, неудобно погледнуваше взема како да се извинува. Очекуваше Јула да ѝ стави крај на мачната положба, но и оваа малку се збуни.

„Ова е Милица", најпосле му рече на Игор, при што овој ја подаде раката.

„Се запознавме денес во мојата соба", додаде, „а вкусот ни е заеднички. Двете најмногу сакаме пире од костени".

„Јас сум вашата собарка", рече Милица подавајќи ја раката малку ослободена од срамот. „Мојата задача е да се грижам за собите на персоналот".

„А работите ги извршувате без да ви се подвикнува", ја дополни Игор.

„Да", се насмевна собарката, „мене никој не ми подвикнува. Кога се со мене луѓето се кротки".

„А што правите со обожавачите?", праша Игор.

„Тие ја погрешиле адресата", поцрвене собарката.

Игоровите чувства кон собарката останаа присебно восхитувачки, еден миг ја гледаше без збор. Јула раскажуваше уште нешто за Милица. Собарката се роди во Австралија и таму беше петнаесет години, а само пред четири години нејзиниот стар и измачен татко се врати, та од заштедата купи две собички во градот. Милица се роди во некое чудно место што го викаа Ванеро, но откако се задевојчи живееше во повеќе градови на континентот. Како што таткото ги менуваше газдите барајќи подобра среќа, така девојката ги прифаќаше преселбите.

„И вие ли се вративте од тага за родниот крај?", дрско праша момчето.

„Не, јас не донесов никаква тага. По родниот крај не тагував зашто не го познавав".

„А вашиот татко?"

„Најдобро ќе ви раскаже самиот ако ви се даде прилика да го посетите. Татко ми да, тагуваше многу!"

„Само тагуваше или и даваше илјада долари за да се почне војна со соседна Грција?", праша Игор.

„Господине, татко ми не е од тие".

„Кому му припаѓа вашиот татко?"

„На болеста што го фати в гуша. Ете кому. Господине, јас не дојдов овде да се оправдувам".

„А зошто дојдовте?"

„Ме пратија да ве известам, ете зошто. Директорот приредува интимна вечера за персоналот".

„Што му текнало?", се зачуди Игор.

„Сигурно во врска со подготовките за главната сезона. Кој да ги знае неговите намери!", заврши Јулија.

„Ваква вечера приреди и минатата година", рече Милица.

„Без пригоден говор?", праша момчето.

„О, зборуваше доста. Зборуваше за некој посебен морал во хотелот а на крајот рече дека гостинот секогаш е во право", одговори Милица.

„Па тој буквално го сфаќа туризмот", викна Игор.

„Ха, Лисицата умее да го прави тоа", го дополни собарката.

„А вие?"

„Мене ми се брза, дрзок човеку. До гледање и да знаете, вечерата е во свечената сала.

За персоналот во оваа сала се слави еднаш годишно и тоа во пролет".

„Зошто ја навредувавте?", го праша Јулија откако собарката исчезна.

„Сакав да ја збунам", се правдаше момчето.

„Но Милица е толку кротка", рече Јула. „Ајде да се вратиме во хотелот".

„Мене ми се останува уште малку", рече Игор.

И Јула повторно седна на клупата. Долу под нив, во една грмушка запрета птица, порането врапче. Таму долу под нив езерската вода веќе беше во мрак, а само десетина светилки означуваа каде е Поградец и планината со снег. Извесно време двајцата молчеа, Игор фрлаше камење во водата без никаква цел, а тие потонуваа со мал шум. Во таа релативна тишина Јула се интересираше дали Канада има многу езера, на што тој одговори; можеби најмногу во светот, ама повеќето се недостапни и ладни. Пак молчеа, потоа Јула испеа два три стиха од една англиска песна.

„Оваа песна многу ме понижува но еве самата доаѓа", рече со тага во гласот.

„Составувачот не мислел на вас и зошто да ве понижува?", праша момчето.

„Кога им ја пеев на децата од Емили Магриџ пред спиење тие ме плукаа в лице", одговори девојката.

„Но госпоѓице, децата не ве плукаа цели две години?"

„О, само првиот месец, додека свикнаа на мене".

„Било поминало, вели народот", рече Игор.

„Ете било ама не поминало", го исправи Јула.

„Да го оставиме тоа", предложи момчето, „зашто во главата ми шетаат необични мисли". •

„Какви мисли?"

„Глупави и чудни претчувства", резигнирано рече Игор.

„Никако да ве разберам", викна Јула.

„Сакате да бидам појасен?"

„Да, то е најдобро".

„Па ете, како да почнам. Имам чувство дека овие бранови ќе исфрлат леш од езерото", рече момчето.

„Што ви падна на ум?", се почуди Јула, „па гледајте убаво! Ова се многу слаби бранови, се губат на првиот чекор!"

„Моите претчувства се опасни, госпоѓице. А на трупот не му треба силна струја", се дополни тапо гледајќи во езерскиот мрак.

Јулија се вознемири. Од каде му се населија овие претчувства на Игорa и што конкретно бараат во неговата глава? Сега дури се збунуи. Дали она што го зборуваа за меланхолијата беше само маска или пак душата на момчето носи вакви трауми. Можеби кај Игорa се работи за сфаќање на животот и убеденост во моќта на природата над човековите претчувства. Девојката навистина имаше слушано за некои судбински

пророштва и за фаталистите, но нив ги примаше во духот на народната: „колку вода по море, толку солзи пролеа, колку свезди на небо, толку солзи прокапи — и земјата гладница мораше да ја прибере". Впечатливо и шокантно чувствување на душевните промени. Игор создаде мачен впечаток неочекувано, девојката се прашуваше дали пророштвото потекнува од длабочините или е плод на играта. Момчето се обиде да објасни.

„Еднаш на соседот чевлар му реков оти денот ќе му биде кобен та е подобро да го отспие дома. И така воздухот во градот беше преполн влага, небото мрачно од облаци, а коските го вртеа поради реума. Соседот подбивно се насмеа и рече дека не верува во бабини деветини. Отиде на работа во дуќанот. Погодувате, а? Веќе не се врати зашто на еден крстопат близу Кнок стрит го здроби трамвајот број 16. Така добро го смачка што не изгледаше пристојно телото да се носи од мртвовечницата дома, туку најдобро право на кремирање", заврши Игор.

„Неверојатно", изусти девојката.

„Ова можеше да испадне и случајно", продолжи Игор, „но претскажувањето убиство над еден црнечки лидер од факултетот не беше никако случајно. Овој лидер се покажа со многу смелости, имаше во себе напредни сфаќања, се бореше за правата на обоените и за еднаквост меѓу луѓето. Држеше говори во аристократските делови на градот, на лордмерот му врати петиција со остри зборови.

А знаете ли кој го уби? Сиромасите од предградието Лун".

„А вие?", праша Јула.

„Јас му реков дека е опасно да се оди таму. Им реков на сите од штабот на убиениот. Аристократите ќе платат добро, им реков, двојно ќе платат за убиството, само тоа да се изврши. Смртта ја сакаа и ја платија, ама никако не сакаа своите раскошни и чисти булевари да ги полијат со неговата крв. Така и беше, но тука веќе немаше место за утеха".

„Игоре, зошто ме измачувате со тоа?", праша девојката молбено.

„О, јас зборувам за стварноста!"

Јула се возбуди уште повеќе, со отворени, љубопитни и збунети очи гледаше во младиот пријател, вџашена и изненадена. Не од суровоста на приказните туку од нивната случајност и неочекувано присуство во мислите. Та за неа овој пресврт беше многу опасен. Овде не се случи ништо од важност, никаква физичка промена зашто вечерта езерото не исфрли никаков труп. Нежната кожа на моминското лице се намовна и ги менуваше боите. Сепак успеа да се среди и го запраша Игор како му се јавило она претчувство за трупот. Овој стана и во езерото фрли еден голем камен, езерската шир протатне, додека момчето почна да објаснува. На крајот работите беа уште позаплеткани, зашто испадна дека Игор се поигрувал со трпението на девојката.

„До колку лешот биде фрлен во Албанија", рече момчето, „практично не е можно брановите да го донесат ваму".

„А зошто да биде фрлен во Албанија?", наивно праша Јула.

„За чисто и за мешано брашно", се засмеа Игор.

„А, така!", се освести Јула, „но внимавајте добро, вашата шега може да ве испече!"

„Но ако не е шега туку пророштво?"

„Пророштво? Ни во сон! Ако е тоа претчувство тогаш и јас ќе ви предвидам дека ќе се вљубите во Милица!", викна Јула.

„Во собарката или во вас?", дрско праша Игор.

„Јас не мислам да се врзувам".

„Боже благ, па вие брзо се лутите", рече Игор откако ја фати раката на девојката. „Простете за она со трупот, јас сакав да ве подготвам за задачата што ве очекува. Како туристички водич, а вие ја примивте службата веќе, ќе ви пристапи некој богат шизофреник и ќе ве праша: „Госпоѓице, ќе благоповелите ли да ми бидете сопатник до рајот?", а вие не ќе се снајдете! Знаете ли што ве замолил чудниот гостин во тој миг?", праша момчето.

„А што?"

„Обична работа од подземјето. Тој ве повикал на уживање дроги, а вие не знаете".

„Мора ли да му се одговори на типот што прашува така?"

„Како да не мора. Во нив се парите, мила моја, а ова е хотел од висока категорија за кој важат меѓународните прописи".

„Игоре, јас не сакам да ја полнам главата со глупости".

„Ама тоа е стварноста, Јулија".

„Време е за вечера", го пресече девојката, „имам претчувство дека сите се во свечената сала".

„О, тука сме. Значи и вие како мене имате претчувства", радосно скокна Игор на што девојката слатко се засмеа.

„Се родија и други претчувства".

„На пример?"

„Веќе сум сигурна дека вашиот дух е скитник", му рече Јула.

И веќе чекореа кон хотелот што блескаше во сјајот на светлината, спроти ноќта.

ГЛАВА VI

Далеку, многу далеку лаеше куче. Игор се загледа во балконите на хотелот кои потсетуваа на заспана убавина. Само на еден од нив забележа две старечки фигури излезени заради чистиот воздух, а тоа беа старци од данските селендри што овде доаѓаа на починка веќе седма година. Во целиот хотел инаку престојуваша најмногу дваесет гости, покрај данските старци, но тоа беше премалку за наполна радост на Лисицата. Келнерите обично остануваа без работа, се мотаа по коридорите или се криеја во собите

па долго спиеја. Меѓутоа, само уште две недели па сите ќе ги тријат рацете, кој од задоволство кој од работа. Априлското сонце ќе привлече нешто повеќе гости, барем ќе го наполни половината од хотелот, а тие ќе летуваат поевтино. Потоа, од мај до октомври, хотелот ќе биде исполнет до последниот кревет, а персоналот ќе биде за жалење поради големата трчаница. Опслужувањето двесте души не е толку лесна задача.

Персоналот беше сместен во десетина соби доградени подоцна над кујната, откако Лисицата увиде дека сите не ќе смогнат да патуваат до градот секој ден после работата. Имаше и такви кои ни за жива глава не сакаа да живеат во хотелот, но тие беа родени во градот.

И Игор ја прими својата соба. Еден обичен кревет, до него мал кауч со црвена навлака, ноќна ламба, две фотелји, минијатурна масичка, и се разбира, бања со клозет. Собата ја одржуваа чисто и додека во неа спиеше чуварот на паркингот и сега. До оваа соба се паѓаше собата на телефонистот, до неа на барменот, на главниот готвач од Бретања (хотелот негуваше француски стил во опслужувањето) а шефот на рецепцијата зафаќаше соба веднаш до влезот. Десната страна од ходникот им припаѓаше на жените и девојките; прво Јулија, наспроти шефовата, до неа Милица со уште една собарка, та и во сите останати соби живееја по две нежни келнерки. Другиот и побројниот дел од персоналот живееше во градот; ов-

дешните одеа и се враќаа со коли, особено лесно си поминуваа оние што имаа свои коли. И Милица во прво време си одеше дома кај стариот татко секој ден, но бидејќи немаше редовен превоз, се прибра во оваа соба и татка си го видуваше во неделите и кога добиваше слободен ден. Саботите и неделите ги поминуваше дома, а во другото време работеше без прекин.

Јула и Игор влегоа во хотелот пред рецепцијата и свеченоста ја видоа низ стаклената врата. Им пристапи Бојаров за да го праша Игор дали веќе отпатувал братучедот Јане за Малесија. О, да, момчето се израдува од спомнувањето на својот братучед, со кого веќе се наприкажуваа добро. Овој Јане допатува оттаму, од Малесија, го дочека братучедот од Канада како што е обичај и уште праша за здравјето а потоа на коњ се врати дома.

„Нема да поминат ни три недели а Јане ќе намине овде“, рече Бојаров.

Јула веќе се упати кон свечената сала зашто оттаму ја повика Лисицата. Бојаров со завист ја гледаше во одот, а потоа несмасно му намигна на Игор.

„Ви завидувам на друштвото“, рече.

Малку подоцна и Игор беше меѓу веселите, а по него и Бојаров; Јула седеше од левата страна на директорот, Милица меѓу собарките, многубројните келнери и другата послуга го зафаќаа најголемиот дел од салата. Салата додуша не беше подготвена посебно за оваа прилика, но и вака делува ше пријатно.

Цвеќе на масите, чисти чаршави, беспрекорен ред и хигиена — сето тоа беше во традиција од самото отворање на хотелот. Сервирањето на вечерата беше при крајот, сите се интересираа како се чувствува директорот. Неговото расположение беше одлично, и духот и телото свежи и одморени. Среди вечерата стана Бојаров и им на здрави на сите, а по него се покренува директорот кој го објасни поводот за оваа средба. Се работеше за туризмот.

„Од него примаме плата сите ние“, почна овој: „Милиони луѓе престојуваат во хотелите, особено крај морињата и езерата. Тие се покренуваат на далечен пат, илјадници километри за да го поминат годишниот одмор колку што се може поудобно. Гостите од земјата на лалињата, молам, прелетуваат три илјади километри до ова езеро. А пак другите гости од соседните земји пристигаат со своите коли вложувајќи натчовечки напори по патот што води низ планински венци. Да, планините се убави ама напорни. Заедничка цел на сите им е во врска со здравјето но и со духот“.

„Нашиов крај е познат по духови“, потсмешливо викна еден келнер, но директорот не му обрна внимание туку продолжи:

„Овој хотел е од најубавите покрај езерото, ако не и најдобар. Затоа персоналот треба да се покаже со фини манири, широки познавања на занаетот, човечка топлина и услужност. Да си ја познава основната должност.“

Готвачите ќе прават јадења по угледот на француската кујна, келнерите да се покажат со брзина и вештина во сервирањето и никако сметките да не ги прават на масите од гостите. Во сите рееторани со светски глас сметката излегува од кујната заедно со порачката за да не се остави гостинот во дилема. Да не мисли господинот дека ние го крадеме. Во барот, билијарката сала и во базенот се служи со посебна интимност; таму цените се повисоки и природно е гостинот да се чувствува како дома. Од пресудна важност е улогата на собарките. Што е основно за собарките? Многу јасно, тоа е нивниот изглед, насмевката, хигиената и брзината во суредувањето. Секогаш чисти, со уредни коси, мили насмевки, тивки во одот и работливи како мравки".

„Да бидеме како сложено семејство", извика барменот.

Меѓу помладите келнерки се изроди потсмев. Една со сина облека, сосема детско лице и кратка коса им шепна на другите:

„Ова ни го зборуваше и минатата година".

„Биди пристојна и молчи", ја предупреди таа до неа.

Милица гледаше во Игорa, ја покрена винската чаша и дискретно му намигна, а овој возврати. Јула за нешто се интересираше кај директорот, овој се топеше од задоволство и милина, одговараше гордо и со полна уста. Бојарова го извикаа надвор, поради меѓународен телефонски разговор.

Тогаш онаа келнерка во сина облека го запраша директорот:

„Ами што ќе правиме со непристојните гости?"

„И нив ќе ги нагостиме!", одговори овој.

„Ами со агресивните?"

„Таквите се ретки но и нив ќе ги услужиме".

„Што ќе биде ако бараат премногу?"

„Е, па во таков случај ќе се послужите со вашата култура. Не знам, богами не знам! Важно е и тогаш да не ја повредите суетата на гостинот", заврши директорот.

„Од мене може да добие сѝ, дури и нокаут", викна онаа келнерка.

„Ваша работа, но после нокаутот се останува на улица".

„А зошто Милица не остана на улица?", праша келнерката.

„Вие многу зборувате", ја потсети директорот.

Вечерата траеше околу два часа. Игор порача пастрмка на жар и со апетит ја изеде. Пиеше сосема малку од едно бело вино и дури сосема малку зборуваше. Два три пати нему му пристапи Бојаров со намера да го расположи, срдечно го прегрнуваше и му шепотеше: „Драги земјаку".

„Овде сите се срдечни, со отворени срца, а тоа во угостителството не е толку честа појава. Има хотели на истиов езерски брег во кои многу се краде, царува неслогата, а сите неволи паѓаат на грбот од гостите.

И овде кај нас можеби се краде, ама сосема малку, скоро невидливо", заврши Бојаров.

Игор му одговори дека сѝ повеќе се уверува во тоа што го слуша за персоналот и се радува бескрајно но како на нов службеник во хотелот не му е лесно да се раскомоти така брзо. Шефот кимна со главата и рече: „Сосема ве разбирам“, потоа седна меѓу собарките и кажуваше вицеви. Оваа вечер на Јула не можеше да ѝ се пристапи; таа седна до човекот што го викаа газда, се интересираше за структурата на гостите што ќе допатуваат групно од земјата на валцерите, потоа за малата традиција на Дува, за културниот живот и за тоа дали се предвидени туристички излети до Поградец.

„Албанија сѝ уште не ги прима нашите гости“, одговори овој, „десетици илјади гости ќе мора да се задоволат само со нашиов дел од езерото. Нашиов дел е и најубав! Природата ги влече туристите, ќе се убедите самата во тоа. Уште во мај небото ќе биде посеано авиони со туристи“.

Откако заврши, набрзо погледна во часовникот, се вознемири, стана и рече:

„Ве напуштам со тешко срце зашто ме повикаа дома. Како секој родител и јас имам маки со децата. Пријатна забава, ќе се видиме утре!“

Келнерките како да го очекуваа овој миг, се покренаа да си одат, но Бојаров штотуку влезе и им нареди да седнат. Вечерата додуша заврши но сѝ уште се пиеше и мезетеше.

„Хм, како секој родител“, се јави сината келнерка „овој нашиов има маки со децата колку сто родители. Тоа не се деца ами неранимајковци и уличари“.

„Пст, за главниот ништо лошо!“, викна Бојаров.

„Јавно да се изнесе она што се знае“, му врати сината келнерка. „А не како тебе, Бојарове!“

„Јас не сум Бојаров за тебе!“

„Ти си Бојаров и тајно му кроиш кожувче на оној што го браниш, другар шефе!“, одговори сината девојка.

„Ова се вика провокација!“, викна Бојаров.

„Без провокации“, се јави барменот, „ајде да наздравиме за новите меѓу нас!“

Овој глас ги вразуми славениците и кавгата престана. Сите гледаа во Јула и Игор со подадени чаши. Потоа малку испија и пак седнаа. Милица му пристапи на Игор и го запраша: „Еј, како ви е желудникот?“, а овој одговори со „Поднесува како што треба“. Милица сакаше да се покаже со зајадливост и му шепна на уво: „Оваа вечера е последна во ресторанот до идната пролет. Знаете ли зошто? Па така, ние од персоналот се храниме во една собичка зад кујната!“

Откако сите се разотидоа, Игор излезе во бавчата. Се чувствуваше необично, збунето, настаните од денот не му дадоа да здивне. Беше задоволен но не премногу. Она претчувство за лешот што ќе го исфрли

езерото му помина низ главата за миг. Сега му беше јасно дека тоа не е во врска со некое длабоко размислување и оти девојката ја исплаши непотребно. А каде е таа? О, Јула веќе беше во длабок сон. При спомнувањето на ова име преку неговите усни прелета блага насмевка. Главно, Игор, беше задоволен од сѐ. Во студената, одвај пролетна вечер нему му доаѓаа спомени од животот во Торонто, та малку се плашеше од нив. Враќањето во старата татковина беше доброволно и тој беше свесен дека не смее да испадне како измачување на душата. Колку за душата, о, да, Игоровата душа беше позната како благородна. Него го сметаа за едноставен човек.

И додека со очите шеташе по езерото тивко потпевнувајќи, нему му пристапи Бојаров. Овој на вечерата испи најмногу вино, но сѐ уште беше присебен. Физички тој пиењето го поднесуваше добро.

„Вечерва тепжо ќе заспиете“, рече Бојаров.

„Господине, мене сонот ме фаќа веднаш“.

„А, значи така. Тогаш зошто сте надвор на полноќ?“.

„Не знам ни самиот, господине“, одговори момчето.

„Кога не знаете самиот, земјаку, тогаш никој не знае. Ако заспивате лесно, спиеите како јагне, така се вели во овој крај. А мене, за жал, сонот ме измачува секоја вечер. Вие сте маж, значи, можам да бидам

искрен пред вас. Вечерва во главата ми се меткаат оние фустанчиња од салата. Знаете, долго сум вдовец и тоа е природно. Никакви лекови не помагаат. Само живо месо, колку што се може помладо. И ве молам не помислувајте дека моите потреби се дивјачки!"

„Не, господине, тоа не го помислив", одговори Игор.

„Добро, земјаку, може ли без тоа „господине", или не може?", праша Бојаров.

„Во навика ми е, господине", одговори момчето. „А ви пречи ли тоа?"

„А, не, не ми пречи. Само што овде кај нас звучи необично. Но за гостите од странство вие сте како порачан!"

„За гостите досега не размислував", рече момчето.

„Како тоа?" се зачуди Бојаров, „треба ли да верувам дека не сте размислувале за службата?"

„Мислам дека гостите се примаат обично, господине".

„Дури сега во вас гледам почетник. Па вас службата ќе ве порекне. И не можам да се начудам што ве измами да дојдете ваму? Ајде земјаку, што?"

„Господине, јас не умеам да се служам со големи фрази. И не сум рекол никогаш дека ќе го победам животот. Би сакал да бидам хуман и пристоеен колку што се може, да ги разбираам другите. Моето враќање е доброволно и јас не жалам за ништо. Оваа служба не ја барав но кога ми ја предложија ја прифатив свесно.

Ако не се снајдам како што треба самиот ќе се откажам", одговори момчето.

„О, земјаку, вие нема да пропаднете. За жал, не можам да кријам. Ми се чини ќе видите многу мака. Дај боже да биде поинаку. Но вие сте доста нежен и тешко ќе го прифатите угостителскиот морал".

Игор рече дека е чедо на овој век, знае што значи мака и тежината ќе ја понесе на свои плеќи. Бојаров се сомневаше и одрече со вртење на главата.

„Но ако сте итар, земјаку, вие ќе поминете лесно", како во. пијанство процеди Бојаров.

„Што значи тоа?". праша момчето.

„Да ви кажам во доверба, овде се готви реорганизација. Вие имате солидно образование и препорака, можете да земете подобро место", шепна Бојаров.

„Господине, моите планови не се така големи", го прекина момчето.

„Земјаку, зар ќе се помирите со судбината да бидете водич на гостите додека директорот е аналфабет?", праша Бојаров.

„Се разбира", ладно одврати Игор, „неговото искуство е поголемо".

„Ете поради вас ќе морам да го сменам мислењето за младата генерација. А верував дека младите се борбени, револуционерни, непомирливи".

„Но господине, што сакате вие од мене? Туку што пристигнав во овој крај и природно е да не ви верувам.

Како можам да правам сојуз со вас, да се бунтувам и да ја кочам работата?", викна Игор.

„Потивко земјаку, ова е разговор во доверба. Овде никој не крои заговор но немојте да мислите дека работите ќе мируваат. Добра ноќ!"

Разговорот заврши тука. Игор остана збунет, слезе долу покрај водата и малку шеташе во еден нестварен сон. За миг пред очите излезе трупот што го исфрлија брановите, здрвено момче во бела кошула чиј живот на земјава завршил нејасно. Оф, тоа претчувство, се стресе Игор, каков е тој знак што се појавува уште првата вечер?

ГЛАВА УП

Денот не беше убав. Ноќта врнело сѐ до мугрите, та утрото дрвјето капеа на тревата. Игор се разбуди меѓу првите во Дува, малку време слушаше радио во фоајето, потоа слезе кај клупата но не седна поради влагата. Езерото го имаше благиот спокој скоро без никакви бранови. Само неколку птици се нуркаа во водата ама без поголем успех зашто рибите навреме избегале. Небото пак се готвеше, црни облаци патуваа над водата. Времето не донесе најдобро расположение зашто тераше на спиење, сигурно затоа сите се успале. Игор изгледаше разочаран, тишината го дразнеше, како секој што избегал од голем град и тој се чувствувањ осамен. Малку се потсети на емисија-

та од радиото, кога спикерот рече: „Започ- наа најпотребните дождови за насевите" и како да зажали што мислел лошо за врнеж- ливиот ден. Треба да се има добрина, по- мисли во себе, зашто илјадници гладни ус- ти нестрпливо ги чекаат дождовите. Му тек- на за земјоделците од Малесија. А кога ќе заграби слободен ден за да намина во Мале- сија? Навистина момчето не ја чувствуваше Малесија фолклорно и со печалбарска тага туку обично како секој што сака да го види родното место, но таткото трговец го моле- ше и проколнуваше секако да отиде во род- ниот крај. Трговецот подвлече: „За да видат таму еден вистински господин".

Лошите мисли не се изгубија така лесно. И езерската вода беше модра, дури и црна, поради сенката на облаците. Покрај брегот одлета мало јато гаврани што исчезна кон градините. Игор се убеди дека не ќе биде удобно на ниедна клупа ова утро и посака да се шета по патеката што се издолжуваше паралелно со езерото. Малку сакаше да пра- ви споредби меѓу животот и условите во Ка- нада и овие овде но брзо му текна дека тоа не е пристojно и се откажа. Само душата го дразнеше да мисли на другарите таму, на универзитетот и професорите, со тага се се- ти на еден стар и прост драмски монолог кој почнуваше: „Татковина ти е онаа земја во која си го минал детството", но ова веќе не му остави којзнае каков впечаток. Сè уште беше длабоко уверен дека ќе го засака она езеро и луѓето, та ќе му се даде можност

животот да го исполни со убави и корисни работи. Момчето, меѓутоа, не беше од идеалистите.

Кога ги направи првите чекори над плажата, нечии нежни женски раце му ги затворија очите. Тоа беше повик за невина игра и момчето ја прифати. На прашањето „По-годи кој?“, немаше потреба многу да се мисли. Зазбиваната Милица со детска радост се смееше и велеше: „Овде човек може да биде сам и осамен колку што му сака душата“.

„Госпоѓице, ајде да се шетаме?“, предложи Игор.

„О, вам ви е лесно, зашто сè уште не почнале големите излети. А кој ќе ја посврши мојата работа?“.

„О, вратете се веднаш и разбудете ги сите за да им ги суредите собите и креветите!“, подбивно рече Игор.

„Ама јас не мислев така. Да прошетаме ако ви е по волја, штом веќе другите се успале. Но што би си кажале ние двајца?“

„Не, госпоѓице, не морате!“, рече Игор.

„Е баш ми се шеткара!“, се насмеа Милица.

Плажата ја изминаа со испитувачко молчење. Игор додуша крадешкум сиркаше во моминското тело што беше убаво; свежо, мило и природно формирано лице, коса врзана со бела панделка што задолжително ја носат сите собарки, сино фустанче и бело футиче на половината. Очите му запреа на градите, да, тоа беа најубавите гради што ги

видел. Чекорејќи девојката потпевнуваше, а кога пред нив се покажа белата планина Га- личица, таа радосно викна:

„Погледнете горе!"

„Што има, госпоѓице?"

„Планина!", одговори собарката.

„Веќе ја видов вчера", се пофали Игор.

„Сте ја виделе но сè уште не ви кажале ништо за неа", со гордост рече Милица.

„А што тоа, госпоѓице?", праша Игор.

„Па тоа, како да ви објаснам, таму на- шите дедовци имале големи бачила. Ене та- му горе на Галичица!"

„Сум читал, мила моја", ја пресече Игор.

„А сте читале ли дека нашите дедовци таму немале мир поради Арнаутите?", по- бедоносно праша Милица.

„О, госпоѓице, колку сте мудра. Та и јас не пасев трева, знам малку од историјата на мојот народ".

„А зошто вие ме понижувате?", однена- деж праша собарката.

„Ве понижувам?", викна Игор. „Ако до- бивте таков впечаток јас се повлекувам. Не знаев дека сте од стакло".

„О, мене сите ми се потсмеваат поради мојот карактер. Си мислев дека вие не сте како другите, ете пак се излажав".

„Вие да не живеете во облаците?", ја прекина момчето.

„Не, јас не очекувам никаков принц", тажно одговори собарката.

Пак чекореа со неприродна сериозност. Кога по малку време очите им се сретнаа, од двајцата избувна искрена смеа. Им беа смешни претходните постапки, та девојка- та праша: „Зошто сакаме да си попуваме?". Да, она за бачилата и маките на дедовците од Арнаутите, таму горе кај снегот, таа го слушала од татка си, уште првата година по враќањето кога со него шетала по оваа иста патека. Од него научи како се живее на ба- чило, како се молзат овците, а за правење сирење веќе знае влашки рецепти.

„На Галичица пролетта задоцнува", про- должи собарката со страст, „но нема поуба- ва пролет од таа што доаѓа дури во мај, после снегот. А пак воздухот таму горе!?", потскокна од радост.

„Госпоѓице, вие многу знаете. И сето тоа ви го кажа вашиот татко?".

„А, татко ми е со големо искуство. Сега е многу стар и boleжлив ама во младоста има ловено дури и ајкули. А на светов не ќе сретнете понесрекен човек од него!", од- говори девојката.

„Плаче ли вашиот татко за родното се- ло?".

„Многу често".

„Тогаш сè е јасно. Вие имате татко па- ничар. Сум среќавал такви и во Канада. Еден ми рече: „Сине, ти ќе го видиш моето село Ѓавато. Еве ти два долара да ми до- несеш грст земја". Ете таков е вашиот родител! А што мислите? Ќе ја бакнува ли земјата ако му ја однесам? Не! Нему му

треба за да се фали пред другите", заврши Игор.
„Вие сте прост човек!", се налути собар-ката.

„А вие?"

„Што јас?"

„Учевте ли вие некакво школо?"

„Е, сигурно. Јас завршив хајскул", одговори Милица.

„Да, госпоѓице. Но тоа не е многу. Да бидам искрен, тоа е многу малку!", рече Игор.

„Речете му го тоа на мојот татко!", се налути Милица.

„А што ќе ми каже тој мене?"

„Дека не сте во право!", одговори собар-ката.

„Пред мене не ќе прави капитал од печалбата, госпоѓице", мудро ја пресече во зборувањето.

„Многу ви знае главата!"

„Уел, зад мене останала многу неспани ноќи, госпоѓице, јас не сум подобар од другите, уел, можеби полош, но барем сфатив дека треба да се живее едноставно. А вие?", праша момчето.

„Едноставно, да, убав збор, а дали секој може така?"

„Треба да се обидеме".

„Е слушајте ме добро!"

„Молам?", се смири момчето.

„Ќе ме слушате ли како што треба?", праша.

„Повелете, само да не биде плачлива приказна за изгубените печалбарски деца. Чесен збор, ми се смачи од тоа. Таму во То- ронто се плаче на сите веселби. И жално и смешно. Плачат и сиромасите и богатите, а не им се даваат триста долари за авионска карта“, луто заврши момчето.

„Ќе ме слушате ли?“, упорно праша со- барката. Игор даде чесен збор.

ГЛАВА VIII

Малку време Милица се двоумеше од каде да почне за да не испадне здодевна. Уште еднаш со површна лутина го погледна Игорa и почна:

„Еве како растеше една девојка во Австралија“, рече и продолжи: „Татко ми и другарите, токму седум врсници, стасани на таква возраст за да мислат на подобар и снослив живот, го оставија родното село Бапчор“.

„Низ селото протечува бистра вода“, со потсмев ја прекина Игор.

„Од каде знаете?“, се зачуди наивната собарка.

„Само немојте да ги спомнувате маките на бедното живеење“, рече Игор колку за шега.

Милица не го сфати потсмевог туку воз- будено продолжи:

„Кога се искачија на ридот, до местото што си го викаа Баско, во ушите им засво-

ни гласот на двете камбани од црквата Све ти Горѓија. Црквата е голема и со многу убав иконостас".

„Од каде знаете?", се вмеша Игор.

„Слушав од татко ми", одговори девој- катЕ^

„А сега продолжете", рече Игор додека усните му играа од подбивна насмевка.

„Мелодичниот глас на камбаните што им ги распара ушите за последен пат им ги потресе и душите. Зашто тоа беше звукот од времето на детските години. Него го слу- шале и тогаш кога попот извршувал поло- вина литургија по ортодоксните канони, ко- га ги закопувале умрените и при секој нас- тан во селото. И така, врсниците излегоа по тесната патека направена во белиот снег, до- пратени од роднини и пријатели, според та- мошните обичаи, кога се оди во туѓина. И повеќе не се вратија!*

„Печалбата беше развисна во овие кра- ишта и кога робуваа под Азијатите", се вмеша Игор.

„И пред татко ми оделе во туѓина", про- должи Милица, „ама пожално испраќање од ова немале видено. Од раното утро до ноќта, седум дена чекале врсниците и ги молеле општинарите во Лерин да им издадат пасо- тли, ама тоа било најтешкото. Овие им ве- леле „дојдете утре", а причина за чекањето било тоа што заборавиле да му дадат по пе- десет драхми на главниот писар, господинот Заркадас. Зашто овој потоа требало да ги

подели парите со околискиот началник, господинот Цакцирас. Ама госпoде! вошкари!"

„Веќе се собрале четириесет патници од разни планински села, сè стројни момци на млади години. Дури тогаш ги примил са- миот градоначалник во својата вила и пред да ги благослови за добро патување по мир- но море им одржал топол говор. А што им рекол? Секој да даде по сто драхми, па свечено ветил: „Ќе купиме авиони со кои ќе се браниме од непријателите!" Мајко мила, каква судбина!"

„Сега разбирам", се вмеша Игор, „тој го употребил случајот за да ја доискубе пe- чалбарската кожа. Тоа ли сакавте да го ка- жете?"

„Да. Ама не само тоа! И душите им би- ле стресени додека го минувале Солун, Ати- на, Пиреј, збиени во малото параходче на- речено Атики. Патувале по Средоземното Море, прво по Егејското и Јонското, а газ- дата ги сместил во самото корито, покрај рибите што ги уловил пред тоа и некое смрдливо ѓубре што го носел на островите. Со клети срца пристигнале во Порт Саид, та малку здивнале откако ги примил Ескви- лино, италијански брод за долга пловидба. А патувањето долго триесет и еден ден. Бро- дот бил од најубавите ама сепак морската болест им ги одзела душите на двајца врСТш- ци, најнежните другари. Тажно, многу таж- но пристигнале во земјата на кенгурите".

„Нова земја, нов народ, нов јазик", се вмеша Игор, „неискусни во бизнисот, така

фаќајќи ја работата од грешната страна, сигурно годините им минуваа во очај и тага?"

„Од каде знаете?", се изненади собар-ката.

„Па тоа ми се случи мене, госпоѓице. Но вие само кажувајте!"

„Ах, да! Одомувањето на врсниците трае долго, парите тешко се печалеа. Три години потоа моето татенце се ожени и само што си го подреди скромниот живот во една колиба на Ванеро, покрај Индискиот Океан а мојата мамичка веќе умре. Во треска и бессознание, умре од непозната болест, оставајќи го татенце на белиов свет со мене. Са-ми на светов, сиромашни до кожа, ние го сечевме мразот на ладниот живот. Татко ми ги менуваше газдите за подобра надница а младата снага не ја жалеше", тажно заврши Милица.

„Госпоѓице, која година се случуваше тоа?"

„Пред осумнаесет години, не е многу да-леку. А светската војна ги отежна сите па-тишта кон родниот крај, враќање назад ни-како. Татенце доби еден абер од дома, од својот татко, а во писмото пишуваше: „Фронтот е и на југ и на исток, сине, нашето село го прегази најтешкиот ботус. За среќа луѓето не настрадаа многу. А таму, сине, што има ново таму?", прашуваше за-грижениот старец од Македонија. Мајко ми-ла, та ваму се случија сто новини. Татко ми беше оженет, му се роди ќерката, потоа му

умре жената; мојата мамичка умре во една квечерина! Природно е што старите од Македонија не можеа да разберат и да тагуваат зашто војната беснееше. Поштата во малото место Ванеро ги примаше писмата за Европа но тие не стигнуваа на адресата, а патничките бродови веќе неколку години не ја поврзуваа земјата на кенгурите со стариот континент".

„А што потоа?", заинтересирано праша момчето.

„Едно врнежливо утро поштарот го донесе второто писмо со многу печати поради што скитало, а во него: „Татко ти го затворија и една ноќ го однесоа во Мала Азија. Досега никој не се вратил оттаму, сине, да знаеш. Мајка ти остана сама зашто неодамна од тифусот и сестра ти умре, сине". Обоже, срцето на татенце ќе распукаше од силната болка и ќе си заминеше на синото небо да не беше тука грижата за малата ќерка, за мене. Од бога било судено, си помисли татенце, та ја прими судбината за своја другачка и со сета душа ми се посвети мене. А јас им бев миленица на сите печалбари во Ванеро. Којзнае, можеби ме сожалуваа. Кога се враќаа од бушот каде што за еден **ШКОТСКИ** газда сечеа еукалиптуси, печалбарите ми носеа мали животинки, некогаш кенгур, понекогаш зајак или пак од оние мечиња куали што се пијанат од лисјето на еукалиптусот".

„Веќе насетиле дека бебето ќе израсне во лична девојка“, се вмеша Игор.

„А, не тоа! Но тие просто се радуваа оти татко ми ќе има со **ПЈТО** да се гордее и да ја истисне тагата од срцето. За мене не ве- леа дека сум убава туку умна и мила, а јас уште на четири години добро ги зборував и мајчиниот и англискиот јазик. Арно ама, во една спарна квечерина, кога воздухот мири- саше на риба и сол, а индискиот ветар престана да дувка или пак го смени правецот, поштарот донесе уште едно писмо што го испрати некој далечен роднина, во меѓувреме преселен во Полска. Татенце веќе не веруваше дека било кога во животот ќе добие писмо што ќе му најави радост, та уште кога го забележа зборливиот поштар како ита кон куќата, змија го касна и нешто силно го боцна над слабината, татко ми веднаш прокоби: „Ах, мојата мила мајчица, ах!“. И навистина, писмото што беше кусо како другите, како телеграма да е, јавуваше: „Драги братучеду, прими благи поздрави од студена Полска, од Вроцлав, каде што веќе се насели нашата лоза. И сите од селото, сите фамилии се прогонети и растурени по Европа, судбината не им е подобра. Само мајка ти, сирота, не сакаше да го остави огништето, сирота кукавица, па една бомба... со се куќата. Сигурно знаеш дека кај нас имаше граѓанска војна. Бапчор го срамнија со земјата, неколку месеци пожарите беснееја. Ете толку да знаеш, братучеду, да не ти текне да се враќаш таму!“.

„Татко ви не знаел ама сигурно и немал намера да се враќа наскоро таму?“, праша момчето.

„Па тој ништо и не прочита за трагедијата, а ова писмо го потресе и го фрли во долг и безумен плач. Јас го тешев, му ги ба- цував образите, а бев толку малечка и го милував со рачињата. Го прашував зошто плаче така болно и длабоко, но тој не ја кажа вистината. Името на вистината не можеше да го изговори ниту во плач. Не само што му беше урнат родителскиот дом и израмнет со пустата земја, туку и соништата, детството, идеалите. Зашто врската на печалбарот со родниот крај, со родното место, вие господине добро знаете, не е преку имотот туку главно преку душата. Зад сидиштата на таа кука, душата, се крие младоста и копнежот“, заврши Милица.

„Му се чудам како издржал“, трогнато рече Игор.

„Душата му знае, господине, но сигурно го одржа грижата за мене. Фала му на бога, подоцна не виде ништо пострашно“, рече Милица со пламен во очите.

„А богоми и нема пострашно од тоа“, одговори Игор.

„Ох, како да нема, За малку ќе заборавав. Па најстрашното дојде потоа, на островите во Океанија. Веќе уште идната година, кога се отселивме со татко ми по идета на еден авантурист од Солун и тоа каде? На Норфолк, жими мама! Додуша тато господ го спаси и веќе не се разболе ниту еднаш,

— хх^стела, но тоа ги снајде шесте негови другари".

„На островите ли?"

„Да. Мочуриштата на Пацификот беа кобни за шесте добри другари. Авантуристот од Солун ги одвлече на Норфолк а таму сретнаа еден натурализиран Малаец што ги заслепе со своите приказни. Им раскажа лично како се збогатил а потоа им предло- жи да работат за него. И таму се зафатија со работа брзо, тегнеа и се мачеа. Првиот другар Мијалче настрада во првиот месец, при ловење ајкули. Чамецот се преврте, чо- векот врискаше ама спасот не дојде, зашто кучињата брзо го проголтаа. Потоа двајца другари, Аргиле и Јозо, исчезнаа во сава- ната и веројатно умреа за вода, без трага и глас. Последните тројца, Диме, Антонио и Густав, сите родени во Кукуш, сите беќари, умреа во ист ден, во една сабота од мала- рија, малку пред враќање во родниот крај. Дефинитивно одлучија да се вратат за се- когаш а сепак таму останаа".

„Само вашиот татко се спаси", рече Игор.

„Боже благ, морало така да биде, татен- це господ го спаси, инаку кој ќе ме подиг- неше мене. Пред тоа доволно пропати и гос- под му помогна малку безгрижно да си оди на оној свет".

„Госпоѓице, верувате ли во оној свет?"

„Слушајте Игоре, татко ми го фати смр- ген страв зашто од седумте другари остана •ам и во сонот повторуваше. „Така сакаше

господ, така сакаше". Што знам јас за оно свет горе, боже мил! Та само што се вра- тивме на копното а тате цврсто реши да си одиме во старата татковина. Ама не тргнав- ме веднаш. Уште половина година чекаше тате да го завршам хајкулот, но веќе ги из- вади и подигна билетите за бродот Гарибал- ди. Секој ден навраќаше во пристаништето Порт Филип од страв да не му се случи не- што на Гарибалди".

„Мила госпоѓице, чујте ме сега вие ме- не. Не велете дека постапувам скотски, но послушајте ме! Вие мора да се ослободите од траумите на изминатиот живот", заврши Игор.

„Што ви значи тоа?"

„Та веќе ништо не ве врзува за Ванеро и, како го рековте она, Норфолк!"

„Молам, господине?"

„Па така, мила моја, вие ме убедивте дека вашето детство морало да заврши со многу несреќи и јас ви верувам. Да, вашиот живот е како мојот. Се согласувам, дури и потежок. Но, ќе простите, вашата младост настапува независно од детството!"

„Како, молам? А може ли тоа така?"

„Друг излез не постои. Самата ми приз- навте дека печалбарите ве сметале за многу мила. Јас би ги дополнил, премила и преуба- ва и слатка. Но дали вашиот живот е испол- нет како пгго треба?"

„Не ве разбираам, ме збунивте?"

„Тука сè е јасно. —" како вир -

натото раскажувате со најголеми страсти, а каде е иднината? И што со сегашноста?"

„Мил боже, па тоа си е во ред!" викна Милица.

„Во ред? Не верувам. Имате деветнаесет години, ми се чини. А дали веќе некое мом-че ги милувало вашите долги, руси коси? Не лажете ме, госпоѓице, јас ви ги прочитавам очите, а и руменилото ве издаде".

„Како се осмелувате, господине?", вик-на Милица.

„Нескромна сте ако не признаете дека вашето тело не го притиснале машки раце. Дозволете, ве молам, само уште ова. Вие ја избегнувате човечката наслада што се вика љубов но еден ден кога ќе ги почувствува-те брчките на челото и кога ќе видите како овие убави гради овенале преку ноќ, вас ќе ве потисне депресија. А што тогаш? Јас ќе ви кажам, госпоѓице! Тогаш ќе ја примите најтешката заблуда, ќе си всадите јалова утеха дека детството ви беше мачно та за-тоа не ја најдовте среќата на младоста".

„Чекајте господине Игор, но јас не се жалевам?", пламна Милица.

„Но вие живеете во овој град веќе четири години. А она со хајскулот? Сакавте ли со тоа да ме убедите дека поради татковите неволи и селидбите не сте завршиле поголема школа, млада девојко?"

„Што ви паѓа на ум, господине?! Па не е тоа! Едноставно ми се роди желба нешто да ви раскажам за детството. И кој ви дава право да настапувате педагошки, ви се молам?"

„Да не се возбудуваме без причина, ми- ла моја. Ако добивте уверување дека ви се натуририв педагошки, молам да ми простите.

Јас почнав да ве ценам и обожавам, но не поради Австралија. Зашто ве молам да не живеете во заблуди. Вашата иднина не ќе биде полоша од мојата ако се ослободите од обврските кон минатото. Вие никому не му должите ни стопаре! Но морате да сфатите дека најнесреќни се оние млади луѓе што носат хипотеки во душата".

„Мојата положба, господине, е сосема различна. Јас се чувствувам обвр-ана и должна да го исхранувам својот стар и бо- лен татко зашто тој ме подигна во најтешки услови", одговори собарката.

„Старецот ќе го исхранувате, да, ама не со толку големи жртви. Кој татко не се радува од среќата на детето?", праша Игор.

„А колку девојки после мажачката им се свртеле на родителите?"

„О, тука сме. Сигурно поради тоа не ќе се омажите сè до неговата умирачка?"

„Нема, зашто сакам татенце долго да живее".

„Па ние сме на целта, мила моја. Ете тој вид хипотека е опасен, госпоѓице! Вие се плашите од мажачката, ги убивате страс-тите, му робувате на инаетот. А зошто? Заб-луда, пријателко, заблуда. Ќе си најдете ли здрава утеха во својата старост или ќе си ја изедете душата од пакост при каењето?"

„Но ако е тоа доброволно?"

„Ете уште еден доказ дека сиромашти-јата ја празни душата исто колку богатство-то, ја одцалечува од идеалите. Па вас ќе ве

стават во истиот кош со дрогираните момчи-ња разочарани во своите богати родители! Ќе речат: „Оваа дама немаше патоказ, ски-таше во просторот на заблудите“. Вие и се-га се држите за ракавот од татковото палто а вашиот татко ги препливал океаните ско-ро на вашите години!"

„Да не сакате да ви се предадам? Овде веднаш да ви поверувам?", немојно викна собарката.

„Госпоѓице, тоа не го ни помислив. Вие да му се предадете на својот разум и да ја избистрите совеста што несомнено ја имате, ете тоа ќе ве исполни со среќа. Сетете се уште еднаш, мила моја, дека вашиот татко заминал во земјата на кенгурите, како што се изразивте самата, во цутот на сво-јата младост. Значи уште тогаш бил самостоен човек, независен и смел, со својот ум донекаде си ја одредил судбината, та и покрај сите маки што го снашле, кога размислувал за својот живот си велел: „По-инаку не можеше да биде“. А кај вас, госпо-ѓице, не ќе биде така! Вие со целата снага ќе му се посветите на родителот, што не е нималку лошо, а кога тој ќе си отиде од земјава вас ќе ве уништи грижата на со-веста. Како? Спротивно од текот, ете како! Вашите другачки ќе излегуваат во паркот со своите рожби, убави ќерки и синови, ќе се фалат и гордеат со полна уста, а вие то-

гаш ќе треба да почнете. Многу доцна, мила моја. Кој ќе ве прифати во тоа зајдисонце? Не ќе биде ли поумно вашиот болен татко да не бара толку голема жртва од вас?" праша момчето.

„Та моето татенце ништо и не бара од мене, господине. Кој ви го рекол сето тоа, ве молам, кому му пречи моето татенце?"

„Дали е поубаво на гробот да доаѓа неж- на мајка со своите деца и да остава свеж бу- кет цвеќе или пак една осамена утка со цр- на шамија?"

„Чувај боже од умирачка. Но ако суд- ниот ден мора да дојде ќе направам сè мо- јот татко да умре со среќа во очите".

„Вашето татенце си е на место, госпоѓи- це, родителската улога е одиграна како што треба. А само себичноста, како кај нарциси- те, нему му дава за право и сега да го намет- нува родителскиот авторитет. Знам, јас ве- ќе сè знам, иако не барав да ми се каже вис- тината. Вашата служба во хотелов била во- дич, а не собарка, вие минатата сезона со успех сте ја извршувале. Така ќе си оста- нело ако вашиот татко не дошол кај дирек- торот десетпати да го моли: „Моето девојче е кривко како ластарче, не праќајте го на излети со мажите, зашто во мажите се крие зла крв". И што можел тука директорот ос- вен да ви најде поскромна и тивка работа?"

„Можеше да ми даде отказ!", грубо го пресече Милица.

ва

„Е, отказ! Ама тој сакал да ве задржи меѓу персоналот. Му се допаѓате, ве цени и обожава!", рече момчето.

„Молам престанете, господине, кога ве- ќе не знаете сѐ", рече собарката со тага и револт. „И да ви кажам. Минатата година меѓу гостите имаше слободни, да речам, не- културни и со многу големи барања. Вие не знаете колкумина бараа да спијам со нив и какви не желби да исполнувам!"

„А сега не ќе бараат?", праша момчето отсечно.

„Ај да видиме колку ќе издржи Јулија! Би барале тие и сега, господине, ако им се даде прилика. Фала му на бога, не ме гле- даат така често и јас сум спокојна".

„О, госпоѓице слатка, о мила моја. А не се плашите ли од оној чувар на паркингот кому му ја суредувате собата, кој одвај има четириесет години, само јаде и спие зашто работата не му е тешка. Па тој е гладен за жена. Кај својата во Дебарца си оди одвај на два месеца, а овде секој ден ги сучи мус- таките. Јас повторно го видов утрово и вед- наш ме обзеде претчувство дека во душата носи опасни намери!", заврши Игор.

„Кој, Макале?", потсмешливо праша Ми- лица. „Ви се молам, не грешете толку за Макале. Сте виделе ли вие јagne, господине? Ете тоа ви е Макале. О колку пати ме спа- сувал од неразумни бескуќници тој мил чич- ко Макале!", заврши.

„Јас само ви вела додека има време да застанете на свои нозе, госпоѓице. Другото

е ваша работа. А од Макале чувајте се доб- ро!"

„О, колку грешите!"

„Ве спасувал, велите, ве спасувал. А што ако е вљубен во вас и не може да смис- ли друг да ве помилува, па затоа ве спасу- ва? Дури тоа е стапица, мила моја. Ќе прос- тите на непристојноста, госпоѓице, но јас мислам дека вашето воспитание е наивно и тоа морам да му го кажам в лице на воспитувачот".

„Само повелете, Игоре, повелете уште оваа сабота. Татко ми е дома, сиротиот, оса- мен седи дома. Но татенце тешко ќе ви по- верува, кај него има добрина за сите на све- тов. Си седи дома во дворот, одгледува ли- мони и фикуси и можеби двапати во денот се прошетува до едно дрво чинар. Ние двај- цата ќе ѝ се радуваме на вашата посета".

„Госпоѓице, јас ќе се скарам со вашиот татко".

„А, тоа не смеете!",

„Знаете ли што ми се мотка во главата?"

„Секако не, господине!"

„Еве што. Оној Макале денес или утре вас ќе ве силува", заврши момчето со дрс- кост но и загриженост.

„Вие сте безобразен!", викна Милица луто, „до гледање, безобразнику!"

„Но чекајте, јас не завршив!", молеше Игор.

„Завршете со некоја друга, дрзок чове- ку!", викна собарката високо од ридот.

„Се плашите од вистината, мила моја. А како не учеа на училиште? Вистината и само вистината!"

„Во вашиот болен мозок нема вистина", му одговори Милица за последен пат.

Со забрзани чекори се искачуваше по ридот кон Дува. Уште малку и се изгуби зад борчињата од страната на базенот за зимско капење. Игор махинално ги крена рацете како да се кае, веќе беше сигурен дека претерал, та му стана жал за девојката. Не само што избрза туку падна и на испитот на другарството, си велеше во мигот. Онака збунет седна на една влажна клупа, грешката не можеше да ја исправи.

Под себе го виде чамецот на граничарите што ја сечеше водата во правец на градот и неколку црни птици што бараа риби во езерото. Зад ридот одекнаа оние познати татнежи на машините што градеа нов хотел, па се сети малку на Јула и на вчерашниот ден. А каде е таа девојка сега?, се праша во мигот. Веќе стана и се упати кон Дува жалјетки за постапката кон собарката. Беше сигурен во себе дека штом ќе ја сретне Милица првата работа ќе биде да побара извинување.

ГЛАВА IX

Во хотелската бавча група келнери се договараа дали цвеќињата во саксии да се изнесат надвор. Една собарка пренесуваше чаршави во депандансот за послугата, а Макале со метла ја чистеше фонтаната. Во фо-

ајето Игор се сретна со Бојарова и го праша како може да се извика Јулија од собата. Шефот изрази чудење што овој не знае де- ка девојката не е во собата. „А каде оти- де?", се интересираше момчето на што доби одговор: „Земјаку, девојката отпатува со ди- ректорот и еден холандски менаџер уште рано во мугрите". Потоа Бојаров додаде: „Веројатно на краток излет".

„Службено или приватно?", праша мом- чето.

„Зар Јулија не ви кажа?". викна Боја- ров. „А, па да, таа е самостојна девојка, згора на тоа мора да биде послушна".

„Вие, господине, изгледа сте упатен во сите работи?"

„Ех, затоа што морам, земјаку", одго- вори Бојаров „ме плаќаат да се грижам за своите работници. И да им наредувам! Зго- ра на ова, јас сум шефот на Јулија и морам да сум упатен во нејзините тајни. И вие, зем- јаку, сте под моја контрола, ако ви е мило да знаете".

„Првпат слушам, господине".

„Така, да се разбереме!. А оној разговор од сношти ако не ве интересира заборавете го побрзо!", заврши шефот.

Игор ја наведна главата како да се из- винува, го прими сознанието како факт, та направи неколку чекори за да седне во фо- телјата од која се следи телевизија. Оттука го посматраше езерото што ја губеше мод- рината бидејќи денот дошол скоро на поло- вина и фрлаше поголема светлина на вода-

та. Далеку во езерото се покажа кајче во форма на петличе, тоа беа рибари во лов на пастрмки. Игор им завидуваше на храброста како го истрпуваат студот и ветерот кој на отворен простор се засилува и опасно сече. За миг сфати оти рибарите скоро да сè ро-дени на езерото, та студот го чувствуваат колку и рибите. Потоа гледаше околу себе. Десетина фотелји за удобно следење теле-визија, пред нив телевизор со собна антена, по страните отворено портокалови завеси од плафонот до подот навлечени со вкус.

Кога се сврти зад грбот му стоеше бар-менот кој во некаков апарат мелеше кафе и неговата помошничка, убава и вееела девој-ка, што над лавабото миеше чаши. Пред де-војката имаше шанк за послужување, зад неа витрина со пијалаци. Малиот, практичен бар беше чист и уреден како и самиот хотел во целост. „Овде сè е по вкус“, му намигна барменот. Само што запали цигара, до мом-чето седна Бојаров, со изменето расположе-ние, насмевка и пријателски очи.

„Што ќе се напиете од мене?“, праша.

Игор збунето го погледна, се сврти кон барменот но ги виде само веселите очи на девојката која веќе подготвена ја очекува-ше порачката. Таа со рака ја намали јачи-ната на радиото што свиреше извесна шпан-ска музика и праша „Молам?“

„Секако нема да ме одбиете?“ се јави Бо-јаров.

„Па не, меѓутоа, јас алкохол не пијам. Дури и пушењето се борам да го оставам“.

„Дафино!", не дочека шефот „два сока од ананас".

„За мене од праски", го поправи Игор.

„Паметно", рече шефот, „нашите праски се многу вкусни. Но да ве прашам како се средивте, како спиевте ноќеска? Овде по-крај езерото сонот е длабок и долго трае. Претпочитам да чујам дека и вие не сте спиеле лошо. Едни Турци спиеја по цели денови, дремката ги потиснуваше уште на ручек. Но зошто се разбудивте толку рано?"

„Тоа ми е во навика, господине, јас не уживам толку многу во сонот", одговори момчето.

„Паметно", се надоврза Бојаров, „вие сте ранобуден како повеќето од Малесија. Земјаку, се познава планинската крв уште оддалеку". Го почукна по рамената и додаде: „Морам да признаам дека ми се допаѓаат".

Соковите беа сервирани, Бојаров веќе ја отпи чашата, му намигна на Игор и тивко му шепна нешто во врска со персоналот. Овој потврди со кимање, се согласи дека персоналот е мил и со култура, а многу од девојките вистински убавици. Ретки се хотелите што ќе се пофалат со убавина, како Дува, рече Бојаров и додаде:

„Земјаку, а каква е вашата филмско-филмска?"

„Едноставноста е совршенство. А вашата?"

„Мојата? Земи сè што ти дава животот".

„Другар Бојаров, ве викаат по телефон", се вмеша барменот и ги прекина.

„Еве ме за секунда" одговори овој и от- како стана од фотелјата му се обрати на Игорa. „Земјаку, јас се шегував и не земам сè што ми дава животот. Но слушајте! Де- новиве одам во Малесија, па ако сакате, мо- жете со мене, јас ве поканувам !Додуша па- тиштата не се толку добри, о, тие се најлоши на светов, но автобусите одат донекаде. По- тоа ќе се пробиваме пеш или со коњи, ако ви се доаѓа. Да, ако изразите желба, вие јавете ми".

„А што барате таму, господине?"

„Како што барам? А, види, види, па вие сè уште не знаете дека вашиот шеф е роден во Малесија. Е, пријателе, вие по секоја це- на да дојдете со мене! Таму сите ќе ви се радуваат, а да не ви ги спомнувам местата, саканите места: рекичката, шумичката, црк- вичето над селото и бавчите од кои крадевите потсушени јаболка како четиригодишно де- те!", рече Бојаров.

„Господине, во колку часот тргнува ав- тобусот? Или пак да одиме со мојата кола?", праша Игор.

„Подобро со автобус, но да знаете голем дел од патот ќе го минеме на своите нозе. А за автобусите ќе се распрашаме во градот, зашто и тие не се редовни во Малесија. Та- му не сум бил одамна! Откако ми умре же- ната не ми се ни оди, душа не ме влече. Се- га морам да отпатувам и да видам што ста- нува со моето лозје. Јас таму куќата ја про-

дадов за пет пари но имам едно убаво лозје", рече и додаде „Добро земјаку, ќе се распра- шам во градот и можеби за недела дена ќе одиме, на ден два".

И Бојаров исчезна кај што го повикаа. Игор го набљудуваше тој висок човек на околу четириесет и пет години, младолик и дебелкав. Овојпат носеше синкав костим и црвена вратоврска, се држеше културно и достоинствено како да завршил средно угос- тителско училиште. Неговата жена умре пред три години, овде во градов умре, но Бо- јаров ја пренесе во Малесија, на семејните гробишта. Убав гест, помисли момчето, ја пренесол; но зошто толку ретко го посетува гробот на умрената?

ГЛАВА X

Стана од фотелјата, очите му се сретнаа со Дафина, нејзината веселост го принуди да се насмевне, потоа се упати во својата со- ба. Вртејќи околу хотелот кон споредниот влез, зад кујната, Игор ги сретна данските старци што се враќаа од боровата шумичка, ги поздрави и за миг се најде во својата соба. Само што се испружи на креветот и помис- ли дека би било умно да чита некоја добра книга, на вратата слушна тропане. И пред да рече „Слободно", вратата се отвори за да влезе Милица со послужник в раце.

„Уште само вие не си го зеде вие руче- кот од кујната", рече собарката, „таму ме замолија да ви го донесам".

„Нема ли да седнете, госпоѓице?“, мол- бено праша Игор, „ве молам, седнете мал- ку!“

„Благодарам, но ме чека голема работа зашто мене утрото ми пропадна“, рече Ми- лица и откако го остави послужникот тргна кон вратата.

Игор стана и ѝ го попречи патот, ја фати нежно за рака, на што девојката навредено се оттргна, брзо потоа се успокои зашто мо- лењето го слушна повторно.

„Господине, зошто ми го рековте она?“, праша.

„Токму затоа ве молам да седнете малку. Само неколку дена сум овде а направив тол- ку грешки. Верувајте, мене не ми беше до тоа да ве навредам!“

„Но зошто ме измачивте толку?“

„Госпоѓице, ќе клекнам пред вашите убави нозе за да ми простите. Слушајте, јас малку се занесов иако моите намери не беа лоши. О, мене ушите ми се полни со пате- тични приказни. Но простете! Мене животот ме учеше да не ги навредувам луѓето и јас доста се трудам, затоа простете ми уште веднаш, во овој миг заборавете го сето тоа, олеснете ѝ на мојата душа“.

„И да знаете, моето татенце не подне- сува такви разговори!“, го прекина собар- ката.

„О, вие слатка моја, зар поверувавте де- ка сето тоа ќе му го речам на вашиот татко. Госпоѓице мила, човекот што се напатил тол- ку многу, кого среќата го изневерувала на

секој чекор заслужува спокој во тие две собички и во дворот со лимони и фикуси!"

„Ама вие пак ми се потсмевате!"

„Не, не, оф, проклет да бидам, та зар не сфаќате дека од срце жалам. О, госпоѓице мила, и јас сум дете на печалбар, и мене ме боли минатото. Госпоѓице, постои ли начин на овој голем и бел свет за да се изви- нам, да ми простите со сета чистота на вашето тело?"

„Еј, што ви е сега? Станете, јас не сакам другите да клечат пред мене. Жими мама, а верувајте јас многу си ја сакам мамичка иако не се сеќавам на нејзиниот лик, таа умре многу млада та јас не се сеќавам ниту на умирачката, но жими мама преслатка, вие многу ме потресовте. Да, вам ви е простено сѐ, но мене уште долго ќе ме боли. Испадна сега дека мојата младост не вреди ни еден турски грош, вие ми го рековте тоа, дека мојот намачен татко не заслужува човечка топлина".

„Госпоѓице, мила госпоѓице, сето тоа испадна многу лошо, оф, срцето ме пристегна од мака. Рацете ви ги бацувам за прошка. Та мене ме убива самата помисла за повреденото минато, мила моја".

„Ви реков да станете, јас веќе ви против, ајде станете! Но да знаете дека вашите зборови ме збунуваат и јас многу ќе размислувам во иднина. Можеби нешто ќе се измени во мојот живот, ете, верувајте, сето тоа е во врска со душата".

„Ох, колку сакам да го видам вашиот татко", рече момчето откако седна до собар-ката „И да му ги стиснам двете измачени раце".

„Господине, немојте да се изненадите од ова", рече девојката откако малку размислуваше.

„Од што?"

„Слушајте. Јас веќе размислував за сè и вие донекаде имате право. Срцето и душата можат да останат чисти само кога љубат чисто и ако бидат исполнети љубов. А љубовта кон родителот не е онаа вистинска љубов што треба да го исполни моминското срце. Јас веќе сфатив и затоа ми е потешко. Да, моминското срце да е исполнето љубов кон саканиот, така е тоа во природата. Нели е така?", праша.

„Да не избрзаме повторно, јас се плашам!"

„Та што ви е сега?"

„Не знам што ми е, госпоѓице. Откако дојдов во Дува веќе не сум сигурен во ништо. Ја изгубив довербата во својата глава. Простете, јас не сакам пак да ве навредам".

„Та сè е јасно тука! И веќе половина година пред да ве сретнам вас кај мене тлее омраза кон татко ми, но до овој миг јас не можев да ги откријам причините. Вие ме навредивте но исто така и ми помогнавте, та јас топло благодарам. Мајко мила, зошто ме роди! Ке ми испука главата. Не, не! Јас многу го сакам татенце, господине, но веќе половина година сè нешто ме нервира, ми

пречи, не го поднесувам. Ете зошто било та- ка, та јас знаев само не сакав да верувам".

„А сега да зборуваме поумно", рече Игор. „Вие сте должна да му ја дадете таа љубов и јас ве молам да го сакате многу и секо- гаш за да живее долго. Но, госпоѓице, ако нешто се промени кај вас тогаш вие раз- мислете добро. Вие имате право на момин- ските чувства. Простете што сум дрзок. Ко- га човек го гледа вашето тело и очите му се раствораат, та жално ќе биде ако сето тоа му припадне на ѓаволот. Нашиот народ вели ликата да си најде прилика. И момчето што ќе го засакате, што ќе ве милува во долгите ноќи, да, не срамете се мила моја, тоа е вис- тина, вашето момче е должно да го сака и почитува истоштениот старец".

„Јадете, господине, ќе ви се олади ру- чекот", го пресече собарката. „Ви донесов мусака од компири, торта, салата и леб?"

„Веќе не сакате да зборуваме за љу- бовта?"

„Подобро да не ги отворам раните. Ја- дете сега".

„Добро Милице, ќе ручам, ама јас де- неска не заслужив ни толку", одговори Игор и седна до масата. „Повелете да ру- чаме заедно, така полесно ќе ги голтам за- лаците".

„Благодарам", одговори Милица, „кај мене дојде Макале и ние ручавме заедно. Знаете, денес чичко Макале нешто е болен, се жалеше на срцето и беше многу блед. О,

вие морате добро да го запознаете него, тој е како топол леб, добротник".

„Ме нервира тој Макале", рече момчето.

„А сега до гледање, треба чаршавите да ги носам в перална!"

ГЛАВА XI

Што МИ стана денеска, се прашуваше момчето откако се најде. Времето е прис- пивно, само што не истурило дожд, езеро- то празно, само гузите, оние црни птици кол- ваат во водата. Но тука не се крие никаква тајна за душевното расположение. Гузи?, се сепна момчето. Па да, тие се ретки птици. Стана и од прозорецот се загледа во езерото но гузите не ги забележа, та се сети само на она што го учел од книгите. Гузите не ја поднесуваат жегата, штом расцути пролет- та убаво и сонцето спржи, овие птици бегаат на север, во мочуриштата и студените езера, а се враќаат назад дури во длабока есен. Колку е тоа романтично и мистериозно и колку малку од тие гузи преживуваат, по- мисли момчето. „А ќе можам ли да се при- викнам овде или ќе ме снајде судбината на гузите?", се праша во страв. За чудо, очите веќе му се затвораа, меланхолијата не го по- влече многу, некаков сон го потисна и от- како ги собу чевлите прилегна така на пос- телата.

Кога веќе се разбуди и излезе надвор, над Албанија виде еден осветлен простор, облаците се разределе и го пропуштиле сон-

цето да падне малку над Поградец. Небото имаше една сина закрпа низ која зраците допираа и до оваа страна на езерото, а на самата површина од водата се правеа срме- ни бранови.

Момчето дојде до клупата која му се сто- ри помалку влажна, седна и ја отвори кни- гата што сакаше да ја чита. Во рацете ги држеше „Татковци и деца“ од Тургенев, книга не толку модерна и привлечна, која не ја читал на англиски јазик зашто во Ка- нада не ја сретнал, но книга за која многу му зборувале и ете, патем ја купил на мај- чиниот јазик да ја прочита. Отворајќи ги нејзините страници Игор за миг се сврте кон градот. Овој ден со Јула беа договорени да ја посетат градската библиотека и да по- зајмат книги и списанија за земјата на ла- лињата, земјата на викините и земјата на валцерите. Што се случи со Јула, му прос- труи во ушите, зошто ја нема да се врати?

Пак се занесе во книгата. Професорот по психологија, господинот Џонс од ирско потекло, на Игор му вдахна љубов кон рус- ката класика. Илјадапати велеше како овој не толку голем по страници роман на Тур- генев изврши пресудно влијание врз духов- ниот живот на револуционерите. „Баш да се уверам“, рече момчето и ја зачита првата страница. Веднаш се откажа, се повлече убе- ден дека ќе биде најдобро ако сега го про- чита поговорот што го напишал еден познат доктор по книжевност. Поговорот беше на- пишан добро, без сомнение, со љубов кон

делото на крепосниот писател. На Игор особено му се бендиса теоријата за сударот на генерациите.

Како особено јак слој, сфати Игор од поговорот, е мислењето дека во основата на делото лежи борбата на младите во својот животен полет со старите генерации кои веќе се неспособни. Ова мислење е многу природно, на една страна се синовите а на другата татковците. Меѓутоа, колку и да се чини ова на прв поглед точно, сепак, сударот на генерациите нема ни спорадично значање. И татковците и децата постојат во делото но не се судрени, не се неразбрани. Аркадиј ја развива и унапредува фармата замислена и основана од татко му Николај Петрович, а Базаров со жабите ја подига медицинската наука. Старите во романот, особено што се однесува до Николај Петрович, ни оддалеку не се стари. Николај Петрович е во полниот расцвет на силите и би било смешно да им го отстапува своето место на помладите. Зашто неговите идеи се млади.

Ако на татковците гледаме од денешен аспект, голташе Игор со внимание, надвор од историските рамки и независно од нашиот однос кон општествената борба, во која се живи актери, тогаш ќе можеме лесно да се убедиме дека старите во ова дело се со редица предности над младите. Можеби повод за да се замислува сударот на генерациите дава она размислување на Николај Петрович којшто се обидува да ја објасни суштината

на сударот на Базаров со постариот брат. Павел Петрович:

„Знаеш на што се сетив, брате?" вели: „Еднаш јас се скарав со покојната мајка, таа викаше, не сакаше да ме слуша... Најпосле и реков дека вие молам, не можете мене да ме сфатите, ние, молам, им припаѓаме на две различни поколенија. Таа страшно се навреди а јас помислив: што можеме? Пилулата е горчлива но мора да се голтне. Еве сега е дојдено нашето време и нашите наследници можат да ни речат: вие, молам, не сте од нашето поколение, голтајте ја пилулата".

Во романот, меѓутоа, никаде го нема сударот на поколенијата. Тука се изразени судари од огромни размери, трагични по своите последици и за да бидат правилно сфатени, потребно е како прво да констатираме дека тоа не се судари на генерации. Многу посериозно е мислењето за класната суштина на овие судари. Според ова мислење, во романот се судираат два staleжа, две класи на руското општество; Павел Петрович, дворјански аристократ и Базаров, интелектуалец од разночинечко потекло.

Извесно време Игор читаше без поголем интерес, вниманието му го одвлекуваа гугзите со сивкави вратови. Сонцето беше отшпало над Поградец, денот завршуваше. Најпосле пак мислеше на романот и сфати дека таму станува збор за една бујна, цинковска личност која пред ништо не отстапува, пред ништо не го свива својот горд, др-

зок и нескротлив карактер, по силата на некоја внатрешна логика на дејството умира случајно, победена од една ситна инфекција, против која нема ни волја а ни желба да се бори.

Игоровите емоции веќе го допреа праша-њето „Што е тоа базаровштина?“, дали навистина генерациите не си пречат во животот и кога суштеството ја губи волјата за опстанок? „А јас?“, се праша налудничаво, „на кое општество му припаѓам? Да не се крие во мене еден малечок Дон Кихот? Зошто дојдов ваму?“. Што бара Бојаров од мене, судар на генерациите? Одговор на прашањата не најде, тај се врати на книгата. Препораката за овој роман е солидна, вреди да се издвои некој ден и да се прочита докрај; поради децата а не поради татковците.

Тогаш зад момчето се слушнаа чекори.

„Еј, здраво!“, викна Јулија, мошне радосна.

„Здраво“, достоинствено рече Игор.

Јулините очи изразуваа радост, устата зборлива. Го праша Игор како го минал денот но одговорот не го дочека. Она што го доживеала со директорот и холандскиот меѓаер ѝ беше во умот, ја дразнеше и исполнуваше. Почна да раскажува за излетот со страсти, та момчето во неа откри девојка желна за успех. Шармот на холандскиот меѓаер кој допатувал на езерото како извидник, со свои очи да се увери во квалитетот на хотелските услуги, местата за разонод

и цената на одморот на Јула ѝ направил си-лен впечаток. Таа рече: „Откако ќе се уве-ри договорот ќе биде потпишан“. Но мена-џерот веќе се увери и го потпиша договорот уште на ручекот во еден ресторан на елек-тростопанството така што илјада гости ќе пристигнат во Дува кон втората половина на мај. „Директорот се топеше од задоволство“, беа Јулините зборови, „ова е еден од пого-лемите успеси, зашто туристичката сезона ќе започне нешто порано“.

„Само пустиот дожд ромореше и го возбудуваше директорот“, рече Јула „та пос-тојано се загледуваше во небото со молбени очи. На крајот сè беше како што треба, хо-ландскиот господин се поднапи и во колата пееше чудни песни?“. Откако Јула заврши Игор ја праша: „А зошто не ме повикавте мене?“. Девојката се насмев-на, ги скрсти рацете покајнички и раскажа сè како што било. Таа сакала да дојде на из-летот и Игор, директорот одобрил, но кога го прашале менаџерот, овој рекол: „Доволна е само мисисот“. Така и беше.

„Работата на водичот може да биде и га-волски тешка до колку се извршува без љу-бов“, почна девојката проповеднички. „Во-дичот треба да има насмевка за секого, од-говор на секое прашање од гостинот, да би-де подвижен и срдечен, да знае што збору-ва. Ако групата гости ја донесе кај Самоило-вата тврдина, водичот, сакал не сакал, мора да ја објасни убаво историјата на тврдината. Сливовито како во роман. Многубројните

цркви во градот кријат илјада тајни, води- чот да ги знае барем оние што се во врска со словенската писменост. Игоре, јас оваа ноќ нема да спијам туку ќе учам за цркви- те!", заврши Јула.

„Да, тоа е умно. Имате ли книги?"

„Ги купив во градот, Игоре. Се прода- ваат пред вратите на една галерија. Мена- џерот плати".

Кај Игор се појави завист, нешто како љубомора, но брзо се созеде. Молчеше и по- голтнуваше додека девојката раскажуваше дека Дува ќе организира излети за фантази- јата на гостите; вечера на бродовите додека пловат по езерото или ручеци на ледините од Свети Наум. Во тие денови и водичите ќе се понесуваат како гости.

„Госпоѓице", се осмели Игор „имавте ли проблеми со моралот?"

„Каков морал?"

„Значи немавте?"

„Но тоа се фини господа, Игоре, што ви паѓа на ум! Моралот? Па тие сакаат бисерни насмевки и пријателско разбирање. Ништо особено! О, да, господинот ме бакна во два- та образа, овде!", покажа со прстите.

Набрзо се поделија.

Идните денови, Игор имаше уште две непријатни средби со Бојарова. Во едно пладне додека послугата дремеше поради здодевност кај него дојде шефот, очигледно нерасположен.

„Овој хотел мора да се спаси зашто ва- ка ќе пропадне набрзо. Ви се молам, каде е

одговорноста и грижата, каде е совеста? Инсталациите не ги одржува никој мајстор а за нив плаќаме, канализацијата е расипана, многу чешми не работат. Сте виделе ли колку италијански плочи од фасадата исчезнаа, ги снеса преку ноќ? Сѐ уште воздухот мириса на зима а парното греење го исклучивме. Треба да му благодариме на бога зошто овие десетина гости не избегаа досега. Земјаку, овој начин води само кон пропаста! И не каква било пропаст туку материјална катастрофа. А кој ќе ги отплаќа милионските кредити?", викна Бојаров, револтиран и несреден.

„Господине, наредете им на луѓето да работат. Мајсторот лесно ќе ја поправи инсталацијата, на канализацијата ѝ треба добра жица и вредни раце. А зошто чуварот на паркингот да не ја чува фасадата?", праша Игор со истиот тон.

„Ех, зошто, уште и прашувате! А знаете ли дека мајсторот и директорот се сватови, оној што треба да ја одржува канали-зацијата им е внук? Е не знаете, но тие се поврзани како црева. Поврзани и потоа исплеткани. И сигурно не знаете дека Макале е брат на директоровата жена! О, мој наивен земјаку, доцна ќе сфатите дека овде е неопходна реорганизација", заврши шефот.

„Да ве прашам", тивко се обрати момчето, „зошто сево ова не му го речете в лице на директорот? Зар тој не е загрижен за иднината на овој хотел? И што подразбирате под реорганизација?"

„Е, в лице", одмавна со раката Бојаров, „в лице а потоа да си ги зберам парталите. Лисицата е суров карактер и не поднесува критика в лице!"

„Мислам дека ќе прифати мотивирана критика. Партизански карактер тоа значи здрав карактер! Но зошто сево ова ми го велите мене?"

„Па земјаку, здружени ќе бидеме многу посилни. Вие и Јула со мене, тоа е најтврдиот орев. Ќе ја изведеме таа реоргани-зација додека трепнеш."

„Господине, вас ве интересира само кариерата!", кусо му одврати момчето. „Ви советувам со името на девојката да не пратите крчма".

„Види, види, закана! Па Јула е полнолетна и умна, се надевам многу поумна од вас! Мене не ми е до кариерата, тоа го докажав многупати, си ја чукам главата за доброто на овој хотел!", се извлече Бојаров.

„Тогаш оставете да ги согледаме работите со свои очи", помирливо заврши Игор.

„Тоа е нешто друго", одговори Бојаров на излегување „тоа веќе е разумно".

Втората средба им беше на плажата, покрај езерото. Момчето само што појаде бело кафе и слезе на песокта за да не го вознемируваат другите. Со очите беше во Албанија но без сомнение мислеше на своите родители, на Канада. Преку таа снежна планина над Поградец, си даваше утеха, се доаѓа до морињата а преку нив и до **родителите**. А што прават тие таму сега? Па веро-

јатно стариот трговец заминал во дуќанот и чека муштерии а мајката дома ја брише прашината од фотографиите и одвреме навреме плаче. Но да не се болни, да не ги фати реума?

Во тој миг зад него беше Бојаров, тивок и зајадлив, необично расположен.

„Другите велат дека ве потисна тагата но јас знам што ви е", рече шефот.

„Навистина ли читате од свездите?", праша момчето.

„Од свездите не, од вашето чело да! Вашето чело е како телевизор, од него извира големо задоволство. Вие сте среќен човек!", заврши Бојаров.

„Господине, зошто измислувате. Уел, ова е провокација".

„Среќен сте, земјаку, миленик на директорот. Толку време откако дојдовте а не работите ништо. Тоа секому ќе му се допадне, секој ќе омекне и ќе биде среќен", рече Бојаров.

„Мене треба да ми дава работа мојот шеф", го прекина момчето.

„Не, не, попусто ве загревам за големото дело. Како шеф јас можам и да ви наредам нешто но вие сте незгоден карактер. Земјаку, делувате како без идеали".

„О боже, зар идеал е да организираме смена на директорот?"

„Стопати ви реков дека не се работи за смена на директорот. Неговото одење мора да биде по нормален пат, тој има заслуги за народов. Слушајте ме добро, земјаку", Боја-

ров се надвисна до увото на Игорa и тивко продолжи: „само ние можеме да ги измениме сфаќањата, да внесеме нов дух и да оствариме поголеми успеси. Ете, нашиов директор го растргнуваат обврските, десетина роднини околу себе, морални дилеми, сенилност па ако сакате и немоќ. Човечкиот елан има граници!\".

Во тој миг од хотелската бавча се слушна машки глас кој го повикуваше Бојарова на разговор со директорот. Овој направи гест со рацете, значи слушна и ќе дојде. За последен пат му се обрати на Игорa.

„Еве земјаку, Лисицата се понесува ка- ко газда. Ајде ваму, ајде онаму, како пред- мети да има в раце. Наспроти тоа хотелот пропаѓа уште во втората година пред нашите отворени очи. Му советуваа во општината да се повлече во пензија уште лани, но зборувај му на глув човек. Сака да биде фактор во ова општество иако времето го прегазило. Ова не е партизанско време, еднаш ви реков. Отидов на разговор а вие размислете уште, можеби ќе ви дојде умот практично да живеете!\", заврши Бојаров и почна да се качува по брегот.

„Господине, и да размислам не верувам дека вие ќе бидете подобар ни за влакно. Уел, освен тоа, оној човек горе јас го почитувам, се борел за татковината кога било најтешко\", побрза момчето.

„Ха, значи ве гризе совеста поради татко ви\", се заврте Бојаров. „Земјаку, ниту една млада и бујна природа не размислува

како вас. Компромиси, отстапки, почит кон старите, почит кон хероите, галење на чувствата, по фаволите, зар не можете да бидете оригинален?"

Разговорот заврши овде. Момчето уште малку фрлаше пееок во водата за да ја слуша музиката на каменот во езерото а потоа се искачи во бавчата. Таму ја сретна Милица и ја праша за здравјето на стариот.

„Никакво здравје", одговори собарката, „му се ближи крајот на татенце. Наутро главата му ја наоѓам длабоко во перницата, тажно гледа во крвта што ја исплукал. Се гледаме во сабота и недела ама знам дека сите денови плаче и го моли бога да го по земе на оној свет".

„Бидете почесто крај него", советуваше Игор, „одете си секоја вечер ако му е толку тешко. За големо чудо, веќе и мене в сон ми се причинува дека моите стари заболеле, а го нема синот да им притекне".

„Игоре, да не ви се случи нешто?", праша собарката.

„Не, а зошто?"

„Па од каде ви е таа тага во грлото?", се зачуди Милица.

ГЛАВА XII

Месецот заврши набрзо. Априлското сонце грееше почесто и ги привлекуваше рибарите на езерото. Едно утро момчето излезе рано и седна на клупата. Поградец го капеа зраците што се провираа низ белите об-

лаци, а убавата планина над него имаше уште малку снег, само на шилестите врвови. Езерото нудеше спокојство; десетина кајчиња пристојно оддалечени за да не си пречат ловеа риби. Рибарите беа молчаливи и си ја гледаа работата, само еден чамец што се враќаше од блиските села донесе врева. Човекот што го управуваше наедно пееше една стара езерска песна.

Игоровите очи искажуваа тивок восхит поради убавиот ден, и тага и радост, она што се доживува со неспокојно срце. Се сврте кон страната откаде што и сега допираа татнежи и ги виде расцутените градини. Дрвјето му се подаваа на благиот ветер, сосема топол ветер што го нема на друго место. Тревата околу клупата пораснала, расцутеле првите цвеќиња меѓу боровите. Плажата беше сува, работниците ја подготвиле за сезоната.

По патеката врвеше Бојаров со двајца келнери и барменот та живо расправаше за некаква умирачка во градот. Кога наближија до Игора, шефот подзапре и со впечатливи гестови почна:

ГЛАВА XIII

„Си постои куќичката и сега во стариот дел на градот, скоро со темелите во езерото. А старецот што живееше во неа и не беше толку стар, ја купи од некои Турци за ситни пари зашто овие брзаа да се иселат во Анкара. И така си го уреди дворот, дворче од

три педи земја, та по целиот ден седеше ту- ка и со јадицата ловеше риби. Не да имаше голема среќа, о, далеку од среќата; срамеж- ливо фаќаше колку за себе, та сигурно доб- ро ручаше. Арно ама, еден ден пред две години тој се разболе на градите и отиде да побара лекар. Се довлечка некако до амбу- лантата, таму го прегледаа и му дадоа леко- ви, со добра терапија човекот се врати дома. Но проклета да биде судбината, старецот не се врати сам. Лекарот се исплаши на бол- ниот да не му се случи нешто патем и му нареди на еден болничар да го прикрепува до куќата. Болничарот ти е добротник, мла- до и дебелко маже од селата на Јабланица, го зеде под рака старецот и пријателски го одведе. А патем се интересираше за сѐ. И така болничарот разбра дека овој живее сам на светов, во куќата со две соби и дворче од три педи, та ѝ раскажа на својата жена. Ѓа- волот не копаше и не ораше тука но ја ис- прати поганата жена кај старецот. За еден ден оваа му ја испра постелината, ја исчи- сти куќата како џам, го измете дворот и му зготви храна за три дена. По две недели же- ната пак дојде кај старецот, му ја суреди куќата, а после тие две недели пак се на- врати и на прозорците од куќата навлече бели завеси. Веќе идното утро, додека ста- рецот ја фрлаше јадицата во езерото, од вратата излезе болничарот и отиде на рабо- та, а жената во малиот двор растегна едно јаже и на него ги нареди белите чаршави што ги испра. Старецот ловеше и си се пот-

смеивуваше, онака шеретски, а дури квечерум влегуваше во својата соба. И сè беше најдобро до оваа пролет. Само што старецот веќе не можеше да седи на триножното столче во дворот туку му беше наредено да се качува на камената авлија зашто целиот двор беше зафатен со чаршави и бели мантили. Поганата жена ја плаќале од амбулантата и таа переше сè што се валкаше таму. Гавол да ја земе, нека перела но зошто го отру старецот? Да, ви текна, го отру со неговите риби. Во манцата со риби му тури отров и така ја доби неговата соба. Во овој град тешко се доаѓа до покрив над глава за некои, а таа погана перачка се снајде многу лесно. И да видите како плачеше на неговиот закоп, хистерија, браќа!".

„А властите?", праша барменот.

„Совршен злостор! Милицијата веќе кренала, жената знае да се преправа. И денес гробот на старецот го кити со цвеќе".

„Вешта жена", рече барменот.

Тука Бојаров подзапре, го забележа Иго-ра и му се обрати срдечно.

„А вашето ветување, земјаку?"

„Какво ветување?", се изненади момчето.

„Заборавивте ли толку брзо? Па нели ќе ми јавевте за да одиме во Малесија? Или можеби се откажавте? Ајде признајте веднаш, се плашите од родниот крај! Па за таму не се неопходни подготовки, само смелост и добра волја. Јас заминувам уште денеска попладне!", заврши Бојаров.

„О, колку е убаво тоа! Господине, јас горам од желба да ви се придружам. Но вие одите токму денеска а денеска јас не сум слободен".

„Како тоа не сте слободен?"

„Ете така, ме задолжија со данските старци. Вие знаете дека нивниот одмор за- вршува, тие се враќаат дома утре".

„Проклети старци!", викна Бојаров. „Да, се сеќавам кога на директорот му ја изрази- ја последната желба да ја видат тврдината и некои постари цркви. А тоа се падна токму денеска! Здравје, земјаку, ќе одиме другпат!", заврши.

„Господине, не можете ли да го одложи- те патувањето?"

„И кога би сакал тоа не е изводливо. Лозјето е во прашање, сега е време да се режат ластарите, пријателе, и лозјето си има свое време. Но здравје, ви ветувам дека на- есен кога ќе имаме помалку работа ќе одиме заедно".

„Далеку е есента! Сега е најдобро, гос- подине, но данските старци! А имам прет- чувство дека ако не дојдам сега не ќе ја ви- дам Малесија никогаш".

„Какви се тие претчувства, земјаку? Це- ла Дува се шегува со вашите претчувства?"

„А велите шумичката, рекичката, црк- вичето, сѐ си е на свое место, а?", возбудено праша Игор.

„Си тече рекичката и расте шумичката! За црквичето не знам, слушав дека се рас- паѓа. Но Малесија е бесмртна, земјаку, ами

како! Туку да не ве лажам, повеќето се исе- лија оттаму, кој преку океаните, кој лево кој десно, но шумичката е бујна та ги покри козјите патеки, рекичката си ромори покрај црквичето. Во нашето село е така, во дру- гите не знам. Но ќе видите со свои очи на- есен, земјаку. Ајде до гледање сега, еве доаѓа Јулија!", заврши Бојаров и им се при- дружи на барменот и келнерите кои дотогаш го чекаа.

„Здраво!", вообичаено викна Јула.

ГЛАВА XIV

Нејзината облека малку беше спортска. Косата ја врзала зад ушите, влакната над челото нежно ги прибрала во фризурата, главата етерично убава, оддавеше свежина и расположение. Носеше волнена блуза со крупни плетки и боја на портокал, сукната од еленска кожа. Чекорите што ги направи беа како кај младите срни од гората, нејзи- ната насмевка возбуждуваше. Игоровите чув- ства веќе беа украдени та кај него почну- ваше хаосот.

„Ајде да одиме!", весело предложи таа.

„Каде, госпоѓице?", праша момчето.

„Како тоа каде? Горе ве чекаат данските старци, многу се нестрпливи. Ајде стану- вајте!".

„Јула, сакам да ви соопштам нешто што ме измачува од првиот ден", рече Игор со поглед кон езерото.

„Што ви е сега? Ајде станувајте, не сме- еме да ги нервираме гостите. Другпат ќе ми соопштите! Сега мене горе ме чекаат гости- те на кои им е ветено да го посетат Свети Наум", заврши Јула.

„Госпоѓице, ако не сакате вие не морате да останете", тажно се повлече Игор.

„Боже, боже, тоа ви е најсилното оруж- је. Ако не сакате не морате, ако сакате мо- рате, а ваму ме влечете за рака. Е, добро, седнав и слушам, само побрзо", рече Јула.

„Јула", почна момчето со сведната гла- ва „можеби сте онаа вистинската Јулија што не значи дека јас сум Ромео. Но, мила моја, простете што мене ноките ми се многу дол- ги и веќе не можам без вас".

„Игоре, што ви текна? Боже, па вие не сте нималку романтичен! Разбирам да се кажуваат чувствата непосредно, но боже мил, не вака дрско!".

„Да, госпоѓице, јас не можам да ви ве- там ниту едно парче од рајот, но простете, многу сакам да ве милувам зашто и сонот ми го исполнивте. Вие сега потсмевајте се, речете дека љубовта што ви ја предлагам не е никаква љубов, без романтика нема љу- бов, речете..."

„Вие ме терате да се срамам", го преки- на Јулија, „ме најдовте неподготвена и збу- нета, Навистина жалам, ене гостите веќе се нервозни, до гледање!", рече и со брзи чекор- ри се оддалечи. „Зошто се залажувате со мене?", го праша од ридот.

Извесно време Игор ја следеше, ги пот-каснуваше усните и на лицето правеше жал-ни изрази. Истиот миг, меѓутоа, вниманието му го привлече чамецот на граничарите кој се враќаше од градот кон границата. Двај-цата од чамецот не го ни забележаа туку одјурија по водата.

ГЛАВА XV

Данските старци беа вознемирени но го прифатија Игоровото извинување со топлина. Овој им рече дека ќе одат со неговата кола бидејќи така е најдобро. Нивните лица се раз-ведрија сосема дури откако влегоа во колата што им се допадна; веќе беа сигурни дека ќе ја посетат тврдината. Кога Игор излегу-ваше од паркингот очите повторно му зас-танаа на Макалета кој со една метла го чис-теше асфалтот. Овој без причина се подна-смевна, но со тоа момчето го разлути. Са-каше да му подвигне нешто во врска со Ми-лица, зашто пак го обзеде она кобно прет-чувство. Сè заврши добро и колата се из-молкна како змија низ боровата шумичка и бавчите, ја мина капијата и се најде на главниот пат. Данските старци веќе се рас-праваа за некоја работа на својот јазик и дури потоа му се обратија на Игор:

„Во право сте, господа!“, одговори Игор, „расцутените овошки се сливи. Од сливите се прави ракија, компот, слатко, а најдобро е да се јадат кога се зрели“.

Асфалтниот пат беше покриен од цутот на сливите што попаѓал после дождовите и ветровите. Данските старци со занес гледаа во полето, де од левата де од десната страна, очите им запираа на ретките градинари што ги поливаа расадите. Далеку пред себе здогледаа една жена во бело руво, со фолклорни везови, качена на магаре и веќе нешто си објаснуваа. Откако не се разбраа најдобро тие пак му се обратија на Игор, овој, управувајќи го воланот на колата им рече:

„Магаре, господа, планинско магаре!“.

Данските старци не беа задоволни од одговорот, едниот, побледиот со испадната коса, одмавна со рака во знак на несложување на што момчето сфати дека не се разбрале како што треба. Долго потоа старците молчеа, устата не им се отвораше, беа некако тажни. Колата влезе во градот, го измина малиот плоштад со дрвото чинар и дури тогаш Игор се присети на кавгата со собарката. Да, помисли, догде се прошетува нејзиниот татко. А каде ли е неговата бавча со лимони и фикуси? Веќе завлегоа во стариот дел на градот, вртеа повеќепати лево и дојдоа до камената капија на тврдината. Таму имаше уште само неколку коли од градот, но луѓето не ги виде. Данските старци пак се разведрија, си кажуваа восхитувачки зборови, посебно ги одушеви глетката кон езерото. И навистина, помисли момчето, оттука езерото ја покажува сета убавина; умни биле старите духовници што живееле на овој брег.

Данските старци ги голтаа Игоровите зборови како да се негови ученици. Момче- то по малку и се срамеше зашто историјата на брегот не ја познаваше како професорите туку како намерниците; она што го запомни од книгите. Ги однесе да ја видат ранохристијанската базилика, што ја отпретале пред кусо време, им покажуваше мозаици со га- леби, еребици и некаква река. Влегоа во шумичката и кога излегоа веќе беа пред црква- та Свети Пантелејмон, та Игор накусо ја изнесуваше нејзината историја. Старците ги креваа рамениците во знак на чудење кога разбраа дека токму овде на крајот од де- ветти и почетокот од десетти век Свети Кли- мент го управувал универзитетот со три ил- јади ученици, а се покажа дека тие знаат доста за Свети Климент. Низ заклучената врата го видоа гробот на светецот обвинен од тишина и фрески по ѕидовите и рекоа: „Волшебно“. Дојдоа до еден чуден бунар со мал- ку застоена вода, та Игор им рече дека вер- ниците истурале масло во бунарот од кое ду- ховниците ги палеле кандилата и свеќите. Турците малку си поиграле со оваа црква, продолжи момчето, ја намениле за џамија и извесно време така било, но веќе кубето падна и од дождовите се растури. Старците тогаш се погледнаа, направија поза, „бог не дава да се навредуваат светците“, како да помислија и тргнаа по Игорa кој завлезе по патеката во шумичката.

Времето се погоди убаво, сонцето ги га- леше образите на старците што се чувству-

ваа како преродени. Самоиловата судбина ги вознемири малку, но пак се расположија ко- га разбраа за големината на неговата им~ перија.

Еребиците дошле, се израдува Игор за- гледан во птиците што ја надлетуваа шу- мата. Потоа на данските старци им ја рас- кажа легендата за Целадин бег, трагедија- та на вонбрачната жена Ташула што се слу- чила во средината од минатиот век. Бегот имал харем, а и законска жена, интелекту- алката Сабианума, но се вљубил во Грки- ката Ташула, таа сирота, подарена робинка, убава како цвеќето. Старците беа вознеми- рени и тогаш кога момчето расправаше за пожарот во куќата; се спомнуваше тука страста, љубомората, верата но и Али Паша Јанински.

Откако ги обиколија сидините и дојдоа до водоводот што го подигнале со помошта на кралот Александар, едниот старец од це- бот извади два долара и му ги подаде на водичот. Овој се почувствува непријатно, му ги враќаше парите назад, но старецот го мо- леше да не го прави тоа. Двајцата беа бла- годарни и насмевнати, оној другиот рече: „Простете им на неуките старци, господи- не!“. Игор поцрвене, ги стави парите во це- бот и ги отвори вратите на колата. Веќе се враќаа назад, едниот старец рече нешто, другиот се побуни и пак мораа да му се обра- тат на момчето.

„Имате право“, рече момчето, „тоа е фабрика“.

Брзо беа во хотелот, старците влегоа внатре а Игор имаше намера да се соочи со Макале. Го побара од двете страни на зградата, завлезе и во шумичката, но чуварот како да пропаднал во земјата. Момчето гореше од желба да го сретне, да го предупреди па и да му се закани ако треба. Морам да го пронајдам, си рече, влезе во фоајето и пак се покажа во бавчата. Од Макале ни трага ни глас. „Ах, овој Макале ќе ми ја одреди судбината“, незадоволно помисли момчето. Но зошто се раѓаше таа омраза кон чуварот?

ГЛАВА XVI

Влезе во рецепцијата со намера да се распраша, брзо се откажа зашто таму беше директорот. Овој средуваше некакви картици и носеше очила за читање. Искрено се израдува од Игоровото појавување и го праша: „Па како испадна со старците?“. Момчето му одговори дека старците од Данска се фини луѓе, тивки и сентиментални, на што директорот додаде, сите старци од таа земја се мили и чесни. Уште малку пребаруваше по картиците, потоа ги извади очилата и рече:

„Синко, ние сè уште не сме разговарале како вистински мажи. Молам, простете, ова излегува дека јас досега не најдов време за вас. Вчера тукушто тргнав да ве повикам а ме опседнаа функционери од градот. Молам, повелете кај мене сега!“, предложи.

„А каде е Макале, господине?", неоче-кувано запраша Игор.

„Мислите на чуварот? О, па јас го испра-тив да ми ја измие колата. Од дождовите, молам, колата ми е во благо. Ви треба ли Макале?"

„Не, само прашувам, господине!", одго-вори момчето.

„Да одиме кај мене, синко!", рече Ли-сицата и тргнаа.

Неговата канцеларија беше од махагон и оние тапети по сидовите што потсетуваат на коноп. Завесите беа навлечени на сите прозорци па тука светеше лустерот. Инаку, подот го обложиле со црвен таписон, а би-рото и трите фотелји имаа боја на скапана вишна. Црвената боја доминираше, а и самиот директор призна дека оваа боја е не-говата слабост. Витрината беше зафатена од знаменца на разни земји, но тука стоеше и макета на еден махараџа, исто така во црве-на боја, само со две три темно жолти линии. Махараџата го поставиле така згодно за да им се поклонува на сите гости. Директорот повторно ги стави очилата, пребаруваше по фиоките на бирото и, откако не најде ни-што, седна на фотелјата до момчето.

„Е, па, слушајте, молам", почна дирек-торот, „многу ми е мило што дојдовте кај нас. Вашата препорака открива ретко обра-зован и умен младич. Знаете, молам, вас ве има препорачано мојот брат", рече директо-рот и направи мала пауза.

„Конзулот ви е брат, господине?", се за- чуди Игор.

„Најстариот брат, молам, чија среќа во дипломатијата е толку голема колку несре- ќата во семејниот живот. Да, што да ви рас- правам, вие сигурно знаете за трагедијата на неговиот син. Така е, молам, оној што ум- ре од рак. Пуста да е природата, не му даде друго дете. А кај мене, синко, деца како плева. Пет синови и една ќерка, само да ги видите. Ќе сакате ли еднаш да ми дојдете на ручек?", неочекувано праша директорот.

„Со задоволство, господине, ќе дојдам на една мала посета", одговори момчето.

„И на ручек", запна директорот, „та да вкусите како готви мојата жена. Ви вела, сите ќе се израдуваат".

Очите на момчето гледаа срамежливо; онаа човечка топлина пријатно го возбуди. Ристо повторно стана, пребаруваше по фио- ките, ги ставаше и вадеше очилата, во ме- ѓувреме одговори на еден телефонски повик од градот и најпосле седна до бирото. Мом- чето чекаше со вкрстени прсти на обете ра- це, со притаена гордост, очигледно му беше непријатно, гледаше во директорот нестрп- ливо.

„Сакав да ве предупредам, синко, на опасностите во вашата работа. Ви реков, мо- лам, колку ми е мило што дојдовте кај нас, а тоа значи дека сакам да останете долго", почна овој со родителска топлина; „Но ов- де, молам, демнат опасности во врска со мо- ралот".

„Не ве разбирам, господине, со моралот на гостите или со сопствениот?", потстана Игор.

„И така и вака", рече директорот „за- што, молам, нашиот морал им го прилаго- дуваме на гостите. Што да правиме кога од нив живееме, девизите ѝ требаат на земјава како лебот на работниците, молам, гледате колку убави хотели изградивме заради де- визите? Синко, морате да ме сфатите, јас сум од првоборците и, што се однесува до моралот, се знаат принципите на сите прво- борци, но ова е практика, живот и искуше- нија".

„Господине, тоа не ќе биде тешко", го утеша Игор.

„Како за кого, синко", продолжи дирек- торот, „за собарката Милица тоа беше нај- тешко. Непријатно ми е да кажувам, ете таа е мила и скромна девојка но скандалот што ми го направи минатата година не смее да се повтори. Јас ви објаснив нешто од тоа, молам, само главното го изоставив. Сега ќе ви кажам, молам, заради поука. Кога рабо- теше на вашево место, ги водеше гостите на излети, таа имаше и успеси. Старците беа одушевени, во неа го гледаа ангелот. Но еден месје од Марсеј, молам, кому не му дошло ни до излети ни до езеро, зашто таму имаат море, туку за авантури, се залепј* за девојката, молам, та почна да ја изнесува приватно. Сѐ беше на место, месјето се обра- ти до мене и јас му одобрих, но вие Милица ја видовте, молам, нејзината убавина ги при-

влекува сите. Така и ова конте од Франција сакаше да ја бакне пред публика, овде пред хотелов. И што се случи, молам? Трагеди- ја, синко. Милица му се исправи, бесна како тигрица, та му запали еден шамар, онака планински, пред публика, молам", заврши директорот.

Момчето се засмеа, очигледно, нешто од тоа му се допадна. И на првоборецот всуш- ност му дојде да се смее, постапката на со- барката, разгледувана година дена по извр- шувањето, не му изгледаше толку трагична.

„Смешно, молам", продолжи Ристо со радосен тон, „но да знаете што ми стори по- тоа француското конте! Е, тоа се вика не- среќа, синко! Дојде кај мене месјето, уште прстите му се познаваа на образот и ми ве- ли: „Господине, додека не се цивилизираат како народ, ви препорачувам да го исполну- вате хотелов со земјоделци!". Ама навреда, молам, национална срамота! Ѓавол да го но- си, јас му се извинував, го молев и само што поверував дека се смирил, тој молам, на- пиша во еден весник пакосна приказна за случајот. Да, така беше, за жал", заврши директорот.

„Директоре, сакам правилно да ме раз- берете", рече момчето, „па тоа може да му се случи секому".

„Без сомнение, синко", го пресече овој, „тоа не е исклучено ни за во иднина, молам. Милица не го стори тоа заради што не е ци- вилизирана, о, чувај боже, собарката е мош- не културна, патувала, знае многу од жи-

вотот. И јас нејзиниот морал го ценам, про-сто сум вљубен во него, но, знаете, молам, овде во хотелов владеат правила како во си-те добри хотели во светов. Подруги морални правила, овде гостите секогаш се во право!", заврши.

„Разбирам, господине!", рече Игор.

„Знаев дека ќе ме сфатите, синко", вик-на директорот со среќа во гласот, „и вие но исто така и Јулија. Со неа веќе се догово-ривме, молам, таа прекрасна девојка добро се снајде. Знаете, молам, кога би бил повтор-но партизан и кога пред мои очи собарката би го треснала контето, онака исто како ми-натата година, јас би ја одликувал. И мене, молам, ми дојде страстна желба да го трес-нам холандскиот менаџер на враќање од Свети Наум, зашто лигаво ја бацуваше Ју-лија, но кога таа поднесуваше спокојно и не беше редно да направам грешка".

„Да, господине, ве сфатив добро!", по-голтна Игор.

„Гледам дека сте современ човек", про-должи директорот. „Убеден сум дека ќе ме разберете. Да, молам, што можев друго ос-вен да му ја предадам Јула на менаџерот? Е, па така, ја изнесе онаа вечер со својата кола, ама пред тоа го потпиша договорот! Ами ако не го потпишеше?", се праша и продолжи, „ако не го ставеше потписот, катанецот на вратата од хотелов и дома! А, синко, јас бев во дилема, повисоките интереси го бараа тоа од нашата убава Јулија!".

„Цела среќа е, господине“, резигнирано рече момчето, „што таквите работи се рет- ки!“.

„Ретки се, да, молам, фала богу, но пре- судни. Ја ќе се јават еднаш во месецот, ја на два месеца; а ретки се и тие како Милица па ќе немаме скандали за во весниците. Вие ќе го осетите тоа на своја кожа, синко, фала богу сте современ човек, та ќе истрпите. Ко- га ќе ви пристапи некоја здодевна фрау што го оставила стариот маж дома а дошла со децата на езерово, кога ќе ви пристапи и ќе побара да ја изнесете во природа откако ги заспала децата, се надевам, веќе ќе знаете да се снајдете. Зашто, молам, тие здодевни фрау.се најдобрата и бесплатна реклама, се враќаат во татковината и разнесуваат како со труба! Да, молам, нели ќе знаете да се снајдете?“, праша неочекувано.

„Во рамките на службата, господине!“, отсече Игор.

„Правилно, синко, му благодарам на бра- тот што ве упатил кај мене“, воздивна ди- ректорот, „мојот персонал е способен и убав, но вие и Јулија ќе ја носите главната за- слуга ако нашиов хотел го прогласат за нај- добар на езерото. А тоа и ќе се случи, мо- лам! Добро, синко, вие сега одете и ручајте, веќе е време за јадење!“.

Момчето стана, тивко процеди „до гле- дање“ и дојде до вратата. Само што ја при- тисна кваката и сакаше да излезе а директо- рот беше до него и пријателски го фати за десното рамо.

„Синко“, му рече со извесна тага, „вие сѝ уште можете да се премислите и да се вратите назад. Еве, писмото од мојот брат кажува дека кај вас дома дошол вашиот де- кан од факултетот и просто бил револтиран од вашата постапка. Значи, молам, вие и та- му лесно ќе се пробиете во животот. Само изјаснете се, молам, главната сезона не за- почнала и ние ќе се снајдеме дотогаш!“.

„Што ви текнува, господине!“, се почу- ди момчето, „па јас дојдов да живеам во сво- јата татковина!“.

„Мене тоа ме радува, молам“, се извле- че директорот, „но она за моралните прин- ципи малку заплашува. Вие сте доста обра- зован човек, молам, па да не испадне дека во татковината ќе живеете од своето тело а не од умот“.

„Догледање, господине!“, рече Игор, а малку потоа влезе во рецепцијата на хоте- лот.

Меѓутоа, тука се покажа и директорот.

„О, докторе Ламаров, каква среќа!“ вик- на тој.

На фотелјата седеше еден пристар чо- век, доктор Ламаров, беше облечен во ка- рирано палто и кафеав шешир на главата. Седеше со цигара в уста и со итрите очи ги испраќаше и дочекуваше хотелските гости. Се поздравија со директорот та се распра- шаа за јуначко здравје, како сите добри при- јатели, но докторот најбрзо го искажа светото расположение, бидејќи беше од оние без влакна на јазикот.

„Мон ами, Ристосе", почна Ламаров така гласно за да слуша и момчето, „јас му се радувам на овој убав хотел, зашто е подигнат во стилот на поднебјето, фолклорно. Но, драг пријателу, ние сме ти чуден на- род".

„А што тоа, молам?", расположено праша директорот.

„Како бре што?", викна Ламаров, „а ваму на секој чекор безредие, безобразие, бр- зоплетост. Жално за вас, та јас ниту бев во партизаните ниту векавав подобра иднина. Јас си бев лекар во пустелијата на Малесија и така ме прифативте по војната. Но ме боли, ова, скап пријателу. Еве слушајте и не лутете се. Културните споменици, тоа злато што го нема секој, ги откопуваме со булдожери. Нема пари за добар однос кон нив. Селските училишта се како пред војната и уште пожално, деца нема во нив. А зошто? Нема пари! Е, но ваму за репрезентација има пари. Овде кај вас секој ден и секому му се прирерува ручек од скапи пари, од народни пари. Па каде го има тоа, мон ами?"

„Е, молам, докторе, не е баш така. Вие денеска како да не сте расположени!", рече Ристо.

„Мајко мила", не дочека докторот, „јас едно ви велама а вие сосема трето! Мон ами, секој народ што не е прост, прво обезбедува живот за себе, а потоа за другите. Та кого сакаме да го вцашиме со ова што се гради крај езерово? И овие ручеци и вечери за пияни луѓе? Некоја келнерка од Хамбург или

бродарот од Холандија? Или пак господинот Малро? Мон ами, господинот Малро со авион слегува в пустина за да види некоја археолошка локација, го ризикува животот! А кај вас, слушам, оние американски археолози се гостеле бесплатно цела година! Е, мој Ристосе! Баш ми е жал што не дојдов со вас во партизаните. Таму ќе се разберевме. Ние сме гол народ и згора на тоа покондирен. Си направивме фрак, елек и цилиндер а гаки немаме. И ваму правиме Потемкинови работи крај езерово!", заврши Ламаров.

„Докторе, не е така црно, молам?", посрамено се јави Ристо.

„Мон ами, за црно да е, не вела дека е многу црно, но зошто да не биде розово како што му велевте на народот!\".

„Ќе биде, докторе, ќе биде!\", викна Ристо, „но ќе влезете ли кај мене на едно кафе. Турско кафе, молам\".

„Ќе биде, мон ами, а кога ќе биде? Косата обеле, со едната нога влеговме во гробот, но заблудите останаа! Идеалите се во ред но зошто сите ве бркаат од оваа фотелја?\"

Не поминаа ни два дена а момчето отиде на ручек кај Ристоса. Поканата дојде неочекувано, додека Игор читаше писмо од родителите во својата соба, влезе директорот и едноставно рече:

„Ајде синко, мојата жена нѐ очекува!\"

„Господине, јас не ќе можам!\", се извлекуваше Игор.

„Кај мене нема неможење, одиме со мо-јата кола", рече Ристо со сиот авторитет.

Малку потоа седеа на масата за ручање. Пријатна и свежа трпезарија со две фото-графии од младоста на домаќините на едни-от сид и уште пет фотографии на децата, што висеа отспротива, лево витрина со ска-поцен порцелан, десно фикус од околу два метра височина. Тоа беше сè, освен масата и столовите. Домаќинката донесе чорба од риба и седна спроти момчето.

„А знаеш ли Невено кој ни го испрати Игорa од Канада?", праша Ристо колку да започне разговор.

„Их, како не би знаела, та нели заедно го читавме писмото од конзулот?"

„Забораив, Невено, ете, склероза".

„Добро ти советуваат да се повлечеш во пензија", му одврати жената.

„И ти си со нивниот изветреан ум! О жено, зар револуционерот ја напушта бит-ката? Во време кога секој треба да се потвр-ди уште еднаш на дело ти ми советуваш да одам во пензија! Ха, ете што ти е брачен другар!", заврши директорот.

„Твојот живот не е никаков живот!", му врати жената и потоа се обрати кон Игорa. „Да знаете колку болно офка во ноките, де срцето, де главата, оп потоа се здрвила или рака или нога! Арно вели докторот дека го потфатила менаџерската модерна болест и како спас ја посочува пензијата".

„Невено, доста со приказни, каде е глав-ното јадење. Уф, не забележав, за ручек не

се вратило ниедно од децата! Боже, каде ли скитаат? Е, синко мој, нивните идеали ни- како да ги разберам", рече Ристо.

Момчето само ги покрена рамениците, а слабата и тивка женичка веќе не сакаше да противречи и стана. Малку потоа на масата имаше грав со коски и пржена риба, сите јадеа со апетит.

„Мојата жена има добра кујна", ја по- фали Ристо „но веќе две години не сака да ме разбере".

„Остави им го тој хотел на помладите и сѐ ќе биде убаво! Дури и болките ќе ги сне- ма. Вака како да се венчавме со Дува", од- говори жената.

„Им ветив на општинарите да си одам од идната сезона. Кога ме влечеш за јазик ете ти ја одлуката!".

Во дворот запре кола. Невена отиде до прозорецот а потоа рече: „Најстариот прис- тигна". Само за миг во собата влезе високо момче со долга коса и мустаки под двете ноздри, рече „Добар ден" и ја започна пор- цијата.

„Сине, ова е момчето од Канада!", рече Ристо.

„Веќе се знаеме, тој има подобра кола од мојата", одговори момчето не кревајќи ги очите од порцијата.

Игор се изненади и поцрвене, навистина директоровиот син измислуваше, тие не се знаеја. Мајката донесе јужно овошје и пак седна на столот. Навистина Игор не успева-

ше да се вклопи во разговорот. Ручекот заврши набрзо, во собата останаа Ристо и Игор.

„Ќе ви кажам во доверба, за инает останувам директор до идната пролет. Ме викаа општинарите и одоколу: „Знаете Ристо-се, како заслужен човек имаме намера да ви оддадеме признание и пензија веднаш“, а Ѓаволи признание, им ги прочитав намерите. Го платија Ламаров да ме заплашува дека набрзо ќе умрам ако не ја оставам служба-та, та и овој ме притисна! А за онаа банда на Бојарова во Дува и да не зборувам, тоа се група кариеристи. Дали ме разбирате?“, го праша Игор неочекувано.

„Господине, овој проблем не ми е близок“, дипломатски се извлече момчето.

„О, да, вие не учествувате во заговорот но секако имате свое мислење?“, се натури Ристо.

„Уел, како да ви речам. Ако сте многу изморен навистина треба да се повлечете“, рече момчето.

„Ама како изморен!“, викна Ристо но се виде дека поголтна со грлото, „сега работам со најголема љубов, сега ја гледам целта на својот живот!“.

„Признај дека ти е до власта!“, викна Невена од вратата.

„Оф Невено, колку си упорна. Па добро, што ќе правиме ако одам во пензија? Ќе се нервираме, ќе си пречиме и ќе се обвинуваме. Тоа ли го сакаш?“

„Зошто да се обвинуваме, можеме малку да прошетаме по светов! Оди ти во пензија

па не грижи се, ќе ти го уредам животот како што треба!".

„Ме фати инает и не одам!", отсече Ристо.

„Како што сакаш. Тие ќе те сменат!", рамнодушно заврши жената.

ГЛАВА XVII

Враќајќи се во својата соба момчето нај-де оправдание и за својот директор. Му бе-ше криво зошто докторот Ламаров, човекот што не бил во партизаните и не се борел за поредокот, оној ден зборуваше вистина чиста како солза, зошто Ристо сè што треба да биде убаво го поврзува со идното време, па вели: „Ќе биде докторе, ќе биде". Влезе во ходникот и одмавна со раката како да брка муви та ја прифати утехата; па човекот е социјално суштество, си рече, ако не го при-фати текот на животот може да си умре. Што е тука виновен директорот?, се праша за миг но веќе одговорот не го бараше за-што се уплаши. Можеби е нешто виновен, помисли, тоа најдобро го знаат луѓето што живеат со него. Што се однесува до Бојаро-ва, тука нема дилеми, неговите намери се јасни, но општинарите?

Во собата го чекаше изненадување. На креветот седеше собарката и некако молбе-но се потсмевнуваше. Овојпат не носеше ни-што од службената униформа туку на тело-

то имаше едноделен фустан од жерсе во лимонска боја што, споредено со русата и долга коса, создаваше прекрасна хармонија. Рацете ги протегнала кон креветот така што и без тоа убавите гради беа подадени и многу поубави.

„Вие само си го заборавете ручекот“, рече Милица весело „а главниот готвач ме замоли да ви пренесам дека морате да си го земате!“.

„Мила моја, јас ве измачувам!“, одговори момчето.

„О, не ми е ништо мене, господине“, се правдеше Милица, „само нека дозволи готвачот и јас ќе ви носам ручек секој ден!“.

„Уф, богами се изморив. Но како изгледа нашиот готвач, госпоѓице?“, праша.

„Фин човек, ви реков дека овде нема лоши луѓе!“, одговори собарката, малку збунето.

„Фин како Макале?“, праша Игор.

„Леле сирот Макале, господине, што ви пречи чичкото од паркингот? Та вие го земете на забавниот чичко Макале!“, викна девојката.

„Го барав ама не го најдов“, рече момчето, „сепак тука сме, ќе го најдам и ќе го заплашам добро. Нема зошто тој Макале да доаѓа во вашата соба“.

„Господине, не грешете ја душата двапати“, се дополни Милица, „чичко Макале е чесен човек. Со него судбината доволно си

поиграла, тој има мизерна плата а исхрану- ва четири деца".

„Госпоѓице, вие го браните со страст!".

„Па гледате дека нема кој да го одбрани, сиротиот", викна Милица и стана од креве- тот; „Јас не дојдов да го бранам, боже мил, тој не сторил никакво зло и зошто да го бранам? Јас, господине, дојдов за да ве по- канам дома. Утре е сабота, а тоа значи дека два дена ќе бидам дома, та ако сакате да по- велите?"

Момчето се зарадува, веќе гореше од желба да се сретне со нејзиниот татко. Се договорија да се најдат кај чинарот во сабо- тата квечерина и потоа девојката излезе. Игор ручаше, малку читаше весник во кој главно место заземаа извештаи за некои бомбардирања во Азија, па говори на разни ли- дери и дури најпосле забележа вести за ши- рење на колерата во светот, заразите и уништувањето на природата. Дремката го фати после еден час и момчето благо заспа шепотејќи на усните: „Зошто во минатото не мислев на моралните принципи?" Не ми- слев веројатно затоа што сè беше во ред, се утеши малку потоа. Којзнае дали се утеши зашто долго потоа чувствуваше болки во главата.

Само што се разбуди, го исплакна ли- цето и со една книга в раце отиде на својата клупа. Но таму не остана ни за миг, а веќе беше замрачено кога почука на вратата од Јулиината соба. Девојката беше внатре и го повика многу љубезно.

ГЛАВА XVIII

„Госпоѓице, па како?", праша момчето.

„Уморна сум многу, ете како", одговори Јулија, „домашните гости многу прашуваат, многу бараат".

Дури тогаш момчето се загледа во нејзиното витко тело што беше во ноќница од убаво платно, со цветови и панделки. Косата малку ѝ се растурила; девојката беше без шминка, но сè уште многу убава. Игор седна до нејзините подадени нозе, се чувствуваше непријатно и збунето.

„И сега ли немате време за мене?", праша.

„И имам и немам, господине!", му врати со иста мера.

„Во право сте, мила моја, јас не сум холандскиот менаџер".

„Игоре", неочекувано се возбуди девојката, „сакам да бидам искрена кон вас. Морате да ми верувате, та со години ја пазев моминската чедност и дури бев невина целото време во Англија. Одненадеж сега ми дојде едно убаво расположение и не е пристојно да ме навредувате. Да, вие утрово ме прашавте, јас ќе ви одговорам сега. Да, јас многу сакам да бидам милувана!", заврши.

„Токму така, госпоѓице, милувањето ниси убаво расположение. Поговорката вели дека милувањето е здравје", рече со восхит, „а јас не ги разбираам оние што не го прават тоа природно, што земаат дроги или уживаат неморално. Тоа не е никаква среќа, госпоѓи-

це, напротив, тоа е најлошата болест и несреќа. Бидејќи сте расположена, чујте го и ова: каде било на светов чувајте се од Бо-јарова".

„О, Игор, ми изгледате толку мил!" се стресе Јулија, „премил и предобар, но јас не ве заслужувам, јас сум проклета, алчна и себична. Господине, сфатете, јас не ќе успе-ам да ви дадам колку што треба. Ако сфа-тите, вие побегнете од мене".

„Без претерување, мила моја, ниту сум јас предобар ниту сте вие алчна и себична. Денес се смешни оние големи изјави за љу-бовта но без нив не се може. А еве, мене ме влече срцето кон вас, простете за овој израз, и јас горам од желба да ве милувам".

Кај девојката веќе настапи сиот немир, де ги собираше нозете, де ги триеше рацете од градите. Се случи токму она што го оче-куваше, момчето собра храброст и одлучно ја прибра на своите колена. Многу брзо и едноставно се разбраа. Очите им беа замаг-лени, усните млади, набуени и подадени. Нејзините раце природно го обвија вратот на момчето што веќе ја бацуваше со занес. Игор ја милуваше како вистински љубовник; ги полнеше рацете со моминската коса, ги ба-цуваше и лижеше меките црвени усни и ја притискаше на своите гради. Јулија се по-кажа во сета убавина, со страсти на зрела жена му се прививаше како змија, го бацу-ваше уште поубаво и шепотеше: „О мило мое, ова е премногу слатко и малку ќе тоае

о мило мое! Во модерно време сентименталното срце умира брзо". Понекогаш момчето ѝ ги земаше нозете во своите раце и целата ја стегаше со возбуда. Милувањето беше со занес, невина топлина и бистрина, долго се превртуваа на креветот.

„Слатка госпоѓице, не смееме да се вплеткаме во мрежата на Бојарова. За нас сите велат дека сме млади и невини".

„Не, мило мое, јас немам услови за чес- на љубов!", шепотеше Јулија. „Ова сега не е вистина туку сон, мило мое. Бојаров беше кај мене и јас му ветив".

Малку потоа се смирија и веќе седеа прегрнати. Момчето со прстите шеташе по нокницата и запираше таму каде што се по- кажуваа цветовите. Панделките беа растр- гани пред тоа, така што моминските гради при дишењето малку излегуваа. Јулија не- колку пати ги бацуваше Игоровите раце, му се вртеше со топлите, задоволни очи и го галеше по брадата. Таа му се пофали на љу- бовникот дека нокницата ја добила подарок од газдарицата во Англија, на роденденот од постарото девојче што го чувала. Оваа газ- дарица беше благородна госпоѓа, со многу култура и хуманост, не само нокница туку на Јулија ѝ подари неколку модерно скрое- ни фустани, па нежни здолништа од вис- тинска свила и многу, баш многу убав при- бор за неа на косата.

„Госпоѓице, да седнеме на нашата клу- па?"

„Доцна е, мило мое!"

„Ноќта е многу топла, госпоѓице. Гости- те слушаат музика а послугата е зафатена со работа. Јулија, ќе бидеме сами, госпоѓи- це, ајде да излеземе?", молбено заврши мом- чето.

„Само да се облечам", скокна девојката.

Во ресторанот свиреа обработена езер- ска музика. Веќе беа под хотелот и го ви- доа мирното езеро. Од другата страна, откај Албанија планините беа засенчени и остро издвоени од небото. Снегот на врвовите не се забележуваше, а само Погра- дец со десетина светилки. Боровата шумич- ка испушташе придушени крикови на некои птички, а водата благо се лизгаше по пе- сокта и бреговите. Моминската кожа по ли- цето и телото беше намовната; таа не чув- стуваше студ туку возбуда. Моминските раце се криеја во палтото од момчето, а гла- вата на градите. Игор сфати дека таа сака да се милува уште многу, нејзиното срце не е задоволено а нејзиното тело гори од топ- лина, та нежно, нечујно ја галеше по косата, ги дофаќаше усните и со полна уста ги ба- цуваше.

„Игоре", му шепна по извесно време, „сакам да се разбереме во врска со нашата љубов".

„Молам, госпоѓице? А не е ли премногу брзо?"

„Е, па тоа, да не се занесуваме. Јас не можам да ви дадам ништо повеќе од ова, мил мој. Нашата служба е во врска со гос-

тите, Игоре, изложена на опасности, затоа е подобро да не си ветуваме ништо", одговори Јулија.

„Ако мислите на верноста, госпоѓице, тоа е во ред. Јас не би допуштил да ме потисне љубомората, боже благ, никако. Госпоѓице, за каков ме сметате?"

„О, Игоре мил, та јас се плашам од самата себе. Вие гледате со какви гости излегуваме! Директорот од мене бараше послушност, Игоре, знаете што значи тоа, знаете дека јас му ветив да не ја повторам грешката на Милица", заврши девојката.

„И вам ви раскажа за Милица?", се чуди момчето.

„Да, тој сакаше да ме поучи додека има време за тоа".

„О, секако, веќе и мене ми е јасно!", рече момчето.

„Оркестарот веќе не свири, полноќ е, Игоре. Ајде да си легнеме! О, боже, како ќе изгледам утре со гостите, неспана и потечена. Знаете каде ќе ги водам Бугарите? Е, да ви кажам. Ќе ги водам во манастирот кај селото Калишта. Игоре, тоа се ретки Бугари што отседнале во нашиов хотел, тие изразија желба за манастирот и јас ќе ги водам утре. Но колку ми е здодевно со гостите, мил мој. Та јас веќе сè знам. И знам како ќе ме пречека игуменицата, како ќе ја затресе камбаната сестра Ирина кога ќе си одиме. Леле, проклета работа!", викна девојката.

„Госпоѓице, вие ме зачудувате, та вие со таква љубов работевте до вчера, просто не верувам!\".

„Првиот месец, да, но работата веќе ме измачува, Игоре\".

„Но вие му ветивте на Ристоса!\", рече момчето.

„И ќе истраам зашто му ветив. Но, про- клета работа, колку ме понижува тоа. Веќе ми се пред очи лицата на оние Бугари, ил- јадници прашања, та мајката Евросинија со клучевите за појасот. Госпoде, монахињата е предобра, не вела м дека е лоша, леле што ми е вечерва! Главата ме забoле! Ете, Иго- ре, таа мајка Евросинија многу ми помага, таму во манастирот јас не ја отворам устата. Да, калуѓерката е предобра, објаснува, се смее, многу ми помага. Само мајката Евроси- нија ме разбира и ме сака, Игоре, а што се однесува до вас, вие не смеете да ме сакате. Мил мој, јас ќе ви донесам несреќа, да, го- лема несреќа!\", заврши возбудено.

„Госпоѓице, што ви е вам?\"

„Простете, малку се вознемирих над сво- јата судбина. Зашто ми се изгреши жи- вотот, така е, да, мил мој, јас сакав да земам од него повеќе одошто смеам. Но, да, вие не знаете сѐ. И подобро. Најдобро. Ве- тете ми дека нема да ме распрашувате многу, дека ќе се грижите за моето спокојство? Ми ветувате? Е добро! Секако, предобар човек ќе се жртвува за другите, да, ви верувам. Но. што зборувавме, Игоре, заборавив, та јас ис- паднав како од средновековните романи\".

„За манастирот“, одговори момчето.

„О, за игуменицата и за Бугарите, за утрешниот ден и за манастирот. А знаете ли што им раскажа мајката Евросинија на гос- тите од Слободна Ирска? Е, минатиот пат, Игоре, таа буквално го рече ова: „Дами и господа, неговото блаженство, архиеписко- пот, им беше наклонет на металците од овој крај, им даде место, една ливада, за да си подигнат синдикално одморалиште, но и нив- ните срца не беа празни, та не му останаа ни должни. Металците бесплатно ќе ни подиг- нат нов манастирски конак на местото од стариот. Дами и господа, вие прашувате ка- ко опстанува овој манастир? Па така, про- даваме ракија, јајца, месо, како сите манас- тири во светот. Ох, кога и вие би биле ку- пувачи на оваа света ракија, господ ќе ве чува од секако зло. Да, тоа е вистина, се- тете се на умирачката; кога ќе умрете до- машните ќе ве забораваат набрзо но црквата никогаш. Во нејзините молитви прво се спом- нуваат ктиторите и приложниците, а дури потоа владиците, дами и господа! Молам? Што правиме со парите од пазарот, ве инте- ресира? Со нив правиме сѐ: ги плаќаме ра- ботниците што ја копаат земјата, да, имаме добра земја, дваесетипет хектари манастир- ска земја под овоштарници, лозја, жито и ливади, да, го плаќаме малку и говедарот, па и коњарот, со тие пари плаќаме струја, купу- ваме масло и сѐ што ќе затреба“. Потоа сес- трата Ирина им ја покажа пештерската црк- ва Света Богородица, фреските и монашки-

те ќелии, а Ирците фрлаа ситни пари пред олтарот. И што се случи на крајот, мил Иго- ре! Се разбира, ништо особено. Ирците ѝ пристапија на мајката Евросинија, ѝ ги ба- цуваа рацете, а таа се занесе и продолжи: „Дами и господа, пештерската црква е од петнаесеттиот век, да, но беше мала, неудоб- на, дотраена, та три години по отстапува- њето на Турците е подигната нова, поголе- ма, со истото име, завештание на Света Бо- городица. А манастиров е убав, тука во лето се одмора неговото блаженство, архиеписко- пот. Прашувате за бројот на калуѓерите во манастиров? Е, како да ви речам, засега Све- ти Петар и Света Богородица, јас и сестра Ирина. Малку сме, да, нашите жени повеќе сакаат да им робуваат на мажите и сла- стите одошто да му служат на бога. Но, да, на почетокот од овој век овде имало и до педесет монахињи и монаси, а за порано не знам, ќе ви дадеме летопис, та прочитајте таму. Ние како живееме? Та ние си живе- еме добро, нашите потреби се мали, скромни, дами и господа. Порано да, калуѓерите оде- ле во пустина, ама сега не, сега манастирите им се отворени на туристите. И ние, со гос- под на помош, ќе им се доближиме на на- мерниците. Прашувате дали богатите се при- ложници во манастиров? О, нема многу при- ложници од богатите во овој крај. Затоа, да- ми и господа, благословени од севишниот, побрзо камилата ќе се провлече низ иглени уши одошто богатите во небесното царство", заврши Јулија со силна возбуда.

„Госпоѓице, прилегнете на моите гради, вие се изморивте!" советуваше момчето со топлина во гласот.

„Игоре, истото ќе се повтори утре. Сто- пати истото, о, мајко мила, камбаната што ја тресе сестра Ирина ќе ме полуди начисто. Само што ќе се поздравиме и ќе се добли- жиме до капијата, а сестра Ирина ја трес- нува камбаната!"

„Подобро да си одиме, госпоѓице. Вие имате температура, ќе се разболите вака!", рече Игор и ја покрена со рацете.

„Истото ќе се повтори и утре", во занес продолжи Јула „истото, младите и образо- вани луѓе ги продаваме како робје а дирек- торот царува аналфабетски".

„О душо мила, зошто позволувате Боја- ров да влезе во вас", загрижено рече Игор.

Хотелските ресторани беа празни, музи- кантите исто така си отишле. Само неколку келнери и чистачки тропаа зад стаклените прозорци, ги прибираа садовите и отпадоци- те од храната. Во кујната се приготвуваа ја- дења за следниот ден, тука наблизу мириса- ше на чорба од риба, варени компири и мас- ло што се пржи. Момчето ја донесе девојка- та во собата, ја милуваше и бакнуваше, ѝ помогна во соблекувањето, таа срамежливо ја навлече ноќницата, му шепна на момче- то: „Оф, треска ме тресе" и легна во посте- лата. Игор уште еднаш ја бакна во усните, потоа крај очите, ја изгасна светлината и тивко се упати кон својата соба. За миг се сепна, се замисли, та набрзо излезе пред хо-

телот. Дојде до својата кола на паркингот, се увери дека сè е во ред, зачекори меѓу другите што носеа странски регистрации; очигледно некого бараше. Му се доближи на сидот што го делеше паркингот од тревата и оттука се загледа во езерото.

„Сега му е времето за риболов!“, рече Макале одзади.

„О, да, езерото спие, само рибите се прибираат крај бреговите и патуваат кон Белиот Дрим!“, одговори Игор, малку изненаден.

„Имате грешка, момче“, го поправи Макале, „ноќе рибите патуваат кон Црниот Дрим!“.

„Господине, вие знаете подобро и јас ви верувам, но јас не излегов на полноќ заради рибите туку заради вас. Ве барав и пред пладнето но вие бевте зафатени. Слушајте, се работи за вас, ова, мислам, подобро ќе би- де за вас. Знаете, господине, сакам да ве за- молам, да не ја посетувате собарката Ми- лица, или подобро речено, да сте подалеку од неа. Мислам, пристојно оддалечен и во рамките на службата!“, мачно заврши мом- чето.

„Како што ќе наредите“, зајадливо и лу- то одврати Макале, „ако наредувате, јас мо- рам да слушам. Овде јас сум последниот. Само што недослушувам понекогаш! Рековте подалеку од Милица? Само од Милица?“.

„Милица е млада и не знае да го открие злото што го носите во очите“, самоуверено и дрско рече момчето.

„Злото, а!“, се налути Макале. „Е па вака, конте македонско! Сте ме барале цело попладне и велите одвај се најдовме! Фино! А јас го барам вашиот татко скоро четвртина век и никако да го најдам. Го голтна земја- та! Но добро, ве најдов вас па ќе си го платиме долгот по крвна линија. Сите долгови на родителите ги плаќаат синовите. О да, овие закони не се применуваат толку често! Вие ме сметате за прост човек и затоа јас нема да ви простам!“ викна Макале.

„Какви долгови, сирот чувару, какви за- кони?“, се зачуди момчето.

„Обични долгови што се прават меѓу лу- ѓето. Немав ни четиринаесет години тогаш кога вашиот татко се задолжи кај мене за сите времиња а помнам како вчера да бе- ше!“, рече Макале.

„Но човеку, вие сонувате?“

„А нели сте вие синот на оној што избе- га во Канада?“, се заврте Макале.

„Да, но илјадници од нашиве предели заминале по истиот пат“, го пресече Игор.

„Оставете го сега тоа! Еден беше трго- вецот од Малесија. Ако не ме лаже умот овде пред себе го гледам неговиот син!“.

„Господине, не мешајте ги работите! Мо- јот татко е чесен човек, спомнете му го дол- гот во едно писмо и ќе видите што ќе се случи. Но ова нема никаква врска со мене!“

„Има, има!“, ладно продолжи чуварот. „Мора да има. Ви раскажувале ли како стиг- навте до Солун на пат за Америка? Е не, но | "Рмр имавте најмногу четири

години кога овие рапави раце ве пренесуѝск* преку ова езеро. Голобрадо момче ве пренесе до границата а онаму зад планините тукушто почнуваше граѓанската војна! Мене ме изла- жаа да се жртвувам, ми рекоа: „Пренеси го трговецот со едно кајче а тој умее добро да плати". Тогаш јас бев прислужник во ма- настирот Калишта и со тие пари навистина ќе се спасев од бедата", заврши Макале.

„О, сега верувам дека се работи за за- буна! Уште утре ќе испратиме едно писмо во Канада!", рече момчето.

„Никаква забуна!", викна Макале. „Ва- шиот татко знаеше дека може да ме пронај- де во манастирот. Додуша мене веднаш ме открија и две години одлежав во дом за пре- воспитување но ако испратеше писмо или пари до манастирот, мојот живот ќе го изме- неше сосема!".

„Господине, од каде знаете дека не испратил?", праша Игор сосема збунето.

„Во манастирот живееја чесни луѓе, ни- кој не крадеше. Ѓаконот ме сакаше како свое дете и кога ме носеа во поправилиште ли- паше од болка. Не потсетувајте ме на тие времиња оти ќе побеснам од мака!", заврши Макале.

„Ако веќе ја зборувате вистината, госпо- дине, можеме и да се раздолжиме. Јас имам осумстотини долари!", рече Игор со горчина во гласот.

„Чувајте ги за закоп!", Макале го сврте грбот: „Кога влеговме во кајчето дуваше си-

лен ветер и се креваа големи бранови по езерово. Моите слаби раце веслаа донекаде, а потоа трговецот ги зеде веслата, ме опцу убаво и почна самиот да весла. Тогаш јас ве држев во рацете, ве бранев од студот а самиот треперев и на полноќ стигнавме до гра- ницата. Татко ви излезе од кајчето, потоа и мајка ви со багажот. Кога ве земаше вас од моите смрзнати раце само ме погледна со големите очи и грубо рече: „А сега врати се назад, ова нема да го заборавам". И, што мислите, враќањето не беше тешко? О, мојот пат беше како низ ламја. Веслата ќе го по- кренеа кајчето чекор напред, брановите го враќаа два чекора назад. Плачев, о како пла- чев и ја проколнував својата судбина. Само што стапнав на брегот веќе милицијата ме фати за уши. Ете така ми се изгреши жи- вотот, ете затоа сум чувар во овој хотел. Да пратеше татко ви само малку пари, можеби набрзо ќе ме дадеа во училиште, зашто јас многу читав и не бев глупо дете".

„Ве разбирам, господине, но вие судби- ната ја врзувате за сламка. Долгот на татко ми не е така голем за да ме мразите толку мене. Освен тоа, ќе признаете дека првпат слушам за ова!", рече Игор.

„Уште полошо, значи вашиот татко е под- лец што не нашол време да ви раскаже за сиротото момче што ве пренесе преку езе- рото! А ако не ве пренесев, ако ве фрлев во езерото?"

„Имате богата фантазија, ете што! Па човека го демнат опасности на секој чекор!"

Што ако ова, што ако она, тоа се претпоставки", рече момчето.

„Зависи, некои опасности човекот ги претпоставува, некои му се случуваат. Јас сум доста прост но знам што е тоа историја. Колку за тоа читав и размислував во попра- вилиштето!"

„Господине, за жал не можам да ја пре- земам оваа вина. Просто речено, не би постапил како татко ми иако уште не верувам дека и тој постапил така. Но кога веќе сте упорен, земете ги овие осумстотини долари и заборавете сè!", предложи Игор.

„Не ви ги сакам парите, конте македон- ско, туку сакам во иднина крај мене да минувате со наведната глава. Тоа ќе ве потсетува на овој Макале што за цел живот останал прост и слабо платен глупак а во нај- тешки услови преку езерските бранови ггре- несе дете кое по четвртина век се врати да му соли памет. И уште нешто, бидете подалеку од ова езеро зашто кога ги гледам брановите постанувам животно што бара од- мазда!"

„Претерувате, жими бога!", несреќно рече Игор.

Макале цврсто се држеше за сидот, рачете му трепереа, очите вкочането гледаа во езерото. Момчето сфати дека разговорот не може да продолжи и ќе биде најумно да се оддалечи. Цела вечер не му беше јасно како можеше разговорот да добие таков пресврт, зошто стариот трговец ја премолчил најголемата авантура.

ГЛАВА XIX

Езерското слатко од смокви е најубаво. Жените го прават со задоволство, тоа е на- родна уметност; го варат на посебен начин, не е зашекерено, не е преблаго, а ја дава аромата на Егејското Море. Милица туку што го донесе слаткото со две чаши вода, го послужи гостинот и татка си. Изгледаше многу среќна, душата ѝ беше романтична, очите како да ѝ беа полни сонце а усните замедени, излезе од собата и влезе во куј- ната за да свари кафе. Патем потпевнува- ше, со возбуда се вртеше зад себе и на гос- тинот му упати неколку топли насмевки. Татко ѝ се покрена од креветот во кој леже- ше по пиџами, темно кафени и нови пиџами, веројатно облечени по овој повод. Се пожа- ли на болки во грлото, офна два три пати, се искашла и викна по Милица:

„Ќерко, може ли кафето побрзо?“.

„Веднаш, татенце!“, одговори глас од кујната.

„Та, ви прикажувам, млад господине“, почна старецот, „ви прикажувам, но, само вие прекинете ме ако ви е мачно да слу- шате ...?“.

„О, ве слушам со внимание и молам да продолжите?“, викна гостинот.

ГЛАВА XX

„Е, па така, не се викал јас Димитар лично ако не е така“, почна старецот и про- должи: „за моето родно село Бапчор, како орлово гнездо на букова гранка, меѓу рид- јето околу Вичо планината. Тоа село стави корен уште во времето после пропаста на Самоил Мокар, царот. Многу наши стари лу- ќе што сум . и прашувал беа сигурни дека во бапчорскиот синор имало три села, да, во старите времиња и се викале; првото Рови- ца, на западната страна, второто Козјак, на јужната страна, третото Селиште, а се по- тилало на североисточната страна. И според прикажувањата, селата живееле во голема заедница, синорите им се мешале, а кавги не- мало. Нивјето и ливадите им биле размеша- ни, млад господине, само селиштата им биле определени. Плиз, таму уште се гледаат гро- бовите и црквите, малите цркви на тие луѓе, а живацијата на тие села се занимавала со земјоделие. Ја орале земјата што раѓала по- веќе 'рж и овес, та јачмен а помалку пчен- ка и грав. Но луѓето, млад господине, нај- многу чувале жив имот, волови, овци, кози. Ех, тие кози, здравје за болните, камо сега за мене козјо млеко! Се разбира и јас бев земјоделец пред одењето ЕО туѓина, како сите други, до катастрофата. Живееле во мир и слога луѓето тогаш, не биле заплашувани, а најмногу макар виделе од дивите сверови, волците, мечките, лисиците. Затоа пак си

хранеле многу кучиња што ќе се борат со сверовите за да го бранат живиот имот.

Арно ама, подоцна во нашето село надој- доа Азијатите. Млад господине, плиз, не са- мо во нашето село. И како друга вера и ра- са, како друго племе, од друга страна, на- душкани од своите бегови и аги, уништуваа сè што^не беше нивно. И како што знае це- лиот свет, нашето село беше поробено цели пет века, под турската империја. Сето хрис- тијанско население проплака од тие непри- јатели, лоши, црни Турци, а некои го носеа името Черкези, тие беа најлошите. Млад господине, кога човека го зачекуваа на пат, тие одма го отепуваа. И никому ништо. Не- ма кој да суди и мртвиот човек си останува да скапува на местото. Мршата незакопана, дивите сверови ја развлекуваа горе долу и на тој начин се ширеше болеста што го носе- ше името колера. Азијатите најди го човека отепај го, на селаните крвта им смрзна, та им го измислија името „панукла". Па, така, кога некој ќе исчезнеше, сите знаеја и ве- леа; „Сиротиот, го удри пануклата". Во гла- вата го удри и умре, плиз, во прво време Азијатите сè по глава маваа. Пануклата и колерата го направија најголемиот пустош, од нив немаше лек.

Нашите старци кажуваа дека селото Бапчор го добило името по еден многу за- имотен сточар, со многуброен жив имот. Та- му каде што сточарот го забил в земја њр- виот колец за куќата, ете таму протечува изворска вода што си ја нарекуваа Топлико.

Водата и денес протечува, ама од селото ни трага. Плиз, самата вода е лековита, млад господине, а ви реков, таму на Топлико беше бачилото на овој човек и самиот тој бачу- ваше. А бач ви е оној што има големи знае- ња за преработување на млекото, без разли- ка дали млекото е од кози или од овци или од крави, важно е да знае да го процесира во сирење, кашкавал, маст и урда", рече старецот и направи мала пауза.

Се фати за вратот, искашла неколкупа- ти, го погледна гостинот со топла, домабин- ска насмевка под ретките, бели мустаки, та викна:

„Ќерко, а кафето?"

„Уште малку, татенце, досега немаше струја во шпоретот!", одговори Милица која пред тоа пееше.

„Млад господине, плиз, сакам да знаете дека човекот што му ги стави темелите на селото кое подоцна нарасте до триста куќи, ама ни за педа не им се плашеше на Ази- јатите. Ќе заборавав, плиз, селата Ровица, Селиште и Козјак се обединија со Бапчор, луѓето се прибраа околу толку моќниот чо- век. Имаше фамилии и од подалечни кра- ишта, како на пример, од селото Цер, кое бе- ше во кономлатскиот синор, па од Баница, Росен, а некои дури од селото Сребрени што се скрасија тука. А самата наша лоза Дели- вановци води потекло од селото Трново. Ете, млад господине, да си дојдеме на горе ка- жаното, Бапчор го исполнија фамилии од разни краеве што донесоа свои обичаи. Се-

ланите од Ровица си го празнуваа Митров- ден, оние од Козјак си го празнуваа Свети Арангел, тие од Селиште Свети Горѓија. Но- сеа пендартти, месени литури, та секоја фа- милија дома даваше големо гостење.

Гостењето започнуваше од предвечерје- то на славниот ден, та на славениците им до- аѓаа по две вечери и еден ручек. Се колеше кој што имаше, да, некој овца, некој коза, а пак побогатите дури и теле. Само тие што го празнуваа Свети Никола, млад господине, не колеа ништо, зашто денот се паѓа во пости- те, та кутрите одеа во Костур и таму купу- ваа риби од езерото. Прочуените и слатки риби, плиз, се готвеа една недела пред праз- никот, се оставаа во широки садови за да пивтијосаат. На Свети Никола, убав госпо- дине, да, тогаш се јадеше грав запржен со многу масло.

Бапчорското сточарство, да, мислам доби- токот, освен зимата, секогаш во летно време живееше надвор, по мегданот, на чист воздух, зашто синорот ни беше голем, шест часа пе- шачење од едниот до другиот крај. А пак за случај на порои, господине, или зимно време, добитокот се прибираше во каливјето, трла- та, слононите. По каливјето, да, таму беа говедарниците за едро и за ситно добитче, а трлата само за овците, но и за козите. Осо- бено на местото што си го викавме Крамало, на секоја втора нива имаше калива со трло и говедарник. До Крамало беа спахиските ли- ваѓе, млад господине, ама ние имавме уште многу друти места; Марково долиште, Вирје-

то, Косно, Зликамен, Мемендол, Падињето, Рамните ливади, Воденикот, Коста падина, Прасиштата, Батано, Шипково. Плиз, сиве овие места беа со бапчорски народ и жив имот. А да чуете и за летните живеалишта, млад господине, што си ги викавме слонови, каде што се прибираа луѓето и добитокот при бура и ветер измешан со дожд; Главата, Пав- лово гумно, Брежа, Круша, Гионевец, Рже- ва, Рупјето, Супатиница, Башкар, Бозо, Мар- гина падина, Козјак. Овие летни живеалиш- та ништо не ги заменува на овој бел свет, млад господине, плиз! Нашите селани оста- наа испрснати по туѓините, ама не можат да ги заборават и преболат тие летни удопства. И студените води по нивјето, траурните пес- ни на аргатите за време на жетвите, враќа- њето од нивите и медениот глас на кавалите од сите страни на расцутените нивје, со она празнично зеленило, букова и дабова шума што прави дебела и ладна сенка. Бапч^р- ските зелени ливади, млад господине, како Баскалските ливади, Рамните ливади и шу- молењето на реките: Шипковската, 'Ржен- ската, Бигловската, Стенишката и Брезина- та река", викна старецот во занес и си ги забриша очите.

„Не плачете, господине, не возбудувајте го срцето", советуваше гостинот.

„Ами како да не плачам, момче младо, кога сето тоа го немаме! Бапчорци се проте- рани на сите континенти, млад господине, а тоа е многу жално!", одврати старецот.

„Знам, господине!“, кусо рече гостинот.

„Срцето ќе ме заболи ако не ги спомнам многуте ајдучки планини како; Страшлив- скиот рид, Озов камен, Дервено, Ржена, Гла- вата, Клета, во пазувите на легендарната Вичо планина: Porta, Клифунова пресека, Манковец, Рудината, Камено, Елсе, Лилјак, Маклињето и Голина планина. И по нив пти- ците, она, врапците и жетварките, ами како да не ги спомнам разновидните цвеќиња уш- те по стопување на снеговите; кицатките, ан- гулките, гороцветот, здравецот, царчичокот, со ароматни мириси низ целото лето. А пак во мај и јуни, млад господине! Царството на силните мириси од трендафилите, јаниното цвеќе, смилот го носеа здравјето на измаче- ното население кое не ја заборава природ- ната убавина“, рече старецот.

„Да, господине, вие опишувате многу убаво“, се вмеша гостинот.

„Лошите времиња ни ја сотреа среќата, токму така, среќата, млад господине! Азија- тите сверски ги палеа селиштата, народо. се исплаши зашто и болестите беа несносливи, особено колерата и сипаниците влеваа страв во коските. И така, да ви речам, бегаа таму каде што мислеа дека ќе биде подобро. Мно- гу села се запустуваа, млад господине, оца- ците им згаснаа. Таму каде што подоцна из- расна селото Кртешина, да ви кажам, има- ше две помали селца. Едното се викаше Ма- рена, а другото, му го заборавав името, но токму тоа селце имаше црквиче со името на

Свети Танас. Тие две села напoлно опустеа, кој каде нашол таму избегал, оставајќи ги само гробиштата и црквите, но подоцна не- кој Турчин си се намести и местото го на- прави чифлиг. Но по извесно време, Тур- чинот, мислејќи дека ќе нема аир, млад гос- подине, да, агата не направи голема дала- вера, та го напушти чифлигот. Долги годи- ни потоа овде се плодеа дивите ѕверови, плиз, господине, полето умре а гората ги покри патиштата. Проклет да бидам, млад господине, па јас ве измачив!", заврши ста- рецот.

„Во никој случај, господине, тоа што ми го раскажавте за мене е ново и потресно!", одговори гостинот.

ГЛАВА XXI

„„Потресно, велите, а?", прашално про- должи старецот, „е па сега имав намера да ви прикажувам за потресни но и смешни ра- боти. Да, така е, за тој имот од двете опус- тени села", заврши, ги обриша солзите од очите и со гостопримство се сврте кон гос- тинот.

Гостинот запали цигара.

„Сакате ли да го чуete ова?"

„Како да не, господине", одговори гос- тинот.

„Е токму вака, откако агата си отиде, селата Бапчор и Неред го побараа тој имот

за да го обработуваат. Арно ама, за тоа кому ќе му припадне чифлигот, требаше да одлучи Битолскиот валилак. Зашто во Битола имаше многу паши, кајмаками што ќе пресудат. Двете села си добија зајавление од овој град, господине млад, та кој ќе ја има касметта, но сепак задачата не беше многу лесна. Па така, двете села се приготвија, кој со што може, за тоа големо судење, при битолскиот валија, во високото судиште. Бапчорците избраа човек што ќе оди на далечниот пат да ги претставува; бирале и го избраа селанецот Јоне Велиов, зашто беше најмногу запознат со турскиот јазик. Млад господине, слушајте добро; та нашиот Јоне Велиов им понесе на валијата и кајмакамот три товари маст, а тоа се шест тулumi. Думата тулум е кожа од јаре направена така мајсторски за да се носи маста во неа. Си ги натовари трите убави мазги овој Јоне, та една квечерина тргна од бачилото што се наоѓаше во местото Клета, до самото подножје на Вичо планина. И денденес, ако поминеш крај студените извори на Клета, млад господине, ќе ги видиш сидините на старото Јонево бачило.

Ете така, кога си тргна со трите мазги, Јоне Велиов си рече: „Боже помогни!“. Требаше да патува нокно време, маста да не се стопи, да стои поцврста, да не се разлие по долгиот пат, единаесет часа преку планина. Зашто, ако беше маста разлиена, дали ќе ја бендисаа турските паши и нивните кадани!'

Е, нема, сигурно. Патувајќи цела вечер и ноќта, Јоне Велиов кон раното утро пристигна во дворовите на турските паши, во градот Битола. Зајави таму оти доаѓа од многу далечно место, дури од Вичо планина, та носи за агите шест тулума маст, и тогаш слугите на агите се размрдаа. Валијата и кајмакот се почудија, имале видено и други ѓаури да носат рушвет, ама не толку! Навалијата работата му стана многу јасна оти и другото село ќе донесе рушвет. Та навистина, селаните од Нерод пуштија свој човек, но само со една стомна мед.

Млад господине, веста дојде до анамите, та тие го решаваа делото од дома. Кој ќе добие а кој ќе изгуби. Млад господине, маста го удави медот!", викна старецот малку со радост.

„Како тоа?" гостинот се збунува.

„Ете така, маста победи", гордо одговори старецот.

„И Бапчор го зеде имотот?", кусо праша гостинот.

„Го зеде, млад господине, го зеде. Решението беше донесено дома, во анамските одаи! И така, кога судот почна со работа на родот чекаше нестрпливо да ја чуе веста на телалот. Што, не знаете кој беше телалот? Па тоа е слугата на турските поглавари, млад господине, што им служеше како новинар. Избран човек со силен глас, што ќе ѝ даде извештај на чаршијата. Та, било така,

младо момче, телалот морал да извика: „Ка- ра олан и безерар, сари олан кибедер!", што значело, црниот човек го добива делото, ру- сокусиот го губи. Штом Јоне Велиов бил дос- та црн човек, значи тој го добил делото. Ама си остана споменот дека Кртешина е купе- на за три товари маст", рече старецот Димитар.

„Еве ме и мене!", радосно викна Милица носејќи ги шолјите кафе, „простете, оваа струја ме направи да црвенеам!".

„Госпоѓице, можевме и без кафето", од- говори гостинот.

„Како тоа можевме, млад господине! Не можевме без кафето, ајде пивнете малку та ќе ви дораскажам. Од кога не сум го раска- жувал ова! Така, пивнавте, добро, сега слу- шајте! И селаните почнаа да го делат мес- тото, да ги копачат нивјето, уште од месе- цот сечко почнаа да сејат уров, јачмен и овес. А подоцна во мај посадија пченка, ком- пири, благи тикви и бостан. Бапчорани ста- наа богати луѓе, имаа три синори, зашто на сличен начин го зедаа и местото Павлин. Арно ама, едниот синор паѓаше во костур- скиот вилает, та данокот се плаќаше на ед- но место, другите два синори паѓаа во ле- ринскиот вилает, та и таму требаше да се плаќа данокот. Зафатија луѓето да се делат, кому каде му е имотот таму се населуваше, едни остануваа во Бапчор, другите во новите синори, па не мина долго време, а веќе и Кртешина и Павлин постанаа добри и бо- гати села. Усурот ги раздели луѓето во три

села. Млад господине, селото Елово е четвртото што се јави подоцна, а паѓа на реката што си ја викавме Коралска, близу до бел- каменскиот синор. Тоа му се потчинуваше на леринскиот пашалак".

ГЛАВА XXII

Милица седеше до прозорецот и внимателно слушаше; поначесто нејзините задоволни очи го гледаа гостинот. Овој тивко и стрпливо ги следеше старчевите исповеди, но се очекуваше на крајот сепак да ги открие намерите за своето доаѓање. Веќе го испија кафето, старецот побара шал и го зави околу вратот, та ги начули ушите:

„На вратата некој чука!", рече.

„Да, некој упорно тропа", потврди Милица.

„Како ми е болниот?", праша човекот од вратата.

„Докторе Ламаров, плиз, дојдете вamu! Седнете", замоли таткото.

„А, седење нема, арслане", лапидарно одговори докторот, „дојдов а ла минута, да ви го видам грлото, веднаш излегувам зашто ме чекаат кај директорот Ристоса. Го знаете ли вие него?", праша.

„Како да не, плиз, ќерка ми работи кај него", одговори старецот, „та и овој млад господин, да ви го претставам!".

„Мило ми е! Ох, ние се видовме во хотелот, нели е така?", праша и откако мом-

чето потврди со нишање глава, докторот продолжи: „Ха, вие бевте сведок кога на Ристоса му одржав лекција! Но, да знаете тој е добар човек, не велама невин туку до- бар, само што работата во хотелот ќе го ра- сипе!", рече и му се обрати на болниот; „Зи- нете арслане, зинете убаво! Така, веќе е на- дежно, да, грлото ќе оздрави, само да не земате в уста ниту многу студени ни многу топли работи. Како што ви реков. Особе- но да не пиете сода. А сега догледање, но да, простете, ве прекинав!", рече Ламаров.

„А, ние завршивме, докторе", викна ста- рецот, „на младиот господин му прикажу- вав за мојот роден крај. Малку се натажив, докторе, но плиз, таму не сум бил триесет години!".

„Раскажете му, нека знае дека има и од турско полошо, како што вели нашиот на- род. А сега, до гледање на сите!", викна док- торот и веќе замина.

„За нашата земја, да, има полошо и од турското, да, полошо! Зашто нашата земја, млад господине, плиз, ја поделија на зеле- ната коцкарска трпеза во Версај, многумина останаа и без верата и без јазикот. Мој гос- подине, оние чии тела скапаа на заточение во Макронисос, Гура и Анафи не ги изброја никој".

„Татенце, заборавивте прво да вечера- те!", се вмеша Милица.

„Како би заборавиле, дете мое, со тво- јата вечера и прстите се вкусни", се одуше- ви старецот.

„О, не, госпоѓице, тоа е премногу!", се посрами момчето.

„Како тоа премногу?", се почуди старецот, плиз, ќе вечераме што дал господ, веднаш нека се постави за вечера. Млад господине, зар не сакате да вкусите од готвеното на мојата ќерка?"

„Простете, господине, јас би вечерал со задоволство кај вас во други околности, но сега, вака ненајавено, и да ви признам, мене ме очекува вечера во хотелот!"

„Но Милица се подготвуваше целиов божји ден. Како тоа ненајавено? И да знаете, ние не ве пуштаме така лесно. Плиз, та ние немаме никаква родбина во овој град, никогаш не сме имале гостин на вечера, плиз? Не растажувајте ја мојата ќерка?"

„Нели ќе вечерате кај нас?", молбено праша Милица.

„Мора да се вечера", нареди старецот.

„Добро господине, јас останувам!"

„Така ве сакам, миличок", се израдува старецот, „ќе вечераме она што го зготвило моето гулапче!", се дополни. Искасшла двапати во шамичето и продолжи: „А пред да дојде Милица чујте го и ова. Бапчорани денес се населени во петнаесет држави, протерани од родниот крај и како печалбари. Затоа народот вели „бог да те чува оти има и од турско полошо", како што го слушнавте докторот Ламаров. За нас со Милица веќе знаете, животот ни беше доста тежок, судбината не измачл. И јас, млад господине,

ќе полудев набрзо да не беше моето ангел-че, оваа моја ќерка Милица. Ќе си дојдев дома од бушот, изморен и замислен, а мое-то ангелче ќе ми се фрли на врат, со своето нежно гласче ме милува и вели: „Татенце, мило татенце, ајде насмевни се!“, а моите крвави раце, млад господине, рак рана, испукани и болни, па какодасе насмевнам! Ава-му мило гулапче на вратот! Кога ги читав писмата со проклетата судбина на фамилијата, а солзите од очите навираа сами, како поточе во пролет, срцето кога скокаше за да излета надвор, мојата ќерка ми седнуваше во skutот и ме галеше: „Татенце, мило татенце, немој да плачеш!“. А како да не плачам кога болката е поголема од волјата, душата отруена? Тогаш јас бев сам, вистинска кукавица, како што ќе биде сама мојата ќерка кога ќе ме нема мене!“, заврши таткото.

Гостинот се изненади од искреноста на Димитар, поверува дека дојде мигот за да го постави прашањето, она главно прашање поради кое гореше од желба да се сретне со старецот, но веќе не се чувствуваше сигурен во себе. Којзнае дали возбудениот татко ќе го сфати! А ако му ја повреди суетата? Додека Милица приготвуваше во кујната, одвреме навреме пеејќи неразбирливо, гостинот се осмели и рече:

„Нели е подобро Милица да се омажи?“.

„Да се омажи, ами како, млад господине!“, викна старецот при што гостинот останал крајно изненаден, „о, колку сакам да се омажи, да си ги видам внучињата та да ги

шетам крај езерото. Господе, да се омажи мојата ќерка! Моето тело е истрошено, млад господине, продадено за грст долари, да, токму така, истрошено и продадено на млади години. Проклета судбина, а момче, прокле- та и лоша, та јас немам многу од животот, само педесет и пет години, но ликата ми е стара, телото малаксано и брзо ќе си умрам. О, да ви се позлати устата, да ве чуе господ и да ни донесе среќа-! Но, да ви речам сега, мил мој, дека причината лежи во Милица. Ќерка ми сигурно ви рекла дека не ќе се мажи поради мене. Да, погодивте, таа се пла- ши за мене, вели, ако се омажи можеби јас ќе останам сам, да, под услов ако се погоди нејзиниот маж некое лошо момче. О, боже, само да се омажи, та нека умрам уште идни- от ден!", викна таткото со тага во гласот.

„Дозволете ми да ви раскажам за еден татко што ја унесреќи својата ќерка", пред- ложи гостинот неочекувано.

„Ја унесреќи?", се зачуди старецот. „Има ли и такви татковци на светов? Е, штом ја направил несреќна, значи ги замешал прс- тите во нејзината среќа и не е добар татко! Никако добар!".

„Дозволете, таткото беше конзул во Индија", почна гостинот.

„Ама што сака нека биде, тој е лош чо- век".

„Меѓутоа, неговите намери беа чесни", рече гостинот.

„Конзул?", го прекина старецот, „бил конзул, учен човек, е млад господине, тоа мора да бил лош татко!".

„Ако дозволувате", рече гостинот. „ке * ви раскажам како што беше".

„Слушам, о, само повелете! Уф, како можел!".

„Конзулот си го отслужи своето и му дојде време да се враќа во татковината. То- гаш постарата ќерка, Маја Манова, се за- љуби во еден Мароканец и бараше да биде благословена. Но родителите беа против Ма- роканецот, особено таткото. Девојката навис- тина го имаше правото сама да се определи, но му веруваше на таткото чии постапки беа топло родителски, во полза на моралот. Бор- бата против оваа свадба конечно и не изгле- даше патријархална, зашто, конзуловата логика, ќерката да не остане засекогаш во Азија или во најдобар случај во Африка бе- ше како желба посилен од сите чувства за праведност. Самата Маја не постапи само- уверено и со младинска гордост, та не ги искористи своите права без благослов да отиде со Мароканецот. Цврстиот семеен мо- рал ја спаси фамилијата од распаѓање и тоа во туѓина, меѓу непознати".

„Е, па сега, важно е и тоа што Маја не пребегала!", процеди старецот.

„Да, имате право", продолжи гостинот, „во овој случај беше полесно да се стои зад правдата. Еве како; ако конзулот ги благо- словеше ќеркините намери и љубовта на младите триумфираше барем за извесно вре-

ме, тој ќе ги стекнеше општите симпатии: А така не постапи поради стравот од далечините, од болестите што владеат и ги разоруваат неразвиените земји во Азија и Африка, но и затоа што беше убеден во сигурните, наследни квалитети на ќерката, која вака би очекувала позгодна прилика. Жалоста во која ќе западнеше целата фамилија со чувство на прогонета и распната меѓу континентите ќе доведеше до нова бездна. Конзулот знаеше што да прави но и што ќе направи не само кога се работеше за ќерка му. Наспроти одлуката, нему му беше јасно дека разделените љубовници страдаат повеќе; присилното разделување носи поголеми страдања, господине, посилна љубов и разни одмазди. Ова конзулот го научи од книжевноста, ама сепак постапи спротивно"-.

„Дали ме сфаќате?", ме праша тогаш конзулот.

„Но јас не го познавам Мароканецот!", му одговори.

„Сепак, ми се чини дека ме разбирате", продолжи конзулот, „Мароканецот и Маја немаше долго да се сакаат!".

„Зошто го велите тоа?", прашав изненадено.

„Ете така. Во машкиот немаше доволно енергија", одговори конзулот.

Мароканецот и Маја се љубеа половина година, а во тоа жешко и романтично време сè беше како што треба. Двајцата најмногу ги сакаа индиските мелодрами, ја обожаваа азиската мода, сари и кимоно, особено

онаа на мондените од Хонг Конг. Момчето работеше како готвач во мароканската амба- сада, физички не се заморуваше, та имаше доволно слободно време за Маја. Секој што ќе ги видеше како брзаат по улиците држеј- ќе се за рацете, како навечер се засолну- ваат во свежите паркови, онака румени, за- топлени и убави, им се восхитуваше и ги обо- жаваше. И конзулот немаше ништо против авантурата, само последиците го загрижија премногу. Еднаш, грчкиот колега, господи- нот Вретаκος беше му рекол:

„Вашата мила ќерка што е како птица ќе пропаати вака“.

Со тоа знакот беше даден, конзулот веќе се освести наполно. Според неговите споме- ни, промените настапија после таа половина година, откако господинот Вретаκος ја раз- горе татковската љубов. Самиот Мароканец избрза, дојде во домот на Манови и на тат- кото му постави незгодно прашање:

„Се сложувате ли да живеам со вас?“ „А до кога?“, побрза мајката Флора. „Додека најдам подобра работа“, одго- вори Мароканецот.

Бил самоуверен, убеден дека ќе стане првиот нивни зет, ќе се наужива додека е млад, ќе добие угледна служба и ќе закупи раскошна кука, како оние на махараците. А конзулот? Се согласи, но му одговори со иста мера:

„Вие тешко ќе најдете подобра работа“. „Со вашата милосрдна помош тоа не ќе биде така тешко“, одговори Мароканецот.

„А што знаете да работите?", конечно праша таткото.

„Бербер", викна Мароканецот", всушност јас сум бербер".

„Тоа никако!", скокна конзулот, „во својата кука бербер не сакам! Што ќе рече мојата влада, ви се молам!?"

И така значи, готвачот од Мароко сакаше да се обезбеди покрај конзулот, се преправаше итро, ги премолче горчливите зборови на таткото, И пристапи на Маја како меѓународен кавалер:

„Мила, твоите родители се како ангели, а ние ќе бидеме најсреќните на земјава!"

Дури подоцна се покажа дека нема намера да усреќува жена, никаде и не побарал подобра работа. Конзулот не седеше со скрстени раце, ги пронајде готвачовите пријатели, две парталави момчиња што му ја кажаа сета горчлива вистина. Мароканецот се разликуваше од сонародниците во сè; немаше сигурен карактер, често ги менуваше љубовниците, во последно време се чувствуваше заморен но пак сакаше да раководи туѓи животи. Од неговата биографија конзулот се вчудовиди; овој во раната младост извесно време тргувал со дроги преку Грција и Македонија, полицијата го фатила, но го спасиле богати луѓе од Европа. Самиот конзул ми рече: „Тоа момче злобно ја користеше својата убава става, беше раскошно убаво, себе се наречуваше прекрасно издание на Африка со медитерански шарм. За чудо, воопшто не веруваше во Алаха.

Згора на тоа не знаеше никаков занает, ниту берберскиот, а во неговата опасна мрежа се најде мојата ќерка. Дали ме разбирате?", праша конзулот.

„О, како да не!", одговорив.

„Ако му ја дадев Маја", извика конзулот, „подоцна тој ќе ја продадеше како бело робје".

Совеста морала да надвлее, рече гостинот и погледна во болниот старец. Овој беше збунет, приказната за конзуловата ќерка го изненади иако не ја разбра најдобро. Да, совеста и свеста дошле на висока степен, повтори гостинот. Конзулот веќе се уверил дека ќе има спасение за ќерката од пропаста, намирисал дека времето ги лекува раните и ја враќа фамилијарната љубов. Од времето очекувал многу; да му се повратат правата на родителот, зашто родителот секогаш е мудар, времето како на бел коњ да ѝ донесе на Маја поголема среќа.

„Ама дали ме сфативте?", праша конзулот.

„Веќе ви реков. Но вие како да се каете?", доби одговор.

„О, не, јас навистина претерувам. Но одлуката што ја донесов ме тера да се преиспитувам", рече конзулот.

„Па, овој конзул не бил глуп човек", се вмеша старецот.

„О, да, постапката кон Мароканецот не личеше на злосторство кон млада душа и поради тоа не зедев слобода да ја осудам", рече гостинот. „Самиот конзул се најде како пред по-

жар во домот, како пред колера во фамилијата, го побара исконскиот спас и постапи најпросто. Можноста за среќен крај, за спас на семејната идила се криеше и во карактерот на девојката. Таа брзо го заборави Мароканецот. Конзулот рече дека модерните девојки не се Офелии", заврши гостинот.

„Плиз, млад господине, нека ми биде простено, но тука конзулот лаже!", се побуни старецот.

„Конзулот додуша рече дека светот е исполнет од лични драми", продолжи гостинот, „меѓутоа, оние што живеат подмолно и пакосно ги има сѐ повеќе, за нив се наоѓа доста леб во ова изобилство и раскош. Јас му верував на конзулот, да, тој зборуваше со срцето. Сепак, кога ја начув новата верзија за Мароканецот, јас не се изненадив многу", заврши гостинот.

„Нова верзија!", скокна старецот, „а, да, ми текнува, конзулот ја разблажил приказната. Па да, јас знаев дека тој лаже!".

„Ама не, конзулот е добар родител, само што сакаше да го скрие најважното. Маја избегала со Мароканецот а овој конзул со полиција ја вратил во својот дом. Ете тоа!", рече гостинот.

„Боже помогни, колку прост човек. Млад господине, јас не би го направил тоа. Да се мешам во среќата на моето гулапче, плиз, а, па кој ми го дава тоа право?!", викна старецот и се закашла од возбуда.

ГЛАВА XXIII

Оваа ноќ Игор спиеше кај Делиивановци. Болниот старец го збуни приказната за Маја и Мароканецот, се замисли над сопствената родителска педагогија. Во него радоста за миг овена, тој процеди: „Боже благ, да не личам на конзулот?“. Гостинот се чувствуваше неудобно, семејниот мир беше разбрануван, духот на Димитрија се разбуди. Малку по вечерата здравјето кај болниот се влоши, тој бладаше како во сон: „Боже благ, дали посеав зло?“ На гостинот му доаѓаше да се извинува но за тоа како да не се даде можност, сакаше да признае дека приказната ја измислил само за да ја растера маглата пред старецот и девојката. Набрзо сфати дека признанието ќе биде нова грешка та молчеше.

„Татенце, собери енергија, првпат вкуќи имаме гостин! Татенце, мило татенце!“, топло го храбреше Милица.

„Гулапче, да се омажиш за првиот што ќе го бендисаш!“, Димитрија ја крена главата за миг но пак спласна: „Боже, да не се изроди мојата љубов кон детево“, процеди колку за себе.

„Но твојата ќерка е многу среќна со тебе, татенце, најсреќна на светот. Ајде, испади ги кобните мисли, оди в кревет!“ советуваше Милица.

„Господине, искрено жалам, не сакав да ве навредам!", рече гостинот кога виде Димитар како станува и се упатува в кревет.

„Да ме навредите? Вие сте ме навредиле? О, не, момче младо! Па кој на светов ме слушал цела вечер како воденица да мела освен вие! Не лутете му се на болниот старец што испадна лош домаќин, ова е од преголема среќа“, заврши старецот и полека легна во креветот.

„Татенце, ние ќе бидеме во другата соба“, рече Милица, го фати гостинот за рака и двајцата излегоа.

„Ова не е ништо ново, Игоре“, почна Милица, „ваква депресија го спопадна и минатата сабота. Испаднавме како од стакло, пред еден месец јас а сега и татко ми, ве молам не ставајте го во срцето! Нему сега му е потешко, постанува себичен, болеста го пристегна и се понесува како дете“.

„Грешката е во мене, госпоѓице, вие ме ⁴ предупредивте уште тогаш“, покајнички рече гостинот.

„Па татенце беше многу среќен вечерва!“, викна девојката.

„Секогаш ќе се најде оној што ќе ја помати среќата“, резигнирано заклучи гостинот. „Но веќе е доцна, ќе се видиме утре!“

„Се плашам, Игоре, останете овде и спијте во оваа соба. Ако му биде полошо вие ќе ми помогнете, ако го фати сонот наутро ќе биде пресреќен да ве види. Јас добро го познавам татенце, вие му се допаднавте!“

Малку се убедуваа и потоа гостинот си легна. За чудо спиеше добро а се разбуди дури кога сонцето го помилува по образите.

Ги отвори очите и првин забележа фотографија на брод кој плови по бескрајно синило, потоа виде многу слики на Милица; од хај-скулот, од свеченост кај домородците, од зоолошката градина во некој град. Ја подаде главата кон прозорецот и во малиот двор го забележа старецот со кофа в раце како ги полева фикусите. Радоста што го опфати гостинот беше природна, зашто Димитрија нокта ја минал добро. А каде е Милица?

Стана и за миг беше во дворот.

„О колку убав ден“, рече старецот. „Во вакви денови убаво е да се живее на овој свет“.

„Како спиевте, господине?“, праша Игор.

„Како секогаш, се наспав“, охрабрувачки рече Димитрија. „А вас ве загрижува она од сношти! Тоа не е ништо, кај мене тоа е како добро утро. Еднаш ќе ме потисне тагата, потоа болеста, пак тагата! Човека го следат маките до гробот! Но млад господине, време е за појадок а Милица не се врати. О, ене ја доаѓа! Знаете, во недела наутро ќерка ми оди на пазар, купува зеленчук и овошје!“

Насмевната и румена, девојката ја носеше сета среќа на светот. Едноделниот фустан во портокалова боја како да го лиеле на нејзиното тело, таа навистина носеше природна убавина.

Потоа, додека појадуваша, Димитрија рече: „Оф, заборавив да го испијам лекот. Е деца, со вас не ја чувствувам болеста“. Игор насети промени во расположението на Ми-

лица, кај неа немаше топлина за болниот старец. Нервозно му ја подаде шолјата млеко и Димитрија го накапа на ракавот, потоа леб заборави да му даде. Оваа ноќ била најтешка за девојката, помисли гостинот, можеби око не склопила. Откако завршија со појадокот гостинот се интересираше дали Милица има работа по куќата. Никаква работа, куќа од две педи земја, чиста и уредна, рече Димитрија, колку за ручекот и самиот е добар готвач. Гостинот изрази желба да ја прошета Милица до Свети Наум на што старецот бликна од радост.

„Океј момче“, рече „забавувајте се убаво! Сирота, поради мене никој не ја шета, никој не ја бара“.

Патем молчеа додека ги изминаа камповите. Момчето се загледуваше во собарката а лицето му искажуваше внатрешна радост. Во главата на собарката се случуваа големи настани, нему му беше јасно дека таа пати. Завлегоа во гората и видоа еден појас дрвје покрај езерото во пролетни лисје, расцутен и убав, а другиот дел кон планината сè уште успан и жолт. Таму горе сè уште имаше снег. Патем среќаваа коли во двата правци.

„Му верувате на татко ми?“, неочекувано праша Милица.

„Што да му верувам?“, праша Игор.

„Тоа дека никој не ме бара!“, горчливо се дополни девојката.

„Уел“, се насмеа Игор „како секој родител, не мислеше лошо“.

„Сите зла ми дојдоа од него“, продолжи Милица, „години по ред во мојата глава пос- тои само неговата болест. Вие бевте во пра- во, јас сум роб на таа болест, а можев да имам додворувачи колку што ми сака ду- шата“.

„Изгледа душата не ви сака“, лежерно ја прекина Игор.

„Вие ми се потсмевате“, прифати собар- ката со меките очи „ако, мојата младост отиде“.

„Ова место се вика Трпејца“, рече Игор за да го смени текот на разговорот.

„Вам не ви е грижа за мене“, продолжи Милица со наивност во гласот „Најдобро е да се фрлам од онаа карпа во езерото“.

„Зошто да мислиме само на себе?“, пра- ша момчето.

Потоа молчеа до Свети Наум. Ја парки- раа колата спроти изворите и веќе беа под врбите. Игор ја држеше Милица за рака, нежно за прстите и чеето ѝ упатуваше ис- крени насмевки. Јато врапци пискаа по вр- бите, десно во гората шетаа кози на грани- чарите. За миг отидоа на пристаништето, посматраа како бујато реката се влива во езерото, потоа се искачија кај манастирските конаци.

„Госпоѓице, сакате ли да ви бидам во- дич?“, во шега предложи Игор.

„О, може“, со олеснување прифати Ми- лица.

„Ве интересира ли какви совети им да- вал Свети Наум на монахињите?"

„Кога?", праша девојката.

„Уел, кога им доаѓале маките. Оние ма- ки!", одговори Игор.

„Ова туристичкиот водич не смее да го знае", се насмеа Милица.

„Овој манастир веќе не е манастир", продолжи момчето „овде е ресторан и вла- дее сладострастие! А можеби се работи за ренесанса!", заврши со подбив.

Бесшумно влегоа во црквата. Милица се прекрсти, клекна пред ликот на Девицата и пак се прекрсти. Игор влезе во келијата, ги изгледа запустените фрески и малку потоа излезе во дворот од калдрма. Во дворот има- ше неколку странци кои со двоглед ја пос- матраа албанската граница. Тоа е една ис- кастрена дабова шума, од двете страни на шумата по една зграда, долу во езерото па- тролни чамци.

Слегоа кај светата вода, во капелата на Свети Наум. Тука само пред малку некој го истурил изметот на бозјето а туристите цр- тале по сидот на капелата. Кога влегоа Ми- лица пак се прекрсти пред изгребаната фре- ска на светецот а Игор се наведна и со грс- тови вода го изми лицето.

„Ова е поради мајка ми", рече „секогаш кога ќе ја посетиш светата водичка, сине, велеше таа, исплакни ги очите. Госпоѓице и пред туристите што ги водам овде јас ги плакнам очите. Смешно, нели?"

ГЛАВА XXIV

Двајцата братучеди се сретнаа на авто- буската станица. Јане допатува во еден стар автобус со боја на маслина и се наголта об- лац прашина по макадамскиот пат. Некак- ва тага му беше седнала во очите та притае- но гледаше во природата. Стрмните планин- ски венци што ги остави зад себе беа исполнети со онаа обична монотона дабова шума, тука имаше и голи брегови со црвена земја, онаа неплодна црвеница на која дрвјето не успеваат најдобро а ретката трева во форма на зајачки уши пркнува дури во јуни. От- како еднаш ќе поминат овците тука, зајач- ката трева пак ја снемува. Но сега беше почетокот на мај, по правило време на флора- та. Малесија што остана зад стариот авто- бус сепак се преливаше во зелени и модри бои а само оние неплодни брегови со црве- ница ги растажуваа човечките очи.

Стариот автобус веќе се приклони под стреата на станицата. Игор беше нестрплив, вознемирено ги загледуваше патниците. Мал- ку потоа со возбуда се интересираше за бра- тучедот, неговиот живот во Малесија, но и за самата Малесија. Јане пак се покажа со едноставна и чиста душа, му се радуваше на Игор а и се интересираше за сè.

„Да те прашам, братучеду, прво за здрав- јето?“, почна Јане.

„Па, здравјето остана како што си бе- ше“, одговори Игор лаконски.

„А луѓето, те прифатија ли тие како свој човек?", праша Јане.

„Уел, не е лошо", одговори момчето „јас многу и не очекував. Но да, тие ме прифа- тија!"

„Фала богу!", воздивна Јане, „од ова се плашев најмногу. Братучеду, мене судбина- та ме фрлаше во разни средини и се секавам дека некои ме отфрлаа на полно, не ме при- факаа. Така е тоа со странците. Богами јас уште се плашам за тебе!"

„Уел, па јас сум дома, меѓу свои луѓе".

„О, јес, дома! Така треба да биде, но јас братучеду се плашам за твојата судбина", процеди Јане.

„Страв! Господине, не сакам да мислам на стравот. Ајде раскажувај за Малесија!", викна Игор.

„Малесија!", се расположи Јане, „Брате мој, тоа ти се млади овчарки со фурка и вретено во рацете, предат волна и ги чуваат дребните стада овци. Земјоделците со коњи одат по полето, селата имаат стари и рас- паднати куќи од камен и плитари, во дво- рите по некоја врзана коза. Но братучеду, Малесија е убава и невина, што вели нашиот човек, со чист образ!"

Тука Јане запре, со грч по челото и тага во очите се загледа во сопатниците кои сè уште се моткаа околу автобусот. Јаневиот автобус донесе само десетина патници; тука беше Бојаров со еден свој вреник, другите беа старци и баби. Возачот имаше нервозно држење, изморени очи и лице, се лутеше

поради трите часови возење по нерамен и лош пат. Наспроти него, Бојаров излезе од автобусот со благи и радосни очи, мекото и дебелко лице како секогаш оддаваше' спо- којство и разбирање. Како и не би, кога ра- ботите во врска со лозјето ги заврши со го- лем успех.

„Пријателе“, му се обрати на Игорa, „вие не слутите колку е убаво таму. Идниот пат секако да одиме заедно“.

„О колку ви завидувам, господине! Вие ги видовте и рекичката и црквичето и пото- чето, нели ги видовте?“, праша и воздивна.

„Па да, од рекичката пиев вода, земја- ку, во шумичката одлежав едно пладне иако на влажна земја. Но за жал, во црквичето не влегов“, одговори шефот.

„Ах, да не беа тие дански старци“, пак воздивна Игор.

„Еј де, не е гром и пекол, ќе ни се даде нова можност да отпатуваме! Уште оваа го- дина наесен!“, рече шефот.

„Уел, можеби. Но се сомневам, господи- не, се сомневам!“, тажно одговори Игор.

„Но да знаете колку лошо патувавме, земјаку, о, тоа беше ужасно. Еден старец цел пат пушеше, кондуктерот го намириса чадот и му забрани, само што старецот бе- ше неразумен. Некои баби кашлаа, грипоз- ни ама не се лекуваат. Дрвениот мост на матната река се тресеше поради тежината на автобусот, столбовите се несигурни и ска- пани. Дрежката ги зафати сите патници, са-

мо јас и вашиот братучед бевме будни и малку разговаравме. А знаете ли за што раз- говаравме? Е, сигурно дека не знаете! Па, богами, збор станува за вас. Вашиов брату- чед, овој Јане, многу се плаши за вас, про- сто не верува дека ќе се снајдете како што треба. Јас му велама „О, чуден човеку, до- дека е Игор со мене од косата не ќе му ис- падне ниту влакно". Ако некому му треба помош, земјаку, на Јанета најмногу треба да му се помогне, ами како! Зашто Јане е без работа и без плата, а нема ни изгледи за ра- бота. А вие земјаку Игор, покрај мене сте како риба во рибник, добро си живеете!", за- врши Бојаров.

„Површно може да е така", се надоврза Јане, „но земјаку, душата крие илјада опас- ности. Та душата се прима или отфрла! Да, токму така, мене ми беше најтешко тогаш кога другите ми завидуваа и веруваа дека сум среќен. На двапати и животот ќе го из- губев, ќе си умрев, а другите сепак беа убе- дени дека ми е убаво. Земјаку, на очите не треба да им се верува секогаш. Очите се огледало на карактерот, да, но тие не мо- жат да ја зберат сета тага", рече Јане.

„А вие малку како поет!", се насмеа Бо- јаров.

„О, не, јас природно сум загрижен за братучедов".

„Земјаку, да не претеруваме. Игор добро се снајде во Дува. Но, да, ќе забораев! А што има ново таму во хотелот? Некои про- мени, нови гости, што? Не знам ништо, во

Малесија се задржав малку подолго и затоа не бев во тек со Дува!", рече шефот.

„Уел, ништо особено за вашиот интерес. Пристигааа нови гости, ете тоа. А да, ќе забораев! Веќе два дена Јулија е болна. Гос- подине, таа нешто се измачува!", одговори Игор.

„Јула болна!?", скокна шефот, „проклет живот, е знаев. А да знаев ќе се вратев многу побрзо! Но што Ы е, кажувајте вед- наш!".

„Ама ништо, господине, мала депресија и ништо друго", рече Игор.

„Земјаку, вие ја криете вистината. Јула е здрава девојка и не паѓа в постела од ништо!", викна шефот.

„Уел, Јула не е во постела. Да беше в постела зар ќе изгледав вака спокојно. Та го знаете нашето пријателство, мистер!".

„И вие сте И некаков пријател. Девој- ката болна а тој рамнодушен! Но јас да побрзам кај неа!", викна Бојаров.

„Што му стана на човеков?", се зачуди Игор.

„Чудно!", Јане крена раменици.

„Вака испаѓа дека тој е поголем пријател со Јула!", резигнирано рече Игор.

„Тоа и не е толку чудно", се вмеша Јане, „кога ќе се размисли малку повеќе, Бојаров не треба да се потценува. Братучеду, тој се издигна од земјата, како амбициозните. До неодамна беше мијач на садови во една мала крчма а не ќе ме зачуди ако наскоро стане директор на хотелот".

Игор размислуваше многу за шефовата возбуда; се прашуваше од каде потекнува тоа интересирање за здравјето на Јула. Вџашениот Бојаров исчезна за миг, оставајќи ги двајцата братучеди на асфалтот, Јане во рацете имаше кожна торба со натпис „Тигар“ на англиски јазик. Игор љубопитно гледаше во чудната торба та Јане посака да го објасни нејзиното потекло. Оваа торба беше спомен од фабричкиот брод Тигар на господинот Лич. Таму Јане работеше четири години и се здоби со многу пријатели. Самиот брод беше една грдосија, триста работници на не ловеве риби по Пацификот а бродот беше како фабрика за масло и конзерви. Господинот Лич беше вљубен во морските широчини, многу читаше за морињата и имаше свој израз „морска литература“, а се фалеше дека овој брод го купил од симпатии кон Џек Лондон. Се разбира, малку беа тие што веруваа во оваа приказна зашто господинот Лич премногу добро печалеше.

„Раскажувај ми за себе, за морињата, за Малесија!“, со топлина рече Игор и ја позеде торбата.

„Има време, братучеду, ќе ти здодеат моите приказни, ќе видиш. Та и јас сакам најпрво да слушам за твојот живот. О, Ти не се секаваш за детството во Малесија, беше премал за да помниш. А знаеш ли дека кога тебе те однесоа од Малесија имаше само четири години, додека јас бев момче од петнаесет години. Еве, измина многу време оттогаш а ние скоро ништо не знаеме едниот

за другиот", во занес рече Јане и го прегрна Игор.

„Уел, тебе те замислував како нашите стари, со засукани мустаќи!", се насмеа Игор.

„А пак јас тебе со вратоврска како пепе-руга!", му врати Јане.

„Океј, ме насмеа убаво. Сега кажувај за морињата!" предложи Игор.

„Но тоа е здодевно братучеду!", одгово-ри Јане.

„Чувствувам силни болки во главата а кога главата ме боли сакам да слушам за животот по морињата. Т&ка ми е полесно, Јане!", неубедливо рече Игор.

„Ха, мојот братучед е необичен! Ете за-тоа Игоре ме загрижува твојата судбина!", подвлече Јане.

„Само почнувај. Се секаваш ли каде за-преминатиот пат?"

ГЛАВА XXV

„Па вака: еднаш седев на палубата со шахот в раце тонејќи во спомени. Однена-деж ми пристапи докторот Анри и предло-жи да одиграме партијашах. Да, бродскиот лекар беше психијатар, пријател, детектив, поп, учител, голем човек. Играјќи разговарав-ме, тој се интересираше за моето душевно здравје. Слушаше со внимание и

најпосле ре- че дека моето минато е многу бурно.
Од него

помнам многу убави совети, зашто тој рече; сите луѓе на земјава се еднакви без разлика на верата и бојата на кожата, дали живеат на север, дали на југ, ако гледаме по науката, родителите им се од мајмуни, а ако гледаме по религијата, родителите им се од бога. И луѓето со бакарна боја на лицето имаат чувство за љубов, дури и посилено од нашето.

Последниот ден од неделата осамено шетаа по островот и ги гледаа малите куќички од дрва и земја. Луѓето заспиваа многу рано, еден од нив ми рече; најубаво е телото да спие тогаш кога и сонцето спие, а сонцето го обожаваат како божество, та многу сакаат да ги милува наутро додека бучи морето. Брате мил, нивниот живот е поубав од нашиот. Одвратно ми стана само тоа што жените ги продаваа за пари, не им е грижа дали си женет, дали имаш деца. Јас грешев, не вела дека бев Исус, да, моите физички потреби ги задоволив како сите други мажи. Но што се случи потоа? Се гадев од помислата дека сум лежел со жена која пред малку лежела со друг човек. Каде е тука срцето, каде е душата? Моралот, брате, поинаку го разбираа и затоа пропагна многу. Замисли си човек што ја повраќа храната а малку пред тоа бакнувал девојка. Ужас и пропаст!

Луди години, брате мој, пијанство на разумот. До следниот излет, меѓутоа, сè се завораче наопаку. Се залетаа по една девојка поради која и болниот станува од постелата, но оваа жена не беше наивна туку многу

свесна за дарот на боговите. За мене секако премногу умна и убава, така што и не жа- лев кога ме ограби и остави како планина под магла. Љубовта испадна скапа иако веш- тачка, само што ги замагли очите. Та јас не бев подобар, брате мој, и мене ѓаволот ме посетуваше. Да ме свртеше човек ничкум побрзо ќе ми испаднеа забите одошто сто до- лари од џебовите. Да не се фалам, но тогаш мене ме сметаа за убав маж, жените не се двоумеа многу, ама за жал, како што знаеш самиот и чавката има убави пердуви а праз- на глава.

Врвејќи крај мене, Тана, ова е името на убавицата, ми се насмевна со предизвик. Во мигот ми идеше да го кренам столот и да ја треснам по убавата тиква оти знаев со каква леснотија тие насмевки ги празнат џе- бовите на бродарите. Па си реков потоа, очи- те нека си ги извади, јас сум газда на свое- то тело, не ќе дозволам да ме оголи. Ете за жал, дозволив. Не тука веднаш ами подоц- на, на друго место. Само што се поделивме со палавиот Тувио, мојот најдобар пријател, кој ми рече: „Ти имаш еден начин на ?живе- ење, јас имам друг начин, но кога ќе биде потребно ние ќе бидеме заедно“, јас зами- нав на една домородечка свадба.

Во џебот носев половина литар рум, пив- нував патем, запирав и седнував крај пото- чињата, доцна забележав дека ме следат две убави жени. Едната Тана, другата, многу ѓа- волеста, витка и висока, ама сосема непоз- ната. Се правев како да не ги гледам, но ги

гледав. Одев по патеката и со ножот сечев една прачка што беше поцврста од дренот. Седнав крај рекичката, го ставив румот во џебот и се навалив на лактите. Тогаш веќе ми се приближија дамите, едната ме поздра- ви на француски, другата, Тана, на англиски. Им понудив да седнат, за големо чудо седнаа како да се познаваме со години. Ви- соката ме праша дали сум женет, Тана се интересираше дали имам деца. Високата се насмевна, рече дека сум добар човек штом не лажам, јас ја прашав од каде знае дали не лажам. „По очите“, рече високата и малку потоа како некоја коза замина низ шумата.

Пиевме со Тана од румот, така несвесно заборавив на сè, на маките, влегував во еден убав сон, маките потонаа во девојчината уба- вина, во мене всушност влезе ѓаволот. Долго време бевме сами, таа умееше да љуби и ос- вежува, квечерум тука се врати високата и тројцата се упативме кон бродот. Девојките останаа на брегот, како да ме викаа; будала врати се, денешниот ден ќе умре набрзо. Бев збунет и возбуден, задоволен и исплашен, чуден хаос, душата ми беше како хавајската манџа што ја викаат „мит микс“. Подлег- нав в кревет без вечера а се разбудив кога сонцето беше над бродот. Тувио предложи да одиме на домородечката свадба и јас при- фатив без збор. Тргнавме со стар, отвод>ен камион; да не ти прикажувам веќе за чудата на свадбата, за цвеќињата, обичаите и пес- ните. Само песни и ритамот на тонга, девојките венци од цвеќе, гушници од полжави

од школки, играа лудо и без прекин меѓу палмите. Сите бродари имаа венци на вратите и благи насмевки на устите. Младиот и младата невеста бегаа по морето скоро целиот бел ден. Херојски скокнаа од една карпа, невестата в море, зетот в море. Девојките си личеа како банани, но јас сепак ја пронајдов Тана. Таа ме фати за рака и се замешавме во играта. О боже, јас, пред некој ден праведниот Петар се замешав во групата на Адама, си велев во себе. Со Тана бевме до зајдисонце па и малку во ноќта. На бродот се вратив со последниот излетнички камион, човечките страсти ми беа задоволени, а девојката остана на островот. Братучеду, и таа девојка ми се врза за срцето. Сакав да слезам долу и да ја понесам в раце преку солените води, но знаев дека ќе ми се смеат. Тана ме одушеви и со тоа што не ги прими парите, иако дојде заради нив, се срамеше, ги одби велејќи дека овојпат не работела за пари. О, колку мила девојка, си шепотев во ноќта и заспав со нејзиното име на усните.

Кога се разбудив и бродот завлегол длабоко во морето веќе сè беше наопаку. Вчерашниот ден газдата Лич ги исплатуваше неделните плати, но каде се моите пари! Ах, таа лисица Тана, врескав бесно, како умее да ме оголи. Се чувствував насамарен, измамен, понижен и будала, гледав во мората вода и си мислев дека е подобро да се удавам. Пак бев без пари, сиромав идиот.

Што да ти расправам, братучеду, веќе на бродот бев две години, пак сиромав и осамен, без среќа. Да се вратам во родниот крај не ми изгледаше умно, да останам на бродот исто така не сакав. За жал, изборот го немав и останав уште две години", заврши Јане, испотен и возбуден.

„Но среќата не е во парите", рече Игор.

„А кој ти рекол дека е во парите? Но да видиш, среќата им е роднина на парите. Бра- тучеду, јас немав ни среќа ни пари. Сега да одиме во хотелот, веќе е доцна, а и тебе те измачив со моите приказни", одговори Јане.

„Господине, толку убаво раскажуваш! Сакам да слушам и за другите години на бродот", предложи Игор.

„Не брзај, брате мој. Јас сум зборлив како воденица, тоа ми е слабоста. Ќе ти здо- дее моето дрдорење, има време. Да одиме во хотелот, срам не срам, мене ми се спие", рече Јане.

Влегоа во колата и се упатија кон хо- телот. Извесно време Игор молчеше разми- слуваше за Јанета; го вознемирија настани- те од бродот. Се сомневаше дека зад тие бродски доживувања се крие нешто крупно и трагично по животот на братучедот, голе- ма несреќа што му ја одредила лошата суд- бина. Кога ќе ми раскаже за следните две години на бродот, си рече, полесно ќе ја от- кријам судбинската несреќа. Не, не, со Ја- нета работите не се во ред, размислуваше

Игор патем, зашто навршува скоро четирие- сет и две години а животот не си го подре- дил како што треба. Извесно образование има, а работа нема, веројатно гладува.

„Па како е мајка ти?“, викна Игор за да ги растера лошите мисли, „прости, се за- несов та забораив на мајка ти. Се крепи ли добро?“.

„За своите години, брате мој, многу доб- ро! Ги обработува нивичките, има голема гра- дина, козата за појас и ајде по полето! Уф, ќе изумев, мајка ми те поздрав и молеше секако да наминеш летово!“.

„А ти!“, го прекина Игор.

„Што јас?“, праша Јане.

„Па така, ѝ помагаш ли во полето?“.

„Уф, како да не! Но, братучеду, таа не ме остава да работам во нивите. Вели: сине, одмори се убаво, ние имаме малку нивички, доволно е што се валкаат моите раце. Таа ме жали многу, братучеду, понекогаш дури ме гледа и плаче“.

„Еве нѐ пред хотелот“, го прекина Игор.

На паркингот видоа неколку коли. Мака- ле се моташе под стреата, спроти зимскиот базен. Се видоа со Игор, но Макале ја свр- те главата кон езерото и не се поздравија. Во фоајето седеа директорот и докторот Ла*- маров, малку подалеку портирот пишуваше некакви сметки. Барменот го суредуваше бифето за следниот ден, Дафина ги брише- ше масите. Момчето се поздрави и потоа го замоли портирот да му даде слободна соба за Јанета. Овој набрзина извлече еден клуч,

ја отвори хотелската книга и го запиша име- то на гостинот. Но гостинот не доаѓаше да се потпише туку засрамен и збунет стоеше до излезната врата. Неговите очи се плашеа од средбата со докторот, но овој го забележа.

„Арслане, како здравјето?", праша докторот седејќи.

„Моето здравје?", се збуни Јане.

„Твоето, ами чие", викна Ламаров со малку смеа, „за чие здравје ако не за твоето доаѓав во Малесија!".

„Подобро, добро", одговори Јане, „дури и одлично!".

„Да си ми жив", заклучи докторот, „воз- духот прави чуда, само што и волјата на чо- века е пресудна. Сепак, наврати деновиве кај мене, ќе сакаш ли?".

„А може ли утре?", праша Јане.

„До пладне сум дома, може и утре", од- говори докторот.

Игор ја крена торбата „Тигар" и го по- вика Јанета, но тогаш од фотелјата стана директорот и му пристапи со шепот.

„Каде сте досега, забога?". процеди Ли- сицата.

„Со братучедов, господине, првпат се ви- довме после дваесет и три години. Простете, ви требав ли за нешто?".

„Ме оставивте на цедило, и вие и Јули- ја, а холандските железничари беа бесни, немаа водич на излетот. Другпат морате да барате дозвола за

излегување, јас не сакам да се срамам", рече директорот со подигнат тон.

„А Јулија, господине, зошто таа не беше со нив?“.

„Женски работи“, зеде да се правда директорот, „се затвори во собата и никако да излезе. Како божем вие да не знаете што ѝ е на Јулија. Ене го Бојаров кај неа!“, заврши директорот и пак седна на фотелјата.

„Знам, господине, само малку одмор и Јула ќе се покрене, а дотогаш јас ќе работам за двајца. Простете за денеска, братучедов, ова, како да ви објаснам!“, се збуну момчето.

„Ама не, далеку од лутината“, го преки- на директорот, „а со братучедот сме стари познајници“.

„Познајници?“, се зачуди Игор.

„Да, и тоа добри познајници! Зар не ви кажа досега?“, праша директорот.

„Не!“, одговори момчето во чудење.

Јаневата соба беше на првиот кат. Мала еднокреветна и убаво подредена, собата им се допадна на двајцата. Излегоа на балконот и малку време немо гледаа во езерото. Далеку пред нив, под планината, Поградец беше обвинен со провидна, сина магла. Водата имаше модра, дури и темна боја, ситни бра- нови плискаа на брегот. На момчето му тек- на за претчувствата со трупот што треба да го исфрли езерото, сакаше да му ги каже на Јанета, но се воздржа. Се сврте кон собите на персоналот, го виде осветлениот прозорец и помисли на Јулија. За да се ослободи од мислите што навираа и го потиснуваа, момчето се повлече во собата и му рече на братучедот дека е време за спиење.

„Ќе се видиме утре", рече Јане.

„Утре попладне", го дополни Игор, „пред тоа ќе бидам со холандските железничари".

„Уште подобро", рече Јане, „и јас имам работа".

„А смеам ли да те прашам нешто?", про- цеди Игор излегувајќи на вратата.

„Па како да не смееш!", се зачуди Јане.

„Ме интересира дали си лежел подолго време в болница", рече Игор, „а те молам не луте се за прашањето!".

„Каква болница?", праша Јане.

„Болница како сите на светов!", рече Игор, „но те молам не сфаќај ме погрешно!".

„Што ти паѓа на ум, братучеду", поцр- вене Јане, „каква болница! Ако сум лежел в болница зар не ќе ти го кажев тоа пред оние морски приказни!".

„Знам, ти верувам, прости што таа мис- ла ми се моткаше во главата. А сега лека ноќ!".

И момчето слезе во фоајето, оттука за својата соба. Докторот живо расправаше за нечие нежно здравје, за пациент што оста- рел на педесет години, кому среќата не му била наклонета, та си заработил рак на гр- лото. И ништо со ракот, иако болеста е смр- тоносна, туку нервите, душата, сонот, срце- то, сè отишло по ѓаволите. Иако непристој- но, момчето подзапре до Ламаров и слушаше со внимание. Директорот уфкаше како со- чувство, „тешко на блиските со него", веле- ше. Пациентот нема блиски роднини, рече

Ламаров, само ќерка му е со него и таа со љубов го негува. До кога, се чудеше директорот, а нејзината младост, до кога ќе се измачува човекот? Можеби ќе умре уште оваа пролет, овој или идниот месец, а најдоцна среде летото, рече докторот со тага во гласот. Игор се почувствува непријатно и ги направи првите чекори кон излезот, веќе го погоди името на несреќниот, срцето му се стегна од болка. Го слушна Ламаров кога рече, „пациентот со занес прикажува за родното село Бапчор кое сега не постои, него го измачува помислата дека ќе си умре а не ќе го види повторно местото каде што се родил и ги минал годините до младоста“.

„Е, мој Ристосе“, викна докторот, „убав е нашиов народ во душата! Мојов пациент ќе си умреше стопати досега да не беше златното срце на неговата ќерка. Мелем на рана, мон ами!“.

„Срамота е да кажам“, рече директорот, „но јас просто сум вљубен во таа девојка. Ангел девојка, докторе“.

ГЛАВА XXVI

Игор ја помипуваше најмачната ноќ во својот живот. Веќе одамна се чувствуваше беспомошен и збунет, сите постапки од дените го измачуваа во ноќите, а пак наутро ги повторуваше истите грешки. Еднаш докторот Ламаров не истраа туку му рече:

„Вашиот живот, момче, не е мотивиран". Се разбира, ова можеше да се заборави и да не се врежи во срцето до колку неговиот дух го покренуваше поголема енергија. А енергијата се распадна уште во месецот април.

Момчето им припаѓаше на реалистите, без сомнение. Во младото тело ги носеше ос- новните квалитети на човечкиот род, со добрина за сите на светов. Меѓутоа, во Дува почнаа да го исмеваат, најпрво келнерите и готвачите, потоа скоро сите. Тие велеа: „Господинот доаѓа", или „Господинот има намера". О, секако, тоа не беше ништо. Игоровото расположение не беше поматено со потсмевот туку поради чувството дека не му припаѓа на овој свет покрај езерото. А зошто да не му припаѓа? Разговорот со него најчесто беше пријатен и содржаен; ако не знаеше да ги утеши другите, барем не растураше злоба меѓу нив.

Што му стана на Игор?

Откако излезе од Јаневата соба тој се упати кон паркингот. Главата го болеше силно над слепоочниците, очите Еознемирено играа. Таму се навали на сидот спроти езерото и немо гледаше во Албанија. Планината над Поградец беше замрачена но таму на двапати забележа молскавици. Малку време размислуваше за настаните од изминатиот ден, потоа седна на сидот и го набљудуваше езерото. Кога ги слушна чекорите зад себе веќе му беше јасно дека доаѓа Тој.

„Господинот има тајни намери", рече Макале одвај потсмешливо.

„Уел, како секогаш“, одговори Игор.

„Докторот Ламаров има право“, процеди Макале.

„Какво право?“

„Богаму како да не знаете какво право. Па тој вели дека овде нема место за кабинет- ски луѓе!“.

„А што значи тоа, мистер?“, праша Игор.

„О, не би знаел да кажам што значи! Но го слушав докторот кога рече дека природата не ги прифаќа кабинетските луѓе. А госпо- динот е од нив и затоа природата се бунту- ва“, одговори Макале.

„Многу ви знае главата, некој вас ве по- дучува. Речете искрено кој ви ја полни гла- вата со злоба?“, праша момчето.

„Па мора да се учиме за разговор со об- разовани граѓани, ете тоа. Но да не го на- вредив господинот со нешто?“.

„Уел, тоа не е битно! За основното ние се договоривме. Вие држете се подалеку од Милица, и сè ќе биде најдобро. Ако пак не ме послушате...!“

„Ха, господинот се заканува а требаше да му биде срам да ме гледа в очи“, го пре- кина Макале.

„Вие ме присилувате да се се- кавам на минатото а јас толку сакав да го заборавам. Но изгледа не може!“

„Сакам да бидам сам, мистер, лека ноќ!“, рече момчето.

„Тоа не му бега на господинот, ќе си ос- тане сам. Ламаров вели дека е тоа судбина на секого. Само што судбината на оној кој

ми се заканува мене ќе му ја одреди ова езеро. Веќе е јасно дека не можеме да се спријателиме. Ако, пред бога ќе ми биде мир- на совеста!", заврши чуварот.

„Како тоа?"

„Така убаво. Длабочините на ова езеро кријат многу вреќи тајни", одговори чува- рот и луто исчезна.

Момчето збунето ги покрена раменици- те, ја затресе тлавата и за миг погледна во модрите езерски води. Дали пак го спопадна претчувството од првиот ден по доаѓањето кога на Јула ѝ рече дека брановите ќе исфр- лат човечки труп? Можеби не, зашто морниците дојдоа со ветрот што пиркаше во ноќ- та. Главата сè уште го болеше, езерото го одвраќаше неговиот поглед заради претчув- ството.

Стана, малку потоа чукна на Јаневата врата. Братучедот скокна од креветот, ја от- вори вратата но како да не беше изненаден од посетата. Пак се вовлече под јорганот и низ заби процеди „Ноќта е ладна".

„Уел, нешто ме измачува", рече Игор.

„И мене", пристојно одврати Јане.

„Како се врати назад во татковината?", праша Игор.

„Што ти текна тоа, братучеду?"

„Онака случајно, но би сакал да знам?"

„Па со брод. Бродовите се евтини. Но слушај, братучеду! Некогаш бродовите се градеа за откривање земји и мориња а сега

тоа се морски куќи за удобно патување на далечен пат. Внатре има кина, театри, библиотеки, коцкарници. Ете таков е бродот Маркони, со две класи, прва и втора, а патниците не смеат да се мешаат од едната во другата. Јас допатував со Маркони, додуша во втората класа, кај сиромасите, но имав доволно време за размислување. Првиот ден ме запознаа со гумираните платна за слушај на несреќа, ха, не знаеја дека сум од старите морски волци. Но тоа е добро, не дај боже, во бура затребуваат та како ќе ги употребиш ако не знаеш!".

„А храната на бродот?", праша момчето.

„Храната на бродот беше примерна, вкисот италијански, а за време на ручекот ми даваа вино колку што можев да испијам, само да не ме кутне. Оној што ќе се опијани има потоа работа со бродската полиција. Илјада печалбари се враќавме со овој брод, како да речам, на своето огниште. Другите имаа спечалено доволно за староста, но моите џебови беа празни. Сиромав влегов во оној град што е пред нас, овде пред хотелов, ми се плачеше ама не плачев. Клетото мое срце знае да собира гнев. Мајка ми чекаше на автобуската станица, онака стара и сирота, како што ме виде така падна на плочникот. Мојата уста онеме, не знаев што да речам. Среќа си имал Јане, помислив тогаш, што ако си се вратил без пари, домот твој во Малесија те вика. А во светот покрив ми беше небото, а постела земјата. Големите

солени води останаа далеку, овде беше мај- ка ми со широка душа, таа се закрепна, ме избакна и долго плачеше. Веќе не ми беше јасно зошто избегав од родниот крај, кој ја- вол барав по морињата. Сам се нареков ку- кавица, ми беа смешни причините што ме однесоа на печалба. Бев сиромав откако се родив, но добро, половина од светот умира во беда, та како можев да верувам дека ќе најдам начин чесно да се збогатам?

Пристигнав во Малесија и земјата црвене- ница ја бацував, душата моја знае зошто не испука срцето. Во родниот крај сè беше на своето место, ридовите, лозјата, куќите, по- тоците, па и луѓето. Со луѓето не поминав најдобро, зашто тие понекогаш го носат злото. Еве што ми направија мене, еве; уште првиот ден дојдоа десетина души во роди- телскиот дом и небаре од радост ме прашу- ваа; „Јане, сега ќе си подигнеш убава кука, каква кука ќе изградиш, дали на покривот ќе ставиш два црвени пџи тли за да се знае дека парите се криво заработени во туѓи- на, како ќе си ја подредиш куќата, сигурно со мебели од првата класа?" Сами прашу- ваа, сами одговараа, јас молчев зашто ако ја отворев устата ќе ја кажев вистината. Нај- после отворив уста, кумот ме праша и јас му кажав за својата беда, и го заколнах во децата да молчи но тој не знае да чува тај- ни. Целото село ја дозна мојата судбина уш- те следниот ден, ме сожалуваа, ме гледаа со чудни очи, почнав да се чувствувам како туѓ

човек, слично како во туѓите земји. Веќе не плачев над земјата, ами раното утро го фа- кав патот кон планината и пусто шетав по рудините до залезот на сонцето. Си шетав и си размислував; „господе, мораше ли да по- сееш олку пакост на земјава?"

ГЛАВА XXVII

Во главата на момчето се создаде хаос; збунето влезе во претсобијето на послугата и за миг застана пред вратата на Јулија. Му се мешаа чувствата за братучедот, несреќ- ната девојка и уште понесреќниот татко со рак во грлото, се прашуваше дали може да им помогне. Овде го слушаше шепотот на Бојаров со Јулија, сакаше да почука и да влезе, во свеж спомен му беше она милу- вање и љубовта што се роди, меѓутоа, не влезе туку се упати во својата соба. Морам да бидам силен, си рече стегайќи ги забите, мора да победам.

Зошто му беше силата што ја повикува- ше, кого да победи?

Заспа брзо но сонуваше ужасно; тоа бе- ше еден сон во кого иднината сепак не ис- падна розова. Сонуваше настани во една да- лечна и раздвоена земјичка, во сиромавата Малезија, многу измешано, нејасно и нере- ално. Луѓето од таа земја патуваа по целиот свет но се враќаа дома за да си ги искршат главите. Во сонот беше длабока есен, орани- ците спокојни како овие кај нас, во нивната

утроба 'ртеше житото и малку ориз. Земјо-делците со стравопочит гледаа во нивјето, на благослов од природата беше оставен нив- ниот скап труд. Ќе фатат ли проколнатите монсуни, се прашуваше момчето, или порои, та сѐ ќе однесат кон морињата и океаните, или гората ќе ја даде потребната заштита? Ниту гората, ни итрите земјоделци можат против вековните, природни демони! Ќе за- врнат ли навреме клетите дождови или ќе задоцнат како во Африка, се прашуваше момчето во сонот, за да го покосат смртно младото жито? Ниту дождовите, ни другите колнати анатели можат да се борат со бо- лестите на времето и историјата. Пустата ис- торија на Малезија, мислеше момчето збу- нето, голема мистерија.

Штом настапи есента во сонот, момчето и Јулија отпатуваа во длабоката провинција. Сонот беше една бездна, тие отидоа по ико- ни. Какви икони во Малезија? Ораниците што го хранеа сиротиот живот на земјодел- ците, жетвата што беше мала и на крајот што носеше глад, сурова и болна, болестите пакосни и чести, го драматизираа сонот уш- те повеќе и го заплашија момчето до **КОСКИ-** те. Голема е разликата меѓу градовите и се- лата, си рече момчето во очај. Овде во се- лава најмногу се умира.

Патуваа така по нивите, среќаваа гове- дари и пастири, но и по некој стар, дотраен автомобил. Патем ги дочекуваа чудни, хра- мовски камбани, кобни монаси со древна иде- ологија. Всушност, момчето во сонот не виде

многу страдања но ретки беа и тие што се веселеа. Во спомен му останаа некои грди слики, киселите лица на земјоделците кога ги вадеа иконите од под перниците. Икони во Малезија?, се чудеше момчето, да не сум ја погрешил земјата? За иконите малку пла- каше во вид на откуп, среќаваше такви кои за светците не примаа пари, но и такви кои светците не ги даваа.

Во ноќите, полето беше како езеро во магла. Во далечините по некој пастир со малку овци, покрај голем оган. Еднаш има- ше работа и со локалната полиција, но брзо се разбраа. Најубавите икони се земени по- рано, се извинуваа полицајците. Дојде време на тивка меланхолија, како пред умира- ње. Изморени од патот, веќе заборавија мно- гу работи од животот. Никој не ги навреди, но доволно се мачеа. Извесно време беа без радости, а тоа беше претешко. Возовите во внатрешноста беа ретки, просторите недос- тапни. Весниците не доаѓаа бидејќи немаа редовни читатели. Јулија се разболе, момче- то ја жалеше, поради пустата, понижена младост. Со мислите девојката се занесува- ше во минатото и незадоволна од себе и све- тот, често паѓаше во депресија. Боже мој, таа не беше како птица со подадени крила, момчето длабоко во душата копнееше за неј- зиното здравје, својот живот да го поврзе со нејзиниот.

Последната ноќ од патувањето насоне спиеја во домот на еден скроман земјоделец.

Јадеа доста малку, иако сите домашни беа на нозе од радост. Јулија брзо си легна, има- ше мала треска. На средина од собата го- реше оган, двајцата сиромаси, мажот и же- ната, малку време шепотеа, а нивнсто дете одамна беше во сон. Кучињата се собрале околу куќата, гладни и жедни, пиштеа во ноќта. Како кај нас, тоа е поради многуброј- ната дивина што во вакви неизвесни времи- ња ги минува сите граници, доаѓа да огра- би, запустити и изеде. Момчето го праша зем- јоделецот дали е задоволен од жетвата, а тој рече просто:

„Како да не!“.

И со плеките кон пламенот, тој ја рас- кажа својата историја. Како многу други во Малезија, бил беден, слегол од густите, моч- ливи гори, купил коњ, потоа две волиња, ве- ќе обработувал нивички и држел ситна жи- вина. Но веќе се чувствувал како во рај, за- што од разорните војни не видел ништо. Са- мо еден Англичанец го сретнал еднаш, мно- гу одамна, па го прашал:

„Му плаќаш ли даноци на големото цар- ство?“.

„Какво царство, душо?“, прашал земјо- делецот.

„А да не му плаќаш на кралството?“, се зачудил овој.

Земјоделецот не знаел што се тоа дано- ци, та двајцата се поделиле неразбрани. И си продолжил да живее малку безгрижно, ја постигнал својата цел. Редок е блажени-

от, пагански свет, помисли момчето. Колку е убаво да се биде пасторален земјоделец!

Утрото во топлата соба чекаше топол по-јадок. Млеко и леб, па тоа не беше малку. Домаќините отишле на орање, а детето во училиште за помодерни слуги. Јулија беше посвежа, слаткото спиење ѝ го врати споко-јот. Ова патување го имаше сфатено како бегане од маките, но за жал, доста се измачи. Сега го отвори прозорецот и ги протегна меките, бели раце. Допре шум на по-точе, млако ветре што ѝ прошета низ косата. Уште малку и ќе се враќае дома, рече момчето.

Се готвеше лошо време.

Во планините веќе паѓаше снег, проколнат снег, снег во Малезија?! — но снегот беше доста далеку. Овде времето сè уште не беше така лошо, но условите беа мрачни. Брзо излегоа од куќата и патем бараа некаков превозник. Возовите во Малезија се ретки, но затоа пак има доста приватни превозници. Прво сретнаа свештеник во чеза. Тој се обидувахе да чита една книга завиткана во кожа, но со мака, зашто чезата клацкаше. Свештеникот имаше мало брадиче, а користејќи ги празниците, сега ги обиколуваше будистите. Благо ги поздрави младите патници и потоа пак гледаше во книгата; челото го збираше како да е загрижен поради лошото време. Малку потоа исчезна во маглата.

Се јави болка од тешкиот пат.

Дури квечерум дојде еден превозник и тие влегоа во кабината. Возачот пренесува- ше дрва за огрев.

„Која мака ве донесе ваму?“, праша тој.

„Собираме икони“, избрза Јулија.

„Да не сте вие трговци?“, праша пре- возникот.

„Не“, малку луто одговори момчето.

„А, така“, се повлече возачот.

Неговиот камион се пробиваше низ жол- тото поле, надвор подвејуваше и допираа ретки гласови. Момчето го праша возачот дали по патиштата е тешко и опасно, а овој одговори:

„Тие маки не се толку големи“.

Возачот соработувал со една фабрика, својата работа не би ја менил за ништо на светов. На печалба надвор од Малезија не би одел, зашто љубел да спие во топла пос- тела, во пазувите на својата жена. Неоче- кувано, малку потоа превозникот ги остави младите патници и одјури на југ. За среќа, во близина се покажа мала железничка ста- ница. Јулија пак доби болки во главата, неј- зиното нежно здравје падна во треска. Сонот беше опасен, тие пак го видоа свештеникот кој им рече:

„Целиот овој народ е за во пеколот“.

Момчето не му веруваше, тоа сè уште беше убедено дека Малезија е сировава и раздвоена земјичка, но меѓу луѓето главно постои љубов. Тогаш монсуните сосема пре- станаа, момчето ја зеде девојката в раце и ја понесе кон возот. Мостот што ги поврзува-

ше речните брегови, спроти возот, беше од стари, скапани греди и мамеше на злосторство. Да, момчето ја фрли Јулија во бездната и дури потоа откако и реката се вознемири, од неговата уста излезе оној болен крик.

ГЛАВА XXVIII

Ги отвори исплашените очи по кои се тркалаа топли солзи, се прибра малку и пред себе го виде мекото, пријателско лице на Бојарова.

„Расонете се и сè ќе биде убаво“, шепна гласот на шефот, „пријателе, вие ја имавте најтешката ноќ“.

„Можеби викав, господине?“, праша момчето со срам.

„Не викавте многу, туку сакавте да си ги откинете ушите и на крајот плачевте. Што ви стана земјаку, па вие ја спомнувавте Малезија, монсуните, земјоделците и некој поп. Ајде станете, денот е пред вас! За малку ќе помислев дека Јане има право кога е загрижен за вашата судбина. Ајде, нека ве прегледа доктор Ламаров!“.

„Доктор Ламаров?!“, се зачуди Игор.

„Токму така. Па доктор Ламаров го лекуваше и вашиот татко, зар не ви кажал досега. Ене го седи во фоајето, сиротиот, поради Јулија остана од синоќа и цела ноќ пиеше кафе“.

„Талија?“, праша момчето.

„Што, Јулија? О, па да, нејзе ѝ е по- добро, ене ја на терасата со Јанета. Вашиот братучед ѝ раскажува за својот повраток во татковината. Пријателе, до полноќ бев кај Јулија, таа имаше мала треска, но само што спокојно заспа, јас се готвев да легнам, а вие почнавте да кршите чаши. Гавол да ве земе, отидоа сите чаши и бокалот. Сега сте при- себен, одморете се малку! Јас отидов да при- легнам".

„О, господине, барем да ја видеа Мале- сија, рекичката, црквичето и шумичката! Ах тие дански старци!"

„Ќе ја видите и преку нос ќе ви дојде", одговори шефот повлекувајќи се надвор, „ајде сега вразумете се!"

Момчето го исплакна лицето, облече панталони и кошула, та седна на креветот. Возбудата поради сонот го измачуваше, се прашуваше, каква врска има неговиот жи- вот со некаква Малезија, со будистите и монсуните. Си легна сосема здрав, само што во главата му беа измешани настаните, до- душа нешто го загрижуваше, но што? Му текна, да, ако се измени една буква од збо- рот Малезија, ќе стане, оф, што ќе стане? Родниот крај Малесија, неисполнетата жел- ба! Па што од тоа? Боже благ, не е тоа! Се сепна, во душата му стоеше нешто подла- боко, во врска со судбината и несреќата, но што? Морам да го најдам, уште веднаш, си рече, но кого? Па него, болниот! Боже благ, ако умрел ноќеска со така голема болка во душата, тагувајќи по родното село Бапчор,

онака немоќен и навреден! Да, јас го навре- див многу, и лично и преку неговата ќерка, си рече момчето, а тој ѝ грабеше денови на смртта, проклетата смрт му седнала во гр- лото.

Го облече палтото и одјури кон градот со чуден пламен во очите. Патем создаваше духовна врска меѓу сонот и разговорот со Макалета.

ГЛАВА XXIX

Левиот агол од терасата беше бучен; Ја- не раскажуваше со страст, де покажуваше со рацете во езерото, де ја вртеше главата кон небото. Јулија го слушаше внимателно и пиеше чај, нејзините очи малку беа нате- чени и недоспани но затоа пак телото ѝ беше облечено беспрекорно, во долг фустан од розова материја, со ситно деколте и убаво скро- ени рамена. Убаво зачешланата коса ѝ паѓаше до градите, нозете ги покренала на една бела столица, та испаѓаше дека се сонча. Меѓу- тоа, сонцето не беше доволно силно за да го спржи белото лице на девојката, а и ветер- чето што лазеше по водата носеше студ. Двајцата не го забележаа исчезнувањето на Игорa, така што подоцна многу зажалија.

Во тој миг се појави Бојаров; очите ги триеше со прстите, беше вознемирен и не- доспан. Дојде до Јулија, кротко ја допре на косата и потоа седна спроти Јанета. Извес- но време гледаше во езерото некои бранови од чамец, овде како да се чувствуваше из-

лишен. Само така се причини зашто Боја- ров набрзо се среди, ги доведе усните до нас- мевка, та му се обрати на Јанета:

„Е, пријателе, а ти така!“.

„Не разбирам, како?“, се зачуди Јане.

„Па така, си живееш како птиците, од гранка на гранка. Заспиваш со спомените, се разбудуваш пак со нив. Толку ли беше уба- во на бродот?“.

„Да беше убаво, на бродот ќе бев и се- га. А ти земјаку, да не ми се потсмеваш мене?“, праша Јане.

„Боже чувај, зар личам на таков? Само ме восхитува начинот на кој живееш, немаш долгови, немаш обврски, минаа четири го- дини од твоето враќање а сепак толку уба- во раскажуваш за морињата“.

„Што да правам друго, ти добро знаеш дека се обидов да живеам како тебе, ама не успеав. Не сум кроен за спокоен живот, ете тоа“, одговори Јане.

„Не е до тоа, минатиот пат не беше до- волно упорен. А сега, нема ли пак да побав- раш работа во хотелов?“.

„Ни во сон, земјаку, не дозволувам да ме навредуваат!“, одговори Јане.

„Зар вие работевте во овој хотел?“, љубопитно праша Јулија.

„Малку време, кога го отворија“, кусо одговори Јане.

„Работеше, како да не, може да се рече дека работеше на твоето место“, се насмеа шефот, „а да бидам искрен, прв се вљуби во Милица“.

„И зошто се откажавте?", праша Јулија.

„Долга и широка приказна", тажно процеди Јане, „некогаш можеби ќе дознаете, а сега не барајте одговор".

„Добро ти вели, Јулија, оди си в кревет додека не те виделе холандските железничари, од сношти бараа водич за денеска", предложи шоферот.

„Игор ќе биде со нив", рече Јане.

„Ќе биде да е овде!"

„А каде е?", праша Јулија.

„Тоа момче само што се разбуди и како без глава одјури в град. Нешто ми е изменет нашиот Игор, изгледа збунето, се измачува", одговори Бојаров.

„И јас мислам така", тивко процеди Јане.

„А да знаеш колку сигурен во себе и спокоен беше првиот месец!", рече Бојаров.

„Не знам што му станало", се изненади Јане, „бевме заедно до десет часот ноќеска, ми изгледаше загрижен. Ти велеш, земјаку, дека братучедот не ќе се снајде како што треба. Мене многу ме загрижува неговата судбина. А мислиш дека ќе се врати набрзо?", праша.

„Сигурно ќе се врати", одговори Бојаров, „во градот нема блиски пријатели. По некогаш навратува во домот на Милица, на стариот Димитар му се допаѓаат тие посети. Но брзо ќе се врати, не грижи се!".

„Во домот на Милица?", се зачуди Јане, „кај стариот Димитар?".

„Да, што има тука чудно, со Милица се спријателија уште првиот ден. Еве месец ипол си помагаат во работата, а собарката секој ден му го носи ручекот в соба. А ми- слам дека и по природа се блиски, со мирен карактер", заврши Бојаров.

„Сигурен ли си дека го посетува нејзи- ниот дом?", малку љубоморно праша Јулија.

„О, како да не, сум го видел кога вле- гува во дворот. Но што има тука чудно?", викна Бојаров.

„Само прашувам, не ми се верува", од- говори девојката.

„Сношти му раскажував за моите печал- барски години, заборавив да му спомнам дека со Димитар се знаеме веќе две години. Тух, кој да памети сѐ. А стариот нема да забо- рави, ќе видите како ќе ме оцрни", загри- жено проговори Јане.

„Заедно ли бевте на бродот?", праша Ју- лија.

„Не. Тие се вратени пред повеќе годи- ни. Се видовме на една свадба. Долга е таа приказна!", заврши Јане.

„Стариот го познавам доста добро. Ми се допаѓа", рече Бојаров.

„Знам дека не е лош човек", се повлече Јане, „ми помогна кога ми беше најтешко, само што на крајот не се разбравме најдоб- ро. Мислам оти сѐ уште ме мрази".

„Стариот не знае да мрази, пријатели, болестите го изедоа па нема време за омра- за", рече Бојаров: „Подобро е да не мисли- ме на тоа, Игор ќе се врати до пладне и сѝ

ќе биде добро. Ајде да ни раскажуваш доживувања од бродот, тоа е поинтересно. Ќе сакаш ли".

„Па", се поднасмеа Јане, „тоа ми е сла- бост. Но ќе ви здодее на двајцата, тоа не е многу занимливо".

„О, како да не, мене ме возбудуваат се- какви настани од далечниот свет. Јулија,

за тебе е најдобро да си легнеш!", викна Бо- јаров.

„И јас сакам да слушам", одговори де- војката.

„Ако ви здодее, да знаете, сами сте ви- новни. Сега слушајте, ќе продолжам таму каде што запревме со Игорa. Уф, колку би сакал братучедот да е овде! Да, така беше, дојдовме до Нова Гвинеја. Моите другари, бродарите, биле повеќепати на овој остров, само јас првпат го гледав. Бев работник на бродот и со мојата пот се богатеше компани- јата Пацифик фактори. Јас си останав си- ромав, мене очите ми се збогатија. На Нова Гвинеја, најмногу време изгубивме со жени- те. Ноќевавме во некои куќи како кошни- ци, би рекол, зафрлени колиби, а за вече- ра ни дадоа печени ракови. Ресторанот го викаа „Белкам", што значи, добредојде. Јас не можев да спијам, се вртев, се чешав, ду- ри се испотив како покиснат. Од чаршавите излегуваше одвратен мирис, та и креветите крцкаа. Заспав дури пред мугрите, но брзо ме разбудија за да одиме во едно село три милји на исток. Одевме со цип на некоја американска геолошка експедиција што ја

испитуваше земјата за правење пат до фармите со кафе. И дојдовме до една фарма каде што работеа триесетина мажи и жени со мотичиња слични на нашите дикли, за која пање лозје. Мажите ги прашувавме дали е убаво кафето што го обработуваат, а еден од нив одговори: никогаш во животот и ни кој од нив не пиел кафе ниту пак му го знае вкусот. Зошто, ги прашавме, а луѓето одговорија: „Знаеме дека кафето е отровно“. Мажите работеа до појасот голи, а жените облечени во чудни платна.

Во прво време мислев дека црната која кај луѓето ја зголемува белината на забите. Меѓутоа, забите им се наредени како бисери, најубави на светов. Стигнавме до колибата во која седеше стражарот на плантажата по дождливо време. Овој стражар ги штити наесите од животните што го гризат стеблото на кафето. Ќе му го скине стебленцето и целиот корен овенува! Колибата ја поткачиле на греди, во неа се влегуваше со подвижна скала. Вратата имаше сидими во повеќе бои, а крај колибата стоеше пушка со кратка цевка. Стражарот ја зеде пушката и пукна во воздухот, а тогаш однекаде дотрча уште еден стражар. Се расправаа на својот јазик, дури подоцна мојот другар Тувио ми објасни сè. На западната ограда се промолкнало диво прасе и прави штета, рече другарот. Ова прасе си направило пат низ земјата, инаку, ако одело право ќе ги рас-тресело свонците што се наредени на жица по целата должина. Кога некоја птица или

животно помине покрај жиците, стотици свончиња с[^]. затресуваат и создаваат ужас- на врева, та пакосникот бега како без глава.

На бродот се вративме по три дена, газ- дата се лутеше и сакаше да нѐ казни. Се разбира, мистер Лич не нѐ казни, разбира- ше што значи жед за копното. Ние сакавме повеќе да бидеме на земја, на било каква земја, одошто на бродот. Како не, бродот бе- ше океј, храна, вода, одмор, но ете така, мисле- вме како да сме в затвор. Кафез од кој тешко се излегува, како мажот и жената кога се во брак. Мажот и жената се караат, а пак заради љубовта и децата, се мират. Така и ние на бродот бевме нервозни, се лу- тевме, понекогаш се тепавме, очи си вадев- ме, сепак, времето ги лекуваше раните. Ед- наш Џанмарио ме тресна со ѓуле и целиот ден одлежав в постела зашто ме болеше главата, но кога ми ја подаде раката за проштевање, јас му се насмевнав другарски. Два дена подоцна јас направив грешка, со порција го удрив Тувио, та и тоа мина без лутина. Унери, ами што друго!

Што да ви расправам, унери! Дојдовме до непознато, мало островче, го укотвивме бро- дот сред море и со чамците излеговме на брегот. „Е“, вели мистер Лич, „сега да се наиграте како децата, зашто е ова остров на школките“. И да видите, школките беа како мали ежиња, а ние ја почнавме својата игра како луди. Фрламе **ШКОЛКИ** лево, фрламе десно, врескаме силно и едно време некој припука. Се свртивме кон островот и што ќе

видиме? Еден тип со митралез во рацете, вели: „Школките си имаат стопан, да ве не- ма на бродот!“. Смел беше типот, сите нѐ исплаши, дури да трепнеш и ние влеговме во чамците. Триста души, можевме да го здро- биме меѓу прстите, ама си рековме, може и да опали некого. Умниот попушта, така е тоа во животот. Не, јас не вела дека ние бевме умни, не.

Пловејќи и ловејќи риби кон север, меѓу Каролинските и Маријанските острови, не- очекувано се судривме со еден корејски тан- кер. Штетата не беше голема, што би рекле старите морски волци, бродарите, тоа испад- на како срдечен поздрав. Го поправивме клу- нот на бродот за ден два и ете сме на пат за Јапонија. Морето беше мирно, ни бранче ни ветерче, просто да не веруваш, тивко и спо- којно. Бродот лазеше по површината на во- дата како сламка во полн леѓен вода. Ни- какви бури, никакви ветрови, цела среќа што имавме брод на пара, ако пату- вавме со едра, без поволен ветер ќе ни требаа и пет месеци. Знаев дека таа гробна тишина на крајот ќе ни донесе неволи, знаев дека ѓаволот ќе ни завидува. И навистина, два дена пред да влеземе во Јокохама, се испотепаа Малтежаните. За ништо, само за приказни, загинаа тројца! Еден мустаклија му рече на другиот земја- нин: „Доларите што ги печалиш сега тво- јата жена веќе ги има потрошено" а овој ни два ни три: „Како можела да ги потроши кога сѐ уште се кај мене?", го праша, на што

мустаклијата одговори: „Доларите се кај те- бе, нема грешка, но жена ти е кај љубов- никот". И во мигот крвта зовре, навредениот светна со ножот, додека трепнеш, му го за- би во мевот. „Оф, копиле", списка мустакли- јата, „не си знаел за шега". Тогаш од гру- пата се подаде едно момче, два три пати ако се бричело пред тоа, скоро детиште а не момче, па викна: „Го уби него зашто е стар и неподвижен, идиоте низаеден, ајде пока- жи ја машкоста со мене". На убиецот и не му требаше многу, рече: „Будало, еве ти и тебе", а ножот право во срцето. Кога гру- пата Малтежани го виде двојниот злостор, ужасно се вознемири, та еден рече: „Убијци меѓу нас не сакаме", и го тресна со стапот за тепање риби. О, да, малку потоа напра- вија записник, судење немаше, до Јокоха- ма сѐ се заборави. Само итриот Тувио, пред влегување во пристаништето ми шепна: „Се- пак, првиот мртовец беше во право". Не ми- наа ни три дена а Малтежаните пак си жи- вееја како браќа. Тоа се луѓе родени на морето.

Неонските светилки на Јокохама маѓеп- суваат. Дури и сега косата ми се ежи кога се сеќавам дека во градот ја понесов целата плата. Додуша мислев да купам една поска- па армоника на струја, од оние „ла скала", многу убава, со стодваесет баса, а парите ги носев на гуша во волнено крпче. Тоа беше кесе дома ткаено, ми го даде мајка ми и го носев како спомен иако бродарите ме исме- ваа. Ама јас немав срам, го носев низ Јо-

кохама како зобник на гушата. Од шетање- то низ градот не разбрав ништо, на бродот се вратив меѓу првите. Седнав на палубата и го гледав заливот, во Јокохама има гондоли слични на венецијанските, само што овде гондолите имаат и бифе.

Ова е голем и скап град, бродарот овде мора да оди со отворени очи, не како на ос- тровите. Првата ноќ спиев на бродот, веќе втората во хотелот што го викаа Сеилко, за спиење многу не платив, но и долар не вра- тив, пиењето беше скапо. Слегов во барот, ниту европски стил, ни американски па ни- ту јапонски, унери! Служеа маж и жена; мажот запишува во тевтерче, жената прашу- ва што ќе се напиете. Пиевме од некои ча- ши некој силен пијалак, не знам дали беа дрвени или стаклени чаши, главно по четвр- тата да ме прашаа ќе речев дека се од зем- ја. Овде видов свет што ми се бендиса по убавина, Јапонките се многу мили иако ко- сооки, на човека му го креваат погледот без да сака. Спиевме на вториот кат, јас во со- бата тринаесет, Тувио во собата петнаесет. Босот ми нудеше друштво, дама со убави манири, та јас не спиев сам. Со дамата се заклучивме два пати и убаво спиевме, на бродот се вратив дури во девет. Немојте да се смеете кога ќе чуete дека дамата ме ог- раби.

Попладнето го напуштивме градот и завлеговме во отворените води, бев тажен што си одиме иако ме ограбија, мистер Лич рече дека си заминуваме за да не платиме лежа-

рина за вечерта. Ноќта ја минавме во мори-њата крај Јапонија, правец од запад кон исток, на Хаваите. Приказните многу лажат, ве уверувам, овие острови не се толку уба-ви. Накитена невеста не е поубава од чиста и невина, свежа како росата. Хаваите се цивилизирани, со многу бел народ. Точно е дека во хотелите и селендрите се пее и сви-ри, само што игрите и песните не се извор-ни. Песната е ламестена, се пее за пари, се игра но не како во минатото, жими мама, та-ка ми рече Тувио. Во утрините мажот не се протегнува под некоја палма туку излегува од кука со бања, што ако неговата жена иг-рала цела ноќ накитена со цвеќе, правејќи ѓаволски фигури со телото.

Ќе ви кажам што ми се случи овде, ама да не се смеете. Ете вака, спиев во хотелот Ројал Хавајан, само што се вовлекох под ќе-бето, а некој зачука. Ја отворив вратата и што ќе видам? Млада хавајка со црни коси до појас и розови венци на градите се насмевнуваше со чедност. О, ќе заборавав, таа не беше сама. Како прикован до вратата сто-еше нејзиниот газда и во рацете држеше ананас. Девојката влезе во собата, мангупот ми го подаде и плодот, та јас ја затворив вратата. Мангупот пак затропа, отворив да видам што сака, а неговата рака беше пода-дена. Му тутнав пет долари, но тој рече: „Сори мистер“, значи малку му беа парите. Му тутнав уште два долари, а тој пак: „Со-ри мистер“. Видов дека бара многу, сака на живо да ме одере, ја зедев девојката за ра-

ка, му ја вратив и му реков: „Сори, вери со-ри“. Ви текнува ли дека ананасот не му го вратив туку го изедов? Во животот не сум пробал толку вкусен плод.

Некои бродари ме викаа Евреин, зашто на бродот малку трошев. Оние што ме гледаа по крчмите и хотелите, меѓутоа, повеќе веруваа дека сум син на плантажер или на фабрикант, таму раскошно минував. Па и животот ме научи да ги растерувам кобните мисли со барање разонода. Инаку времето е долго, тешко си оди, во мозокот ти се врти идеја за самоубиство. Имаше денови кога не сакав ни да се сетам на своето бедно минато, на годините кога бев говедар, сточар и ќурмурџија со испукани раце. Животот на чо-века не е убав ако не е шарен, си мислев, се знае како им е на оние што јадат само грав. Ќе работам дење, си велев, ќе скитам ноќе, па така, работи-скитај, отиде младоста во неврат.

Изминаа близу три години; за чудо, се убедив дека сум морски човек, смрдам ыа риби. Мистер Лич се разболе на градите ама бродот не го напушташе никако. Докторот Анри му се посвети во целост, го лекуваше четири месеци и најпосле газдата се покрена на нозе та пак работеше како момче. Добриот Анри ме зеде под рака во еден тропски ден, ме однесе на кормилото и ми шепна: „Јане, знаеш ли дека нашиот газда беше најблизу до смртта?“. Се разбира, бродари-те прикажуваа за тешката болест, но јас не знаев сѐ. Е, вели Анри, „сакам да извле

чеш поука од ова". Каква поука, забога, се чудам и не можам да се начудам. „Јане" продолжи докторот, „тебе те демне една бо- лест веќе неколку години. Чувај се зашто твоето тело не е ухрането како на газдата. Да се чуваш и да не се нервираш", вели. Го прашувам како се вика болеста што ме дем- не, барем да ѝ го знам лицето, а тој вели: „Подобро да не ти кажувам, зашто не сум сигурен. Но се плашам, Јане, затоа чувај се". И замислете, дојде време да се разделиме а името на болеста не ми го кажа. Са- мо ми рече: „Дај боже да не сум во право". Златен лекар, ви вела.

Последните месеци од мојата печалба ги поминав како во треска. Седни во "крчмата, пивни малку и плачи како дете. Боже, кол- ку ме жалеа другите пијаници. Во мене гле- даа невино и изгубено човече, се разбира, не знаеја дека сум бил и во пеколот, а ги поз- навам сите суровости на животот. Веќе се готвев за дома, нека биде што мора да биде, прстив судбината не успеал никој, што ако се вратам сиромав како глушец. Додуша имав малку во џебот, го купив бродскиот би- лет за Маркони и малку подароци, но патот траеше месец дена, јасно беше дека ќе потрошам сѐ. Човекот бил во странство, сра- мота е да се врати без подароци, си велев: отрчав во градот, купив шест куфери и едно кожно торбиче, ги наполнив со евтини бас- ми, си купив армоника „ла скала", а забо- равив на царината. Па така, царината ме со- голи, армониката ми ја зеде".

Јане ќе раскажуваше сè уште, беше ка- ко во оган, но за миг се појавија холандски- те железничари. Шефот стана и се интере- сираше со што може да ги послужи, тие го потсетија на планираниот излет. Откако мал- ку време размислуваше, Шефот се сврте кон Јулија и Јанета и процеди: „Ах, Игора сè уште го нема". Железничарите стоеја како приковани, убедени дека шефот ќе изнајде згодно решение. Јане самиот се понуди. Ако разбираат англиски, рече, „јас ќе ги водам". Бојаров не размислуваше многу, среќно ја погледна Јулија, та го праша Јанета:

„А знаеш ли да им раскажеш за маките на Свети Наум?", па додаде: „зашто тие из- разија желба да ги посетат конаците на све- тецот, да се напијат од Светата вода и да ги видат изворите!"

„Земјаку, ова го правам за мојот брату- чед", одговори Јане.

„Нема ли да ме посрамиш?", праша ше- фот.

„Е, сега ме навреди", рече Јане, „па јас имам поголемо образование од тебе, само што диплома не ми дадоа. А колку за овие же- лезничари, ќе ми текне за светецот. До гле- дање, и не заборава, јас го заменувам сво- јот братучед".

Јулија се протегна, го заврте лицето спроти сонцето и рече дека Јане лма добра, благородна душа. Шефот се согласи со неа, но зајадливо се насмевна. За миг се сврте кон езерото, таму пловеше чамецот на гра- ничарите. Сонцето веќе ја покрило целата

езерска широчина, само далеку под плани- ната со снег водата беше модра.

„А му веруваш ли?", праша Бојаров.

„Што да верувам?"

„Па тоа, докторот Анри да не му ја ка- жал болеста?"

„Не знам", Јулија ги покрена рамени- ците.

„Сѐ ми се чини докторот имал доста ма- ка со него. Веќе во умот ми се мотка него- вата болест, но не сум сигурен, а сепак, Ју- лија, ќе бидам во право".

„Боже, јас ништо не разбирам!", рече Јулија.

„Овој Јане боледувал од таа болест, мора да е така", рече Бојаров.

„Каква болест?", праша девојката.

„Да не брзам", рече Бојаров, ја зашпна главата, „да не претерам, но мислам дека се работи за ментална болест. Камо среќа да не сум во право".

„Сигурно дека не си во право", се побу- ни Јулија.

„И да знаеш Јулија", заврши Бојаров, „малку не верувам во овие морски при- казни".

„Ти си роден скептик. Ете јас му веру- вам!", рече Јулија.

„Ама да, тој навистина работел на бро- дот. Но, како да речам, па да, Јане од нас- таните прави интересна драма".

„О, колку е исполнет неговиот живот! Дури кога го слушам ми станува јасно дека малку сум живеела", рече Јула.

„Мислиш дека малку си видела од све- тот?",
праша Бојаров со одвај видлива нас- мевка.

„Малку, скоро ништо", одговори Јула.

„Стрпи се, девојко", викна шефот со по- голема
радост „новиот живот ќе почне уште овој месец. Само
да се остварат плановите!", воздивна.

„Одвратни планови, сонот ми го укра- доа",
луто рече Јулија.

„Што значат тие морализирања?", пра- ша
шефот.

„Ете тие ме разболеа! Во животот прв- пат
паднав в постела, се борев со душата. Онаа девојка од
првиот ден веќе никој не може да ја препознае. Се
грозам од самата себе, најтешко ми е кога се
погледнувам в огледало".

„Мила моја, ако не се измачиме не ќе биде
толку слатко. Што се однесува до мо- ралните дилеми
пак, тие се. излишни! Она што го бараме и морално
ни припаѓа, мене многумина ми го кажале тоа",
заврши Бо- јаров.

„Но јас го изневерив Игорa во сè", по- кајнички
рече Јула.

„Остави им го Игорa на ветриштата, ми- ла
моја, не гледаш дека веќе е готов. Го голтна мракот,
умот му го испија чавките. Вака или онака, тој набрзо
ќе заврши, о, не велама дека ќе настрада, само ќе го
снима од овој крај, веќе е изгубен и несреќен. Рака на
срце, не очекував да му се случи така на- брзо но од
судбината не избегал никој".

„Одам в кревет“, ладно рече девојката и стана.
„Убаво одмори се, Јулија“, викна Боја- ров
„вечер ќе наминам на мала посета“.

ГЛАВА XXX

Куќата беше затворена и тивка. Дворот со лимони и фикуси исто така беше нем. Игор не знаеше каде да се распраша за ста- рецот или пак за девојката зашто и сосед- ните куќи изгледаа како без луѓе, пусти и успани. Сонцето паѓаше на керамидите со блажен спокој и уште повеќе го засилува- ше впечатокот за утринската дремка на це- лата улица. Во оваа стара улица куќата на Димитрија не беше најстара, додуша нејзи- ните сидови испукале, малтерот испопаѓал, но имаше тука и куќи без малтер, само што не се распаднале, сидани со обични, непече- ни тули што ги викаат плитари.

Тука близу залаја куче, се огласи жи- вотот.

Малку потоа на улицата се покажа де- бела жена со зембил од трска и шамак и една плетена торба во рацете, двете препол- ни и тешки, така што жената се клатеше и при одот малку офкаше од мака. На мом- чето брзо му текна дека таа се враќа од пазар та отрча да ѝ го поземе багажот.

„Е, да си ми убав“, му рече жената от- како малку здивна, „дојди дома тетка да ти свари кафе“.

„Немам време за дома", одговори момче- то, „ќе поносам само донекаде".

„Да не имаш некоја мака, дете?", пра- ша жената во одот.

„О, но", одговори момчето збунето, „са- мо го барам стопанот на онаа кука. Или не- го или ќерка му".

„Димитрија од Бапчор ли?", се вчуди жената. Момчето потврди со нишање глава.

„Да не се случило нешто лошо?", праша жената.

„О, но, а што може да се случи?", се изненади момчето.

„Та ништо", се прибра жената, „ама сум збунета! Па како да не бидам кога ти си првиот што го побарал досега, освен докто- рот и поштарот, но овој многу ретко. Сиро- тиот Димитрија нема пријатели ниту род- нини. А ти роднина си му или само прија- тел?".

„Роднина не, но малку како пријател" одговори момчето кога веќе беа близу же- нината порта.

„Е ако, добар пријател злато вреди", почна да мудрува жената. „А знаеш ли ка- ко си го викаме нашиот Димитрија? Не зна- еш, сигурно, кој би ти кажал! Е, го викаме наш човек што отиде во белиот свет како парталко а се врати како плашило но бара да му се обраќае како на господин. Долго име без презиме што му одговара сосема на тажниот старец".

„Н^о каде би можел да го побарам?", ја прекина Игор.

„Каде што ќе го побараш таму и ќе го најдеш", рече жената, „Димитрија нема го- лем избор. Или седнал под сенката на чи- нарот или се шета крај езерото. Ако ти се брза оди прво до чинарот".

Под чинарот не беше. Таму имаше не- колку старци со бројници в раце, еден во skutот држеше внуче од околу две години. Потоа Игор се упати кон езерото, тука бли- зу. Старчевата фигура, премалена и нагрбе- на, со бастун во рацете, ја позна веднаш. Каква неправда, помисли момчето, веќе е старец а нема ни шеесет години. Колку ли солзи прокапале тие измачени очи?

Му пристапи без збор и му ја стегна ра- ката. Старчевите очи засветија, со целото те- ло почувствува радост. Сепак на лицето му остана и болката и тагата, она што го соз- давале децениите низ мачниот живот не се изгуби за еден миг. Очите му беа упатени во слабите езерски бранови каде што некол- ку деца фрлаа камење и се надвикуваа во играта.

„Плиз", прошепоти Димитрија, „ене го младиот живот! О колку се невини тие клин- ци, колку е убаво на земјава со нив! Да, млад господине. јас се влечкам како сениште и гробот ми е близу но колку ќе бев несре- кен ако не го дочекав ова. И би сакал уште малку да потрае, да им се радувам на вну- чињата. Јес, може да е смешна оваа желба".

„А, не!", викна Игор.

„Како не, та ова старо тело утрово одвај го кренаа од постела! Како не, кога земјата ме вика!“, заврши старецот.

„Господине, ве барав утрово дома зашто нојеска многу мислев на вашбто здравје. Уел, сега веќе ми е полесно, од вашето лице блика свежина, значи битката не ќе ја на- пуштите уште долго време“.

„Нека ве чуе ангелот, момче“, воздивна Димитрија. „Сте ме барале дома? Но јас во ова време не сум никогаш дома! Знаете, ме- не ми треба утринскиот воздух. Масло на лекарот, се разбира! Рековте дома? А Ми- лица не беше ли дома?“, зачудено праша на крајот.

„Немаше никој“, одговори момчето.

„Е па, сигурно заминала на работа, ако веќе не е на пазар. О јес, мора да е на па- зар. Или таму или вamu! Ајде ние сега да одиме дома, малку на ракија. А моето гу- лапче сигурно веќе е дома!“.

„Господине, подобро е да седнеме на онаа клупа“, предложи момчето.

„Се согласувам и така, плиз! А потоа секако ќе одиме дома. Но што ви е вам, гос- подине, вие сте многу блед!“.

„О, тоа не е страшно“, одговори момчето.

„Та колку се лажете вие младите! И здравјето и крепкоста ги растурате и разда- вате лекомислено додека ги имате изобилно, а кога ќе ве потиснат болестите, еве како мене сега, офкате и туфкате од мака. Зашто тоа не е обична мака. Знаете ли дека и јас

не ја жалеа младоста? Туку да, онаа вечер ви раскажав сè".

„Не сте имале среќа, господине!", рече момчето.

„Тоа е вистина, плиз! Најголема и нај- проста вистина на земјава. Ноќеска размислував за себе, многу кашлав и не можев да заспијам, та сега ми се чини дека никогаш не ме огреала среќата. Господине, ниту нај- мала среќа! Господ ме заборави мене, не си ја изврши својата должност, онеме, оглуве и ослепе, ја изгуби силата тогаш кога требаше да ми даде поголемо залче среќа".

„А Милица?", праша момчето смело.

„Млад господине, моето гулапче е над среќата. Тоа е нешто друго, господ тука не- ма големи заслуги.

Милица е мелем за сите мои рани, но таа исто така многу се намачи со мене. Кој воопшто некогаш ми подал то- пол оброк или чаша вода освен мојата ќерка? Ни парче леб никој не ми подал без да ја исцеди мојата пот. И да ви речам иекре- но, млад господине, јас веќе сум на крајот, само отпадоци и кожа, а среќа не видов во срцето. Многу рано и со сета суровост ќе си умрам а никогаш не бев господар на својата среќа. А дали можев поинаку да го подредам животот? Ќе проплукам крв и ќе си умрам уште оваа пролет ама не видов прилика да го свртам кормилото на мојот брод. О колку ми се плаче! Момче младо, мене ми се плаче но можеби вие поради пристојност не се смеете? Да, да,

претерувам, сеам и разнесувам недоверба, така е.
Најстрашно е

тоа што ми е скршен духот, моите рани не се лекуваат веќе!".

„Знам", занесено прифати момчето, „до вчера не знаев но веќе сѐ ми е јасно!".

„А што знаете вие, дете?", се зачуди Димитрија.

„Знам дека вашиот дух ќе биде скитник, господине, мојот, вашиот, на сите печалбари. Вие сте го узнале тоа во туѓина, таму во бу- шот, но мене свездата ми светна ноќеска. Сум плачел, врескал, но веќе знам зошто. Хе, некои печалбари минуваат лесно! Нив- ните деца уште полесно. Таму во белиот свет обожаваат една појава што се вика асими- лација многу нежно и невино, на прв поглед. Лесно на оние што одат во преграатките на оваа модерна појава, уште полесно на де- цата, генерациите што се родени таму. Но мене, верувајте господине, не ми беше лесно и затоа се вратив во родниот крај. А сега што?", вџашено се обрати момчето.

Старецот остана збунет, овој пресврт не го очекуваше.

„Та, сине мој, вие постапивте како сите патриоти", му рече и го прегрна.

„Би сакал да е така", тажно продолжи момчето, „о, едно такво сознание може да ме спаси зашто јас итам кон понорите. А знае- те ли дека мојот крај ќе биде во исто време тажен и комичен? Природно што не знаете. та вие господине на своите плеќи носите го- лема тежина! Што се моите збрки во спо- редба со вашите? Раска во ветерот, умора на нервите. И нашите измачувања се разли-

куваат во сѐ, вие поминавте низ пеколот а јас само го замислив во својата глава. О, каков пекол! Ете затоа господине, во мене патриот не ќе пронајдете, затоа да не се до- ведувате во заблуда", заврши Игор.

„Но, сине, тоа е неправда!", се вметна Димитрија.

„Заблуда, токму така! А не неправда! Што да се каже за оној што страда без да го понижуваат, оној што офка без да го из- мачуваат? Но јас не се изгубив одеднаш ту- ку полека, дури на почетокот не бев свесен за промените што настапија. Уел, како да речам, до вчера им делев поуки на збунети- те, изгубените и рамнодушните".

„Замолчете, дете мое", посветува старе- цот, „не давајте ѝ таква слобода на горчи- ната. Гледам дека сте вознемирен, нешто силно ве има потресено деновиве. Да не ве измачува носталгија или пак во хотелот се случила некои промени?".

„Ах тие страсти, како го посрамуваат човека! Треба да се биде поскумен! Уел, веќе не сум толку вознемирен. Боже благ, колку се занесов! А дотрчав ваму заради вас, да се убедам дека вам здравјето ви се поврати, денот дека ви носи помали болки. Ете што испадна!".

„Та што, млад господине?", рече Дими- трија.

„Моите лигави чувства не ви дадоа да здивнете, ете што!", одговори момчето. „Да не ме измачува носталгија? Ама не, па како може да ме измачува во својата земја? Еве

сум дома, меѓу своите браќа. Да, така мислам, така треба да биде", рече со послаб глас и продолжи: „О, јес, не можам да кријам! Во оној хотел не се снајдов најдобро, не сум како дома, последниве ноќи и сонот ме напушти. Ќе помине, господине, се разбира де- ка рамнодушноста не ќе ме голтне".

„Само храбро", го поведе Димитрија, „тоа се маки на сите повратници. Малку време сите се разочарани, додека се топи ја- дот од изминатите години. И мене не ме остави кобната збрка, ете, кога се вратив од светот, ова треба да го знаете, првата година никако да се приберам. Одам меѓу луѓето а тие ме гледаат со чудење, се враќам дома, гробна тишина. Осамен и изгубен се прашував, боже, зошто се вратив? Да не им пречам на овие луѓе? Целата прва година ја проживеав во забуна; каде ми е татковината, овде или преку океанот? Фала му на бога и тоа премреже го снема, зашто, момче младо, родниот крај ги зацелува сите рани. Затоа слушајте го болниот старец, ќе измине уште малку време, тоа е природно, ова питомо езеро го повраќа сонот".

„Уел, мене никоја мака не ме присили да се вратам дома". рече момчето.

„Совеста, дете мое, совеста", одврати Димитрија. „Зар попусто ја спомнавте асимилацијата, гробарот на сиромавите?"

„Но јас не сум размислувал за совеста", рече Игор.

„Зошто да се измачувате!", викна старецот, „зошто, кога сите печалбари ги гри-

зе совеста? Ајде да одиме дома кај Мили- ца! А ќе сакате ли моето гулапче да го изне- сете во природа како пред некој ден?"

Игор прифати со радост. Дента со Ми- лица беа во Свети Наум, ова место го заса- каа. Меѓутоа, Игоровите мисли скитаа не- каде во близина на Димитрија.

„О, денот се преполови веќе", рече мом- чето кон«пладне и погледна во сонцето. „Гос- поѓице, имам претчувство дека стариот е за- грижен. Вашето татенце го засакав, да се вра- тиме кај него!"

„Игоре, зошто се измачувате?", неоче- кувано праша Милица.

„Не разбирам", одговори момчето.

„Оставете го моето татенце во дворот, та- му му е убаво. Но Игоре, вие се измачува- те зашто не ви е убаво без Јулија. Нејзи- ните постапки ве разочараа, ете таа ги из- невери вашите соништа!", смело заврши со- барката и поголтна.

„Што ви паѓа на ум, мила моја", поцр- вене Игор.

„Не сакате да го прифатите поразот. Ајде да се вратиме дома!", процеди Милица.

Малку потоа јуреа кон градот, низ гора- та и ридјето. Момчето се чувствуваше не- обично, Милица го возбудуваше физички но и со вистината што ја изрече, па сепак не им даде слобода на своите страсти. Девојка- та потоа молчеше по целиот пат, ги прежи- вуваше настаните и мислеше „овој ја сака Јулија штом не ги порекна моите зборови".

Ја паркираа колата кај чинарот и за миг беа во дворот со лимони и фикуси. Ретка пролетна жега го исполнуваше дворот во кој стариот Димитрија спиеше на дрвен стол. Беше облечен во новите пиџами а бледото лице подадено кон небото. Во неговиот скут најдоа мало писменце составено како теле- грама, во него пишуваше: „Деца, разонодете се убаво, денов е прекрасен, воздухот ми- риса на морето. Овде малку ќе дрмнам и ќе ве чекам за ручек. Деца, во животот многу чекав но ја дочекав својата среќа. Ох колку ми е убаво, ох! За мене не грижете се, ќе бидам океј, ако ви биде убаво на двајцата, мојата желба се исполни".

Девојката влезе во куќата и малку потоа се врати со ќебе во рацете. Игор посрамено гледаше преку сидот во улицата.

„Навистина горештината е несна но старите **КОСКИ** страдаат во секаква клима", процеди таа.

Момчето ги стегна усните посилно, при- таено се сврте кон езерото и со поглед го побара хотелот во кој работеше. Девојката донесе слатко од куќата и срамежливо рече: „Езерсково слатко е најубаво"

Малку потоа момчето стана од столот на кој го прими слаткото и се упати кон вра- тата. Чувствата му беа измешани и не мо- жеше да поведе никаков разговор. Мишшца го испрати до вратата и на разделба му ја стегна раката.

„Игоре, јас не би постапила како Јулија", рече за утеша и ја навали главата.

Момчето ги крена рамениците, го почув- ствува сиот пораз. Набрзо исчезна зашто не сакаше да го сожалуваат. Неговите мисли веќе не се вратија назад во дворот каде што Милица се оддаде во безумен плач. Девој- ката липаше и го бакнуваше успаното стар- чево чело, еднаш дури и процеди: „Татенце, што му згрешивме на бога?“.

ГЛАВА XXXI

Овде пред Игора се одвиваше природна стихија со натприродна енергија, ужасно беснеење на езерото. Стихијата настапи под- молно, притаено доползи од планината, но кога веќе се нафрли на просторот луѓето слушнаа невидено бучење и јачење. Водата се разбранува доцна попладне откако само за еден час се испразнија тешките облаци. На езерските брегови падна сиот товар за- што брановите високи и до три метри исфр- лаа песок, отпадоци, чакал, дрвени предме- ти, па и цели кајчиња се раздробуваа како ореови лушпи.

А сонцето само што се повлече во Алба- нија, зад модрата планина. Последните зра- ци сè уште се капеа во водите на Поградец кога Бојарова фати да го боли главата и на потчинетите им рече: „Ќе се мени времето, воздушниот притисок е ужасен“. Еден час потоа Игор беше налактен на сидот од пар- кингот и гледаше како се исполнува прет- чувството на шефот.

„Ова е бунт на понорите“, рече Јане кој стоеше до Игорa и продолжи: „Братучеду, и морските луѓе како мене на ова чудо гле- даат со страхопочит. Како може едно езеро, леѓен вода, да се разбесни и да се заканува толку? Морето е нешто друго, него ветровите и струите го покреваат, но ова езеро го прегрнале планините од сите страни, го држат како со клешти“.

„Ене кајче!“, викна Игор и покажа во водата.

Далеку на езерската шир во правец од Свети Наум кон Свети Стефан на брановите потскокнуваше црн предмет. Езерото игра- ше со него како што сака, де ќе го упати кон брегот, де ќе го преврти ничкум, а малку потоа го приграбуваше назад.

„Несреќник“, рече Игор загрижено.

„Таму нема кајче и нема човек“, викна Јане, „една стара гостинска маса, ене ја!“.

„Но тоа е задоцнет рибар!“, скокна Игор.

„Ама не, братучеду! Моите очи студираа по морските широчини“, одговори Јане, „ако имаше човек тие ќе го видеа“.

Јане беше во право. Набрзо гостинската маса удри во брегот и се распадна. Езерото опусте сосема, само брановите што се разби- ваа со огромна лутина. Воздухот наоколу стана просирен како секогаш по обилните дождови, предвечерното синило го зафати просторот околу хотелот. Игор љубопитно ги посматраше брановите, а Јане почна да се просева и да ги протегнува рацете. Дрем-

ката го потисна но и некаков студ му проструи по телото.

Помина Макале со канта во која собираше отпадоци што ги разнесол ветерот. Набрзина собра некои хартии околу Игора и потоа му се обрати со очи во кои се разгоруваа неговите побуна.

„Овој ден“, му рече на Игор, „езерото беше вознемирено како сега“.

Момчето пребледе, се стаписа за миг и го спопадна силен страв. Јане се зачуди што сакаше да постигне со тоа чуварот на паркингот кој веднаш се изгуби.

„Овој да не е мрднат во умот?“, го праша Игор.

„О, никако, Макале е добар човек“.

„Што сакаше да каже, жити бога?“, пак праша Јане.

„Ништо, ништо“, одмавна со рака Игор.

Вечерта застуде убаво. Игор и Јане беа облечени спортски, зашто и денот до пладне беше со топло сонце. Да, денот испадна премногу убав, топол и приспивен, стотици излетници измаа во природа, а потоа ги прокисна до кожата.

„Некој ѓавол ме тера да го запознам овој ден“, рече Јане, „само што се разбудив утрово и веќе помислив дека овој ден не ќе биде како другите“.

„Морска психологија“, се пошегува Игор.

„О, јес, морнарите на Пацификот најмногу се плашат од успана вода, од море рамно како тепсија, нивното искуство е скапоценост. Жетварите на Балканов го прокол-

нуваат денот кога сонцето пробива во слепоочниците и ги вознемирува нервите. Тие, како и морнарите, знаат дека тогаш небото ќе се истури и по нив ќе фрла со дрва и ка- мење", заврши Јане.

„Погледни, небото во Албанија пак е си- но а езерото се смири!", викна Игор.

„Ама не! Езерото не ќе е смирено ни таму. Тоа е привидение, братучеду, оддалеку брановите изгледаат дека се мали. Тоа е морска фатаморгана".

На Игорa му дојде да се смее. Го почук- на братучедот по рамото и рече: „Ха, море- то! Се обложувам дека наскоро ќе му се вра- тиш на морето. Тоа е магија, френд!".

„Кога човек живее на вода а не гледа земја, може и да полуди. Ако пак судбината го поштеди од лудило, братучеду, тогаш мо- рето ќе му се вовлече под кожата. За други не знам, но за себе знам. Сепак, тежок е тој живот, многу тежок и опасен".

„Раскажувај уште малку за морскиот живот", прѣдложи Игор.

„Да не ми се потсмеваш?", праша Јане.

„Ама не, Јане, јас ти завидувам!".

„Ми завидуваш, а ете, селаните од Ма- лесија ме исмеваат", рече Јане. „Е па ајде да ти раскажам за последните денови од мо- јата печалба. А тоа испадна токму вака! Пло- вевме целиот месец март, април и дванае- сет дена од мај, секој ден сечење, чистење и пренесување риби, трипати јадење, но се- пак расположението меѓу бродарите беше ка- ко трн во боса нога. Деновите студени, за-

морни, ужасни. Бродарите беа нерасположени, а јас си велев, зошто да бидам роб на оваа морска грдосија, зошто да не газам на земјата, што ќе ми се парите без среќа? „Се- зона на риболов“, викна мистер Лич, „гуд лак“. И навистина, рибите се ловео како на шега. Патувај застани, патувај застани и наполни ги мрежите. На површината од океа- нот којшто беше мирен и рамен како гумната за вршење пченица се покажуваа рибите бо- жем затворени во базен, со лопата да ги ринеш.

Низ работа деновите врвеа побрзо, облеката мирисаше на топено месо или на икри. Полневме буриња со масло, редевме сандачи со конзерви. Почетокот на април беше најтежок. Дури на крајот од месецот се сретнавме со еден брод од истата компанија, од Пацифик фактори, него го викаа „Пират“, беше нов и подобро опремен. За два дена газдите го заменија персоналот, ние се префрливме кај „Пират“ колку да ја убиеме здодевноста, овде работевме само три дена. Најтешко ни падна кога разбравме дека копното не ќе го видиме до дванаесетти мај, тоа ни го соопшти лично газдата. Се буневме, о, врескавме, но мистер Лич не потсети: „Бродот е фабрика а вие сте платени многу повеќе одошто во фабрика“, викна газдата.

И така деновите си минуваа во досада и малаксаност. Еден ден сепак го видовме копното. Видовме џунгла, о, далеку од џунглите во Азија, туку џунгла од високи згради,

многу народ по улиците, неснослива врева и брканица.

Ако на човека му е дојдено да ги споре- дува богатите со сиромасите тоа најлесно ќе го стори во големите градови. Вртејќи околу земјата јас видов многу свет, моите очи ил- јадапати беа тажни, си велев: „Јане, ќе си останеш скот, никаква иднина не те оче- кува". Братучеду, кога на човека тагата му седнува во skutот и кога се уверува дека го промашил животот посакува да заврши со своите маки. Потоа, се разбира, ја прифаќа судбината како сопатник и не умира туку со искра надеж оди во непознатото. Така беше и со мене! Кога се најдов во онаа џунгла во големиот и бучен град, депресијата попушти и јас посакав да уживам. А во Америка жи- вотот е чуден, газда на животот е парата. Океј, никој и не помисли дека во другите земји е поинаку! Но како што сите прсти на рацете работат за една уста, така ваму сто- тици сиромаси работат за еден богат. Пред себе гледаш палата до вишното небо, до неа колиба со парталави црнци.

Еве што ми се случи во барот Мехико. Џанмарио, Тувио, јас и еден од Сардинија го пиевме скочот додека музиката од гитари, џез и еден хармониум татонеше, бучеше и патосот и сидовите, а и луѓето врескаа како сите денгуби. На соседната маса господин во одминати години и убава девојка, на прв поглед како татко и ќерка. Господинот ста- рец трошеше многу, та едно време, сфаќај- ки дека ние сме морнари од светот, го ис-

прати келнерот да нѐ праша што ќе се на-
пиеме. Да, господинот имаше мерак да нѐ почести, да
искаже пријателство и срдеч- ност. Ние примивме со
задоволство, како по- инаку, ниту знаевме дека ќе
сака да нѐ по- нижува. Набрзо се загреавме убаво, та
ѓа- вол да нѐ однесе, ете ние му завидувавме на
господинот. Ги обединивме масите, се за- познавме
поубаво; ние се претставивме кои сме и што сме,
потоа господинот Бари и де- војката Кристина, тој
трговец, таа негова љубовница. Девојката му беше
приврзана, боже мој, изгледа се изразив лошо, па се
знае кому му беше приврзана госпоѓицата! Ти текнува
ли, на доларите. Му реков на мистер Бари оти многу
троши, ако не тро- ши толку многу, значи ако ги
штеди парите набрзо ќе може да си подигне еден
билдинг, а тој ладнокрвно ми одговори: „Јес, во пра-
во сте!“. Потоа јас се залетав и му направив сметка на
парите што би можел да ги уште- ди. Господинот
тогаш ми рече да погледнам низ прозорецот во еден
билдинг, боже, кол- ку голема и убава зграда видов,
та се зас- меа и ме праша: „Вие не трошите како ме-
не?“, на што јас му одговорив: „Ни во сон“. Бари уште
повеќе се засмеа како стомна ко- га се истура и пак ме
праша: „А имате Ли олку голема зграда, како онаа
пгго ја ви- довте низ прозорецот?“, на шо јас лекомис-
лено одговорив: „Немам, од каде би имал!“ Бари се
истури од смеа: „Е“, вели, „јас тро- шам многу пари
ама пак имам билдинг по- голем од оној“.

Додека мистер Бари се смееше, нашиот Џанмарио си го работеше своето. „О каква неправда, мистер!“, викна Џанмарио, „та гос- под ви дал премногу!“. Ѓ ги разголи меките бутинки на девојката сѐ до гаќичките, на едната нога црташе тигар, на другата јагу- ар. А Кристина мирна како јагне, свети со очите, ужива во мускулестите раце на мор- нарот, прижелкува нешто снажно, но во ис- то време со левата рака го милува дебелиот врат на Бари. О боже, Бари како Бари, сол- зи му течат од очите поради смевот! Разли- гавен и богат никаквец! Е, за девојката ми падна жал, таа беше експлоатирана како нас. Мислам со уживање би се фрлила на нашите колена само да не беше тука бога- тиот трговец. Овој доцна виде дека го цуцу- лиме, бесно скокна од масата и викна: „Ма- гариња европски, рацете подалеку од мојата девојка! Герард!“. Мене ми дојде гнасно пред очите, излегов од барот, но за жал, тројцата другари останаа и набрзо го смирија трго- вецот.

Шетав по градот и си велев, ништо не видов, ништо не знам. Размислував како филозофите. Проклет да биде оној што го загради првото парче земја и рече: „Ова е мое, ќе го бранам со крвта“. Со другарите се видовме повторно во ноќта, сосема пијани. Да, лунсавме секој со својата тага а се про- најдовме во грчкиот клуб „Врахос“, бевме како цареви зашто таму свиреа на бузуки. Таму ја научив мелодијата на љубовната ггес-

на „Ореоле му кирија, му пирести гардија", таму се испотепаваме со газдата.

Изминуваше полноќ, часот беше четири, ние се враќаме по пустите улици дома на бродот. Кога другите стануваа ние легну- вавме. Дојде денот за да испловиме со Ти- гар кој беше како раска меѓу другите бро- дови. Хе и ние како раски во градот, овде нашите пари не ги ценеше никој, беа мали. Ете затоа бродарите повеќе уживаа на остро- вите, кај домородците. Богатиот свет мисли дека е сè во парите а домородците на оние острови се убедени дека парата е змија што го демне човека.

О, ќе заборавав! Па во градот сретнав еден нашинец, држеше „фиш ин чипс" бли- зу едно мало маркетче и така печалеше. Вр- вев тука кога во носот ме удри миризбата на пржени риби. Зедов четири рипчиња без **КОСКИ**, две за мене две за Тувио, оти со него бевме како сабота и недела, седнавме на масичето и јадевме, кога ете го нашинецот: „Која несреќа ве донесе ваму, земјаку?", прашува на што јас му велам: „Е уште пра- шуваш! Истата несреќа што те донесла те- бе". Се запознавме убаво, за рибите пари не сакаше туку зеде да плаче. Дури после раз- брав зошто плаче, ама немав сили да го утешам. Овде нашинецот имаше ќерка што се мажела трипати, син кому му ги скина- ле прстите на дребонг машина. Унери, ами што, нашиов народ е како посеан.

Уште нешто се случи во овој град. Во рацете на докерите умре Џанмарио. А целиот

ден пред тоа шетавме со такси, бевме и во хотелот Бич Санта Ана, се напивме убаво. Умората си го направи своето та следното утро Џанмарио вели: „Одете во градот сами, јас имам дефект во главата“, а ние куси во умот, го покривме со ќебето в кревет и заминавме. И додека Тувио беше со Марија, една бродска девојка од Шпанија, боже, боже, не можевме да ги поделиме, се гушат и се стегаат до мила волја, дотогаш Џанмарио слегол од бродот и тргнал да нѐ бара. Арно ама паднал набрзо, се струполол на земја во близина на докерите. Вечерта ја минавме мачно, бевме тажни и пијани како за на деветто небо. Џанмарио го кремираа во градот, Тувио врескаше на палубата како заклан, во пијанство плачеше и викаше: „Ја не, погледни во небото, свездите ја играат каламатија“.

Бев буден до полноќ, брате, не се спие со толкава тага во душата и толку алкохол во телото. Си реков, ќе бегам од бродот во првата прилика, само да присоберам илјада долари. Не ги сакам непознатите краишта, уште помалку ги сакам црните мориња, ќе бегам во татковината, таму и умирачката е полесна. Гледано од овој пеколен брод, мојот роден крај беше рај на земјава. Си велев во плач: „Таму се знае дека сонцето грее на чисто небо а дождот паѓа од облаците кога ќе му дојде времето“. Овде во туѓина беше поинаку, понекогаш сонцето не го гледаш а ти ја гори главата, дождот многупати паѓа од синото небо“.

Ете така, братучеду, по два дена завлеговме во топлите мориња, близината на Екваторот нè правеше мрзливи, сонливи и троми. Та мојата душа уште еднаш се поМири со судбината".

„О, колку занесно прикажуваш, френд", воздивна Игор, „мора да си доживеал страшни работи! Веќе сум сигурен дека не ќе мине многу време а ти ќе му се вратиш на морето".

„Има месец дена, братучеду", поголтна Јане, „да, еве цел месец ме измачува таа мисла. О, мене в срце ми е татковината, тагата пак ќе ме потисне на бродот и ќе плачам за татковата земја, но изгледа ќе морам да се вратам таму. Тоа веќе не зависи само од мене. Овде сме сами Игоре и ќе ти кажам во доверба зашто не ми е срам од тебе. Брате, јас не се снајдов како што му прилега на човека, мене ветриштата ме однесоа".

„Прави како што е најдобро, френд", го закрепи Игор.

„Ах, кога би знаел што е најдобро! На бродот беше пеколно мачно, како децата тагуваа за вamu. Деновите ги броев и во сонот, родниот крај го замислуваа како сонце пгто ја затоплува душата. Но еве што испадна! Од туѓината богатство не донесов и затоа никој во Малесија не ме почитува. Еднаш веќе ти реков, луѓето таму ме исмеваат, се чудат како може некој да се врати сиромав од богати земји. Ама не е само тоа. Изминаа толку години, братучеду, а пристојна работата не најдов. Од нешто мора да се живее!

Лесно ќе се случи да останам без свое семејство, преку ноќ да ме потисне староста, но верувај, сите мои патишта водат на морето!".

„А мајка ти?", праша Игор.

„Па ти уште не ја знаеш добрината на мајка ми. Таа старичка сака да се жртвува за мене и мотика не ми дава за работа в поле. Вели: „Сине, во Малесија нема иднина за тебе, одмори се некоја година убаво, твојата мајка да ми ти се нагледа и порадува, потоа врати се кај другарите. Твојата мајка свикнала на маките и ќе смогне сили да ми те исчека на прагот од трошната кука". Бра- тучеду, нејзините маки ќе бидат поголеми во иднина, таа е стара, а староста го прикleshтува телото за постела. Таму зимите се сурови, снегот се топи многу доцна, студот завива како гладните сверови, та кој ќе ѝ набере дрва на мојата старичка! Кој ќе ја затопли малата собичка? О, ќе се најде не- кој, на белиов свет има добри луѓе! Но каква радост ќе го загрее мајкиното срце? Никак- ва! Па сепак Игоре, судбината ми ги отвора само оние врати што водат кон морето и еден ден пак ќе отпатувам. Колку за мојата мајка ќе можам да се грижам и така. А неј- зината судбина не е поинаква од судбината на другите мајки. Во Малесија стотици мај- ки живеат сами како утки зашто нивните деца отидоа со мевот по лебот!", заврши Ја- не со возбуда.

„Прави како што е најдобро", повтори Игор.

„Овде сум како ветрушка, братучеду, од каде би знаел што е најдобро! Па јас не живеам со стварноста, мене стварноста ме опитани и ме отфрли а пак Малесија ме дотолчи. Ете зошто постојано зборувам за морината и зошто ми е најудобно во сопствените приказни. Но доста за тоа, ајде сега да одиме на вечера!“.

„Ќе останам уште малку“, одговори Игор, „да видам како ќе се смири водата“.

„Океј, остани“, рече Јане, „и јас ќе останев со тебе, но треба да се приберам и малку да отспијам. Утре ме чека напорен пат, утре се враќам во Малесија“.

Јане се оддалечи но малку потоа пак се врати. Извесно време се двоумеше, го испитуваше Игоровото расположение и одвај собора храброст да праша.

„Братучеду“, му се обрати, „а дали ти се снајде како што очекуваше?“.

„Не знам“, одговори Игор, „те молам остави ме сам!“.

ГЛАВА XXXII

Гостите беа прибрани во Дува откако ја проследија природната стихија од балкониите но веќе скоро сите отидоа на вечера. Балконите останаа пусти и мрачни, џагорот се пренесе во рестораните. Бурата од езерото како да се отсели во душата на момчето чии очи со огромна меланхолија

гледаа во мра- кот. Настаните што ги доживеа не беа
исто- риски туку ситни, како сите епизоди од кои

се состои човековиот век, а сепак толку го потресао и збунил што веќе изгуби чувство за ориентација. Момчето како да сфаќаше дека со денешниот ден завршува еден пери- од на спокојство, преиспитување на младеш- ките одлуки, а природата како да сакаше овој премин да го означи со стихија. Дали се развивав како што треба, се прашуваше момчето. Да не е лажен мојот карактер, да не е утопија мојата филозофија? Дали беа патриотски оние чувства што ме донесоа во татковината? Еден систем на размислување се разурна, смелоста потклекна и веќе во момчето се насели хаосот. Боже благ, дилемите дојдоа навреме, момчето изгуби довер- ба во себе и ова беше последниот час за да се спаси од пропаста. Ако во него постоеше вистински хуманизам зар ќе позволеше да го распнат ситните настани и личните страсти и зар ќе го изгубеше оптимизмот?

Во мракот пролета една птица со долги крила. Од бавчата се јави гласот на Јулија.

„Игоре, ајде да вечераме заедно!“, викна.

„Сѐ уште не сум така гладен“, ладно и пристојно одговори момчето не вртејќи го погледот од езерото.

„Но зошто ми се лутите мене?“, праша гласот веќе одблизу.

Игор се обиде да објасни дека не се лу- ти. Откако пријателски ја погледна, девој- ката собра поголема храброст, го фати под рака и ја навали главата на неговото рамо. Извесно време молчеа загледани во езеро- то, како да си спомнуваа на првите денови и

на својата клупа. Додуша клупата беше ту- ка под нив, само на десетина чекори од пар- кингот и се гледаше низ прозирката на мра- кот, меѓутоа, ниту момчето погледна во неа ниту девојката помисли на неа.

„Ве барав утрово", се умилкуваше Јула и му шепотеше на увото, „денот почнуваше многу убаво та ве барав да бидеме заедно".

„Но денот се расипа многу брзо", про- цеди Игор.

„Како што му прилега на мај", позеде Јула, „фатија дождовите и најпосле оваа бу- ра. А каде бевте пред бурата?".

Момчето ги следеше ослабените бранови што се распаѓаа на брегот и одговори со ис- тиот тон: „Со Милица во Свети Наум".

Потоа Јула го потсети на двата изминати месеца во Дува, на згодите и незгодите, па испушти воздишка: „Леле, времето како да лета неповратно". Дури потоа со одвај за- бележлива тага го сврте погледот на клу- пата долу.

„Ќе бидеме слободни само уште утре", рече Јула.

„А зошто уште утре?", отсутно праша Игор.

„Е така! Утре попладне пристигнува групата на холандскиот менаџер", одговори Јула.

„О, тоа е голема група туристи", рече Игор.

„Стотина", го дополни Јулија, „но ве- лат дека холандските гости се пристојни и со мали барања".

„А ќе дојде ли менаџерот?", праша Игор.

„Секако. Тој ќе биде во авионот но само на кратко", одговори девојката.

Потоа разговараа за работата што ги очекува. За нив спокојните денови завршија, Дува од следното утро ќе го исполнат туристи до последниот кревет. А водичите овде се платени за да ги остваруваат нивните желби, да им се најдат во сè на гостите. Директорот ја извести Јула дека утре аеродромот ќе врие од народ, официјално започнува наездата на металните птици. Како што јавија светските компании уште по изгревот на сонцето на аеродромот ќе слетаат дваесетина големи авиони, од кои три обични но големи боинзи на холандскиот менаџер, два џамбо џета од земјата на техниката и уште нетири дагласи од земјата на валцерите. Овие заедно со другите ќе донесат покрај езерово шарен свет кој за свои пари ќе сака да ужива и ќе ги запоседне сите хотели. Сите во истиот ден! Директорот ова ѝ го соопшти на Јулија а беше вознемирен, среќата како да му ја поматија настаните. Игор исто така се сретна со Ристоса ова утро што измина но за олкава наезда не стана збор. Само пгго директорот се интересираше дали Игор се подготвил за големите настани, дали веќе добро ги проучил историските споменици во градот и како го поминува слободното време.

„Ех, како ќе се преживи летово!", воздивна Јула.

„Барем вие не треба да кукате!\", реаги- раше Игор.

„Што рековте, господине?\", праша Јула.

„Па тоа, наскоро ќе ви се исполнат жел- бите. Ќе ѝ речете збогум на оваа служба што ве понижува. Бојаров мисли на вашата иднина\", заврши момчето.

„Игоре, зар ми завидувате?\", праша де- војката.

„О, чувај господе боже. Та јас ве сожа- лувам\".

„Сега веќе ме навредувате?\", рече Јула.

„Одете на вечера, госпоѓице, зар не гле- дате дека сум во лошо расположение. Уел, не би сакал да ве навредувам, одете каде што ви е местото\", заврши Игор.

„А каде ми е местото?\", Јула беше упор- на.

„Кај Бојарова!\", отворено викна Игор.

„О, вие не ме сожалувате туку ми зави- дувате!\", се одбрани девојката.

„Ха, да ви завидувам за болеста и не- проспаниите ноќи! Толку до умот! Бојаров ја купи вашата совест а вие како мираз му ја дадовте и младоста. Каква е таа љубов со вдовецот?\", праша потсмешливо вртејќи ѝ го лицето.

„Ама сте дрзок!\", кусо рече Јула.

„О, госпоѓице, ноќеска светна мојата ѕвезда и веќе сѐ ми е јасно. Вие ќе се ома- жите за Бојарова затоа што во него видовте човек од кариера и затоа што во банката има добра уштеда. Девојката што се врати од Кралските Острови со убаво воспитание на-

чека спокојно да се удоми, ха, каква пара- да!",
викна момчето.

„Секој за себе решава што ќе направи", одврати
Јула.

„Јес, ние луѓето сами си копаме гроб", рече
Игор.

„Игоре, слушајте ме сега добро! Та мо- јата
глава толку многу се намачи, о боже благ, така тешко
се пробиваше во животот! Најпрво ѓаволот сакаше да
ме остави в село, во Богородица, домаќинка да бидам
и со земјоделство да се занимавам. Е, ајде не- како го
продолжив школувањето и со гла- дување ја завршив
педагошката академија. А работа ни за лек! Моли и
пекај, јавувај се на конкурси и пишувај молби за
ништо, ши- пинки! Го молев и проколнував бога да
за- врши тоа мачење што ме направи уплашена и
несигурна. Па сега нели и јас заслужувам убаво да
проживеам покрај маж што не ќе биде љубоморен, кој
ќе трепери од возбуда и ќе сака да ги исполни сите
мои желби? Слушајте Игоре, Бојаров е свесен колку
мно- гу добива со мене и колку малку дава та ќе ме
почитува доволно!", заврши Јула.

„Ух каква сметка! Значи вие се догово- ривте за
сѐ?", праша Игор.

„Како рековте?", викна Јулија.

„О, знам, вие се договоривте еден ден пред
патувањето на Бојарова во Малесија. Човекот имаше
силна потреба од жена, него фустаните го возбудуваа
ненормално и мо- раше да побара спасение. А каде ќе
најде ако не онаму кај што е најслабо, кај Јулија!

И кога веќе му се подадовте и му ветивте да му постанете жена, тогаш зошто ве потисна болеста и паднавте во треска?"

„Леле како ги поврзувате настаните! Ужас!", викна Јула.

„Јес, ужас! Дури откако Бојаров отпадна кај вас настапија дилемите поради ветувањето, се замисливте над својата судбина и дојде очајот! Си рековте идеалите станаа пепел, моминските копнежи не се остварија, што сега? Ужас, се разбира!", заврши Игор.

„Игоре, зошто измислувате?", во очај праша Јула.

„Одете си по својот пат, девојко¹", продолжи Игор, „мојата глава ништо не измисли. Вашите постапки од корен ме потресоа, затоа одете со среќа, јас не ви се лутам. Мислам дека ќе бидам пристоеен".

„Но вие барате премногу! Та нели ве предупредив од мене да не очекувате ништо повеќе!", рече Јула.

Игор сакаше да одговори од срцето. Во тој миг меѓутоа откај рецепцијата излезе човек кој им се приближуваше со забрзани чекори.

„Дојдете малку во мојата канцеларија!", викна директорот.

„Кој да дојде?", праша Јулија.

„Игор нека дојде!", одговори Ристо.

„О колку ќе играм на вашата свадба!" зајадливо рече Игор оддалечувајќи се од девојката.

„Нема да има свадба!“, одговори Јулија во лутина.

И така средбата испадна непријатна а разделбата ги исполни злоба. Игор ја помина рецепцијата и малку потоа се најде во цр-вениот кабинет. Го виде Ристоса со главата втонат во една отворена фиока одвреме на-време како ја брише потта од челото. Кабинетот му се стори поубав, онака дискретно осветлен и исполнет свеж вечерен воздух.

„„Веќе сте тука“, процеди Ристо кревај-ки ја главата од предметот во фиоката. Се исправи, направи неколку чекори, а потоа ја вовлече раката во една мала витрина од каде што извади шише пијалак. Наточи во две чаши од пијалакот и го повика Игор а покрај малото масиче каде што удобно се сместија.

„Проблеми, сине“, почна директорот, „во туризмов се губи главата! Замислете, една ноќ нѐ дели од инвазијата на гостите а ко-муналните проблеми не се решени. Со каков образ ќе се покажам пред холандскиот менаџер! Ха, вчера ме среќава еден мој дедо, ме гледа и се крсти, вели: „А бре ти човек си или машина? Убаво ти го помнам суратот од младоста, беше сиромав ама насмевка ти излегуваше од устата“. А како да се смеам сега во оваа гунгула, та на моите плеќи лежи угледот на нашиот туризам, пари се во прашање“.

„Ве разбираам, господине“, рече момчето.

„Најтешко ќе биде обезбедувањето калорична исхрана, зеленчукот и овошјето се

скапи и ги нема dostatно. Им се обратив на земјоделците во блиските села а тие креваат раменици, што да ми прават! Од друга страна, крупната трговија не може да постигне. Битка ќе биеме, дете, не како онаа со непријателите но сепак битка во која паѓаат глави. Жена ми вели: „Ристосе, во борбите главата ти остана на раменици ама сега ќе ти летне“. Бара да се повлечам, да си одам во пензија! Докторот Ламаров исто така вели: „Е мој Ристосе, колку што ти слабее срцето толку ти расте инаетот. Уште малку и можите лекарски вештини не ќе можат да ти помогнат“.

„Ако може работата да се распредели на повеќе служби“, се осмели да каже момчето, „зошто не си олесните малку?“.

„Ех, зошто, та изгубив доверба во некои служби! Зар не гледате што прави Бојаров? Подметнува, саботира, организира преврати, дрско го бара моето место. Е нема! Ќе му покажеме и ние заби за да го проплука мајчиното млеко, само здравјето да ме почува! А вие сине, ги одобрувате неговите постапки или не?“, неочекувано праша Ристо.

„Бојаров знае дека сум против неговите методи“, одговори момчето.

„Баш ми е мило“, продолжи Ристо, „ако сте му рекле в лице! Оваа држава не поднесува безредие, има закони, правила, ред! Работниците решаваат за својот раководител а не некои побунети кариеристи!“.

„Господине, сигурно имавте поголема причина за да ме повикате!", рече Игор.

„Ах, да, се разбира", се изненади Ристо, „простете! Овде ви ги натурирв личните проблеми како божем тоа да е најважно. Ах, да, ве повикав за многу поважна работа. Не знам дали ќе ме сфатите правилно, се ра- боти за вашиот роднина, да, за Јанета".

„А што тоа?", праша Игор.

„Тука барам да ми помогнете, ете што!", почна Ристо, „Јане има добра душа, се жрт- вува за луѓето, но другите не се праведни кон него, туку дволични. О, јас би сакал да му помогнам, луѓето се должни да си пома- гаат, да, но околностите овојпат не ми поз- волуваат. Е, па слушајте! Дојде Јане денеска кај мене и ме замоли да му најдам работа во хотелот. Докторот ЛГамаров вели: „Да му да- деш работа, тоа ќе му биде како мелем". Се разбира, јас му ветив на Јанета, му реков: „Ќе разговарам со шефовите и одговорот ќе го имаш најдоцна утре". Така и постапив, ги викнав шефовите и го образложил пробле- мот но тие не сакаа ни да чујат. Бојаров на чело иако земјаци со Јанета, скокна и ме на- падна, рече: „На Јанета не му треба тџабота туку болница". Ги убедував дека на Јанета треба да му се помогне, доста му е скитање- то по светов, едно работно местенце портир добро ќе му дојде, човекот знае неколку ја- зици, ама ништо. Ме надгласаа и уште на крајот ми рекоа: „Ако го примите на своја рака, ќе ги запознаеме новинарите". Е па сега се ребрам и се чудам што да правам, ка- ко да излезам пред очите на Јанета. Освен тоа, утре ќе биде таква збрка што не ќе

можам ни да се видам со него. Еве тоа сине, ве викнав да ве замолам. Објаснете му ја мо- јава положба", рече Ристо и направи мала пауза.

„Ќе се обидам, господине", стана Игор нерасположено и се упати кон излезот.

„Но се разбира дека Јанета нема да го оставам на цедило", продолжи Ристо откако стана од фотелјата, „мојот авторитет во овој крај не е уништен, угледот на првоборците се цени".

Веќе измина осум часот. Момчето влезе во ресторанот но таму Јанета го немаше. Сигурно вечерал и легнал да спие, помисли и се упати по скалите, малку потоа тропна на вратата. Јане се подготвуваше за спиење.

„Сакаш нешто да ме прашаш, братуче- ду?", му се обрати.

„О, не", се збуну Игор, „дали вечера- ше?".

„Каснав малку", одговори Јане.

Настапи долга и мачна пауза, Јане се повлече под јорганот а Игор гледаше во ед- на слика обесена на ѕидот. Потоа излезе на балконот и размислуваше за идната постап- ка. За миг очите му прелетаа по езерската површина која спокојно шумолеше и ја виде онаа модра планина над Поградец што дискретно се издвојува од небото. Пак се врати во собата и го забележа Јанета како со рака го држи челото.

„Остарев, братучеду, лицето и челото ми се во бразди", промрморе Јане.

„Знаеш што?", праша Игор.

„Што те мачи?"

„Ја донесов најважната одлука! Дилеми веќе нема! Мојата иднина е покрај ова езеро, овде или никаде! Целиов месец што измина сакав да се вратам назад во Канада, секој ден ме измачуваа истите мисли, ама веќе им дојде крајот! Ќе останам овде во хотелов и ќе им покажам на шефовите!", заврши Игор.

„Остани, братучеду, многу ми е мило да живееш меѓу свои луѓе, меѓутоа, не прави ништо поради одмазда".

„И ти нема да одиш никаде, френд, заборава ги морињата", смело рече Игор.

„Знаеш ли што ми се мота во главата, братучеду? Од каде би знаел? Ете, во последно време, молам, оваа будалеста глава се убеди дека Малесија е сиромаша и изгубена земјичка во која иднината не е розова. Овде покрај езерото е поинаку, среќата може да ти се насмевне, но и тука кому побрзо?", одговори Јане.

„Како се изрази, френд? Па тоа за Малесија јас го сонував, о боже!", возбудено рече Игор а малку потоа присебно додаде: „Сепак Јане, ти мораш да ги забораваш морињата".

ГЛАВА XXXIII

Во атмосфера на вечерна врева Игор пристигна во градот само по десетина минути возење. Иако во животот избегнуваше да вози ноќе поради фаровите и неразумните

возачи што можат да се сретнат на патиш-тата, овојпат откако ја напушти Јаневата со-ба, почувствува незапирлива потреба да ја посети Милица. Воланот го држеше внимателно а само со едната рака ги протриваше очите од кои искреше необична смелост. За миг ги одмина градините во предградието, ја паркира колата и веќе беше во дворот со лимони и фикуси. Откако се увери дека домаќините се будни, по двете осветлени со-бички чии прозорци ги покриваа завеси, момчето почука на вратата.

„Тоа сте вие?“, рече Милица очигледно изненадена.

„Морав да ве видам“, прошепоти Игор.

„Е па ајде, повелете вкуќи!“, понуди девојката.

„Не дома, госпоѓице“, одвај смело рече Игор, „ве молам да се прошетаме покрај брегот“.

„Не можам, Игор, доцна е“, одговори девојката, „повелете дома! Зар не гледате колку е стемнето?“.

„Ве молам, дојдете со мене?“.

„О боже“, воздивна Милица, „толку ли ви е важна прошетката покрај езерото“.

„Многу, уште еднаш ве молам?“, кусо рече Игор.

„Да го прашам татко ми!“, одговори Милица и итро се вовлече во куќата.

Обесхрабраниот Игор не чекаше премногу; девојката се облече за прошетка и излезе на вратата само по неколку мига. Во пратекот на кејот среќаваа шетачи кои прикажу-

ваа за дневните настани а најмногу за ло- шото време што го зафати градот и донесе бура. Колку што се приближуваа до езерото толку беше поладно а шетачите сè поретки. Шумот на водата им се допадна на двајцата, особено на Милице ѝ создаде медитации.

„Ме воспитуваа да бидам едноставен чо- век, меѓутоа еве не знам од каде да почнам", рече Игор.

„Ама сте смешен!", му врати Милица.

„Токму така. А ќе сакате ли да се ома- жите за смешен човек?", одненадеж праша момчето.

„Што треба да значи ова?", се збуни Ми- лица.

„Љубовта е чудна работа, често судбо- носна. Ова е предлог за брак но вие изјасне- те се ако мојата желба е нескромна", рече момчето и ја забриша потта од челото.

„Игоре, нема ли да се кадете?".

„Вашите очи се како памук, госпоѓице, вие ми требате за целиот живот! Простете му на слепецот што не знаел да ги цени и милува".

„Леле колку ме збунивте!", викна Ми- лица.

„Но вие не ми одговоривте, ќе се ома- жите ли за овој смешен човек или не?", пов- тори Игор.

„Да, тоа го сакам. Сепак Игоре, мора да се посоветувам со татко ми", рече Милица оддавајќи убаво расположение.

„Овој смешен човек ќе се грижи за двај- цата, Милице", продолжи момчето, „вашето

татенце ќе го усреќиме уште повеќе, така ќе ја проживее староста".

„О, татенце ќе умре наскоро", се ѓата- жи Милица, „но тој сигурно ќе се согласи да се омажам. А вие Игор, да не се каете за оваа постапка?".

„Ах, не можам да зборувам за својата љубов", решително ја прекина Игор, „но ве- ќе сум сигурен дека таа љубов не ѝ припаѓа на Јулија! Ах, госпоѓице, не знаете колку сум среќен!".

„Леле, боже, ме збунивте!", радосно вик- на Милица.

„Да се запознае среќата а потоа нека се умре!", продолжи Игор, „да се жртвува за топлото срце, секој да го добие своето, зо- што му се на човештвото мрачни карактери, сплетки и злоба? Ах, мила моја, нашиот брак ќе усреќи три осамени утки".

„Игор, што ви е вам? Воздухот е ми- ризлив и опоен, да, но зошто фантазирате?", збунето праша Милица.

„Ова не е сон, мила моја, вечерва раз- мислував и ете мојата глава се избистри, ве- ќе не е себична! Никогаш повеќе моите пос- тапки не ќе ги ранат и повредат луѓето. Вие ќе ми бидете жена но во исто време ќе ми бидете совест. Да, мене ми треба совест, ми треба гнездо со млада жена, уел, како да речам, најдов сѐ што ми недостигаше! Ќе си го подредиме животот како песна, нека туп- ка срцето од возбуда и среќа!".

„Но вие имате треска!", викна собарката.

„О, јас сум здрав како дренот!", ја по- рекна момчето, „малку ме пече во главата но тоа е од возбуда, инаку кожата ми пука од здравје. Госпоѓице, како може да биде болен оној кому му е чиста совеста, уел, да не претерам, чиста е вашата совест а не моја- та. Ете затоа вие ќе ми бидете совест! О, јес, вие ме збунивте, испаѓа дека јас сега не знам што сакам!".

„Одморете се вечерва, Игоре, можеби утре ќе ви биде појасно што сакате. Ако на- вистина ме сакате мене, тогаш јас ќе бидам вашата жена, среќна и задоволна. Ако забо- равите на мене, вечерва ако дојдовте само заради утеха, јас пак нема да се лутам. Знаам што значи да се пати во душата и осамено да се тлее, затоа вратете се во Дува и от- спијте малку повеќе!", заврши Милица.

„Овој смешен човек ќе се врати во хо- телот, да, безгранична среќа ќе го следи па- тем, а изутрина пак ќе ве побара за жена. Вие имате право, малку сум расеан вечерва и можеби летам во облаците, но мила моја, зошто да не летаме од радост кога стануваме поумни?", на крајот праша момчето.

„А ова ветре покажува заби од водата!", рече Милица за да го одвлече од темата и потоа ја собра развеаната коса.

„Еј де, ова е благо ветре!", прифати Игор, „да знаете какви ветришта дуваат во Канада! И карпите плачат од океанските ве- трови, мила моја!".

„Да", уплашено позеде Милица, „но ме- не ми студи на кожата. Ајде да се вратиме назад, еве многу ми е ладно!", рече возбуждено и се припи до телото на момчето.

Прегрнати се враќаа назад по истата улица. Шетачите беа многу ретки, среќаваа само некои што биле во рестораните, гледаа филмови или работеле во втората фабрика омена.

„Госпогице, срцето ми го притиснаа и тагата и радоста. Уел, тоа се вика озарена среќа! Колку ги жалам луѓето што умираат на прагот од среќата".

ГЛАВА XXXIV

Силен ветер, вода во бранови, црни облаци, пустелија на езерото и во полето, стихија што ќе остане во сеќавање на луѓето. Сето тоа заврши пред мракот та околу езерото падна чудесен воздух, опојни мириси надојдоа од градините. Кој не би го вдишувал овој свеж воздух, толку редок во загадената природа, кој не би посакал да си ги обнови дробовите? Градската ривиера беше преполна шетачи, мажите обично во костими или модерно сплетени џемпери од волна, жените пак во вечерни фустани со долги шапови преку рамената. Таа пролет светот доживеа неколку катаклизми но луѓето покрај езерото не беа оштетени ни морално ни материјално та само со доза на загриженост низ долгите прошетки ги коментираа наста-

ните. Кој ќе ги видеше на ривиерата добиваше впечаток дека не се рамнодушни кон не- среќите на другите, меѓутоа ниту премногу вознемирени. Далеку од срцето, далеку од душата!

Градската ривиера беше жива скоро до полноќ. Првата туристичка оаза кон Свети Наум исто така се издвојуваше со врева на луѓе во добро расположение. И втората на- селба со милоста на природата ги прибира- ше вљубените во своите бујни паркови. Веќе третата населба со хотелот Дува негуваше посебни навики, таму странците диктираа стил на живеење. Малку по стемнување гос- тите се прибираа во Дува, обично вечераа во •одредено време а потоа слегуваа во барот за да слушаат обработена езерска музика. Зна- чи, во природата се уживаше само при зра- ците на сонцето, никако потоа.

Странците можеби се плашеа да се дви- жат во мракот низ тесните патеки и меѓу борјето или пак се преморуваа дента низ дол- гите скитања. Персоналот во хотелот би из- легол групно во квечерината и би уживал во глетката но токму навечер им се создаваше многу работа зашто истите работници го слу- жеа појадокот, ручекот и вечерата и потоа се преселуваа во барот. За нив одморот па-ѓаше во зима.

Сепак исклучоците не беа ретки.

Оваа вечер еден осамен човек што дојде од градот околу десет часот, откако ја пар- кира колата, остана надвор да ѝ се восхи- тува на природата. Малку време стоеше на-

лактен на сидот што го делеше паркингот од брегот, меѓутоа, нешто му текна и отиде на една клупа спроти езерото. Изгледа, тоа беше клупата на Јулија и Игора. Фрлаше ситни камење во водата и го наслушуваше сунот на создадените бранови, како децата. Одвреме навреме се вртеше кон хотелот, со блага воздишка ги пребројуваше осветлени- те прозорци и пак му се враќаше на езеро- то. Боже мил, ги нема гузите! Дали отпату- вале на север? Каква искомска тишина, во- дата мирува а брегот се усал! Осамениот човек го исполнуваше голема тага, ама тоа не беше онаа смртоносна тага што боли и убива, туку една чудна меланхолија што бу- ди спомени и го тера умот да се преиспиту- ва. Во таквите мигови умот вели: „Судбино, дали да верувам во тебе? Животот што го поминав не беше лош но дали не можеше да биде подобар?“. Загатливо е човековото об- раќање кон бога во ера на ракетите но тоа како секавица блеснува од душевните пеш- тери та збунетиот и тажен човек помислува дека некој ги диктира животните патеки! Барем така резонираше осаменикот од клу- пата.

Тишината ја пресече чамецот на грани- чарите, но само за малку. Жолтеникава свет- лина ја обли површината на водата, моторот силно зататне а чамецот со полна брзина се врати кон границата. Пак завладеа онаа гробна тишина, за чудо, ниту инсектите не стружеа музика на своите нозе. Осамени- кот беше вознемирен, дилемите го распнуваа

како маченик та еднаш гласно изговори: „Уел, време е да се ослободам од сите дла- боки илузии“. Потреперуваше, чувствувааше болка поради апсолутната тишина, гореше од желба да запрѣкаат макар гузите, оние цр- но бели птици сопатници на студот. На ме- дитеранскиот студ, се разбира, таму во Си- бир не би издржале. Езерото низ бурата го истури сиот гнев, јачеше и грмеше, песокта ја ничкоса, но до квечерината се успокои така што сега после десет часот ја нудеше својата опачина. Тишина која влева страв во коските како ѓаволот да го запрел време- то со намера да изврши таен злостор што ќе го почувствуваат луѓето многу подоцна, што ќе боли а му нема лек.

Глеј, водата се буди, времето пак дише! Бранче по бранче водата шумоли, едно бла- го ветре ги милува гранките. По езерото пло- ви чамец, мало рибарско кајче од домашна изработка се лулее и патува некаде. Но ка- де по ова време, што му се случило на за- доцнетиот рибар? Кајчето се ниша, уште малку и постои опасност да се преврти, да потони иако брановите се слаби. Мракот ја крие тајната, кајчето плови несигурно, оса- меникот се чуди и се прашува дали можеби сонува.

„Помош!“, зарипнато вика рибарот, уМајко мила, зошто ме роди!“.

Осаменикот скокнува од клупата, каков ужас, рибарот се дави, животот му виси на конец! Во вакви околности нема место за дилеми и тага, хуманоста зема крила, риба-

рот мора да се спаси. Но како? Осаменикот не знае добро да плива, само десетина метри во модрата вода, а тоа не е доволно. Чудна глетка, кајчето сè уште плови и се лулее, не е толку близу до брегот меѓутоа волјата може да победи. И слабите пливачи собираат енергија за херојски дела.

„Помош!“, пак вика рибарот, гргори во водата, зборовите му се испрекинати и не-јасни.

Во главата на осаменикот светна една идеја. Рибарот мора да се спаси по секоја цена, та од неговите груби раце зависи се-мејство со мали деца. Да, рибарите обично имаат многу деца! Осаменикот се сврте кон Дува и тргна да повика искусни пливачи. Пак се врати, ги подаде немоќните раце кон кајчето, та мора брзо да се дејствува, ми-нутите се кобни! Од водата сè уште допира-ше зарипнатиот глас кој бараше помош, да му го спасат голиот живот. Ризикот е голем ако заплива низ мирното езеро зашто може да се случи да не го спаси рибарот туку са-миот да се удави. Водата не поднесува на-силство, паничари и неукост, ако човекот во водата не се однесува како риба тогаш него-вата судбина е запечатена. Каква ли неправ-да за осаменикот, од хотелот не се подава жива глава, ваму долу рибарот моли за сто грама солидарност, а се знае дека слабиот пливач не ќе стигне до целта. Тажна иро-нија на крајот!

„Еве ме за миг!“, очајно вика човекот од копното и трча во езерото. Вештина и енер-

гија против тешкотиите, малку повеќе смелост и ќе доплива до кајчето каде што, от- како ќе му притекне на рибарот, двајцата ќе се одморат. Кајчето се лулее ама не про- паѓа, тоа ќе им даде поголема сила. Мракот ја крие тајната, рибарот моли со гласот но телото му го нема. Каде е рибарот? Осамене- никот плива низ успаната вода, замав по за- мав се доближува до давеникот и гледа во кајчето. Веќе се распознава целото кајче, стара дрвена направа -со мотор на задната страна, ветар нема а сепак потскокнува сил- но на водата, за малку и ќе потоне. Зошто моторот не работи, му светнува на осаменикот, ене весла во коритото, зошто и тие не веслаат? Рибарот не е во коритото, гласот веќе е премален, гргови во водата и бара по- мош. Да не е стапица за осаменикот, некоја луда глава да не се шегува среде ноќта? Ама не, срамно е да се мисли така зашто онаму во мракот давеникот ги прави очај- ните, последни ракатки. Што ќе биде со не- говите деца ако водата му ја одземе силата, ако го прибере во понорите?

„Еве сум близу!“, вика осаменикот, „са- мо уште неколку педи!“.

О, какви педи! Збунетите и уморни нозе плискаат во водата, рацете несигурно и сла- бо напредуваат. Лош пливач го спасува да- веникот, педите се километри, езерото е бес- конечност. Судбината свони во ушите, оса- меникот граби во мракот но веќе телото стои на исто место, десетина чекори до кајчето, нозете се сопнати, вкусот на водата горчлив.

Осаменикот уште еднаш се сврте спрема Дува, очите му сејат грозно очајување, попу-сто! Веќе не може ниту лево ниту десно. Не, хуманоста треба да победи, рибарот да се спаси, бројот на ужалените семејства и онака е преголем. Изморените раце уште еднаш наш заграбуваат во модрата вода, осаменикот кашла и се задавува но веќе плива и го освојува просторот.

„Несреќнику, каде си?“, прашува осаменикот а зборовите му се раздробени и чудни.

„Помош! Мајко мила, зошто ме роди!“, повторува рибарот однекаде зад кајчето што потскокнува. Дали се тоа негови зборови?

Давеникот сепак не е така близу, неговиот глас се топи и раствора во водата. Кајчето е недостижна цел, се лулее и плови по малку, слабиот пливач молбено го следи со очите. Зар дојде крајот, вака ли се умира? Колку се тие што ја испуштаат душата малку пред целта, кога погледот ќе му го озари некоја добра, благородна идеја? Илјадници непознати херои во светот, а само еден во ова езеро наспроти Албанија веќе го чувствува крајот. Можеби само пред малку го осмислил животот, од главата ги избркал сите демони што го прават човека себичен, затворен во себе како костен и недостоен, што ја сејат рамнодушноста како плева. Да, природата иронично се поигрува со луѓето, особено страдаат оние луѓе што ѝ верз^тваат на природата. Можеби осаменикот од овој ден одлучи покорисно да живее, се ослободи од дилемите што го правеле несигурен, збунет

и рамнодушен? А сега веќе му е скратена милоста, природата го остави на цедило. Малку свезди на небото, никаков ветер на водата, езерото е мртва бара. Осаменикот грчевно замавнува со рацете, дишењето му е нередовно, очајно гледа во кајчето. Дали веќе го распознава кајчето, дали е свесен за крајот? Размислува ли како нормалните или веќе паниката се претвори во ладно сознание за крајот и пропаста. „Бев глуп но сакав да бидам чесен“, како да велат неговите помо- дрени очи. Како ќе ја оценат оваа умирачка строгите и праведните моралисти?

Во пречник од еден метар на езерската шир спроти кајчето останала уште меурите вода. Брановите што ги создаде телото веќе се смирија, понорот онеме. И гласот на ри- барот кој бараше помош веќе не се слушна, драмата заврши. Повеќето хотелски соби одамна потонале во мрак а само неколку буд- ни гости веројатно поради несоница ја одр- жуваа светлината. Никој не се обиде ниту прозорецот да го отвори зашто нокта дла- боко одминуваше. Барската музика одвај до- пираше до кајчето кое, гледај чудо, веќе не се лулееше! Една птица запафка и одлети над езерото. Гледај чудо! во кајчето висок и темен човек со очите вперени во последните меури на водата. Свесен ли е за злосторот или пак дури сега душата му ја исполнува задоволство? Има ли душа таа сенка во кај- чето? Не се радува ама и не плаче, немо размислува за настанот, се врти кон модрата планина над Поградец, таму месечината са-

мо што изгреала. Потоа темелно го испиту- ва хотелскиот двор, сиот брег до трафоста- ницата, веројатно не сака да има сведоци, се наведнува спрема водата но веќе исчез- нале сите меури. Најпосле го запалува мото- рот на кајчето, седнува од левата страна и ги протрива очите.

„Бај, бај, конте македонско!“, вика сен- ката од кајчето и нечујно плови на запад.

Да ги разбереш човечките карактери, о, ќе ти требаат два живота! Како се формира човек со силна омраза, врела желба за ка- тастрофа, што ја глода туѓата среќа, свесно што го разурнува делото на градителите? Апсурден облик на смртта, прерано дојдена зима, мрачна иднина.

ГЛАВА XXXV

Огреа типичен мајски ден со многу сон- це. Дува беше свечено подготвена за дочек на скапите гости, бавчите чисти, паркингот измиен, салоните дотерани за мерак, разме- стени и освежени сите гостински соби, ресто- раните и клубовите за разонода. Вредните раце на работниците ги завршија подготов- ките малку по изгревот на сонцето а потоа' вознемирено шетаа околу хотелот и комен- тираа.

Љубопитните очи на келнерите беа впе- рени во прекрасното лице на Јула. Приро- дата како да сакаше да стави ироничен пе- чат на нејзиното тело, ова утро девојката из-

гледаше етерично убава. Дури и скромната собарка Милица кога помина со две бели перници во рацете не можеше да го скрие одушевувањето. Боже, колку младо, продуховено и нежно лице, какви чисти усни! Фустанот на младата девојка ја дополнуваше етеричната убавина а нејзините очи во форма на бадем пленуваа миловидно и неповторливо. Бојаров согоруваше од желба да ја прегрне околу струкот, беше внимателен кон својата идна сопруга ама во душата нестрплив, љубоморно уживаше во нејзините украси на вратот и ушите, посебно во мекиот и долг врат, та убавиот облик на нозете. Изгледаше како шефот да се кочопери наместо девојката со прекрасна става, нему природата навистина сакаше да му даде со гротови среќа. Свадбата со Јула му беше исплаирана за раната есен, по завршување на индустрискиот туризам, но тој би се оженил уште веднаш на самото место кога би добил согласност од избраницата. Младата девојка му веруваше во службата и веројатно му ја даде љубовта, да се насладува на нејзиното тело, но сепак ја зачува независноста. А Бојаров не беше свесен што значи тоа, дека треба да се плаши од иднината зашто маса луѓе ќе сака да му ги расипе плановите, бракот ќе го смета за неправда на господа.

А Јула, погледна ли долу на клупата?

Во почетокот на месец април нејзиниот женски инстинкт ѝ шепотеше дека е многу подобро да се омажи за постар човек со ре-

шени социјални проблеми одошто да ја прифати љубовта на еден млад горделивец, па макар и од типот на Игор. Нејзиниот карактер во себе криеше многу чуден однос кон природата, скоро неможен, таа живее- ше како модерните девојки ама мислеше старомодно. Зошто да почитува празни идоли, зошто да основа брак со младинец кој се- како по три години ќе западне во неизлечли- ва криза кога може да ги добие сите приви- легии за кои мечтае секоја жена на светов? Вака размислуваше во месецот април но веќе е мај, почеток на индустрискиот туризам, одеднаш дилемите настапија, своите плано- ви почна да ги нарекува морална слабост. На нејзиното убаво лице можеа да се прочитаат длабоки мисли, блага тага, болно освесту- вање и бавно отфрлање на заблудите. Дали вчерашната средба со Игор ги дотолчи тие заблуди, дали изврши неопходно влијание? Ова момче повратниче од Канада бескрајно ја жалеше положбата на Јулија но во тој крут на жалење беше вплеткана и неговата мака. Не само тоа, Игор тагуваше зашто ја изгуби, умре љубовта што се разгоруваше со сите страсти. О, да, солзи не ронеше, са- мо шт^а се измени, постана друг човек, збу- нет и бесцелен. Јула можеа да ја сфатат са- мо девојките што се наоѓаа во слична полож- ба, кои не се дефинитивно определени во љубовта и низ соништа го очекуваат прин- цот на белиот коњ. За жал, емоциите се ка- ко ладни бакнежи, ваквите девојки се пла-

шат од белиот коњ и брзо итаат во сигурни раце, во преградите на искусни мажи.

Божественото утро ѝ даде недостижна дарба; девојката зборуваше многу малку но ги фрли во сенка сите жени од персоналот. Меѓу нив имаше познати убавици, стројно градени жени кои работеа во хотелот не по- ради високата плата туку затоа што овој крај е од неразвиените, та жените мораа да се определат или за туризмот или за текстилната индустрија. Па и оние што добиваа работа беа пресреќни, така и никако поинаку успеваа да го прескокнат јазот меѓу сиромасите и богатите кој се прошируваше. Овде во Дува сите жени, од првата до последната, беа облечени убаво и со вкус, Ристо ги убедил дека облеката е оружје во туризмот, слика на животот. О, машкиот персонал исто така; носеше испеглани блузи, машини како пеперутки, свежо избричена брада, правило за сите, услужност и љубезност.

Уште малку и Дува ќе го исполнат гостите од земјата на викингите, земјата на лалињата и земјата на валцерите. Очите на Ристоса, кој дома го облече најубавиот темносив костим, повеќе скитаа по небото одшто по земјата со незапирлива желба да ја видат првата метална птица. Долетувањето на авионите го сметаше за свој најголем успех после војната, зашто првоборецот цврсто веруваше дека преку ова масовно поврзување со туристите езерскиот крај - конечно ѝ го отвори на Европа. Попуста беше загриженоста на Невена, која подавајќи му ја ко-

лосаната бела кошула, му рече: „Ноќеска мажу, бладаше во сон! И срцето те гушеше а тоа не води кон добро! Чувај се да не ум- реш од возбуда". Ристо ѝ одговори остро и кусо: „Оправдана е мојата возбуда Невено, наесен целата општина ќе биде задоволна де- ка направив бум во туризмот". Да, хотелот преку целата година го посетуваа странци од разни земји но ова што почнуваше со авио- ните беше нешто друго, би рекле буџетари- те, рентабилно и масовно движење на па- рите.

Рано утрото Ристо го собра персоналот и му одржа вистинска лекција; никакви не- воли, никакви проблеми, побара љубезни насмевки од сите, да се долови впечаток дека гостите што туку пристигнале во ве- тената земја. Лисицата држеше до првиот впечаток, за неговите сфаќања тој беше пре- суден, тогаш човечкото срце или прифаќа или органски одбива. Сите лични проблеми ќе се решаваат подоцна, им рече директорот, летово ќе се живее за гостите од странство по цена на жртви. Кога го нагласи зборот жртви сината келнерка саркастично се нас- мевна и погледна во езерото.

Под еден сонцобран во бавчата седеше Јане и нестрпливо се вртеше спрема депан- дансот за послугата. Го очекуваше братуче- дот кој веројатно се успал, само да се поз- драват и потоа назад во Малесија. Му прис- тапи Дафина и го праша дали не ќе сака нешто да се напие. Јане одмавна со раката и пак погледна во часовникот. Ристо беше

близу и му рече дека лично сака да го по- чести
но овој одговори кусо: „Не треба ни- што“.

„Ајде во мојата канцеларија“, предложи
директорот, „таму држам специјална пона- дица!“.

„Време ми е за дома“, одговори Јане.

„Ајде со мене!“, викна Ристо и го крена од
столот.

Во кабинетот испија по една чаша пија- лак,
љубопитните очи на Јанета збунето гле- даа по
сидовите. Ристо двапати одговараше на телефонските
повици а потоа седна на фо- телјата до гостинот.

„Твојот роднина се успал!“, му рече.

„Ха, заборавил дека ме чека долг и не- рамен
пат!“, сликовито одговори Јане.

„Не ми се верува“, продолжи Ристо, „мисли на
тебе роднината, многу те почиту- ва. Но да прашам,
разговаравте ли сношти по вечерата?“.

„За што би разговарале!“, Јане крена раменици.
„Ах, да, братучедот дојде во мо- јата соба, беше блед
и јадосан“.

„Само тоа?“, зачудено праша Ристо.

„Се разбира дека не! Ние со братучедот имаме
многу заеднички црти, има што да си кажеме. Но тој
сношти беше необично смел, рече дека неговиот
живот е поврзан со ова езеро и ќе остане да работи во
Дува. Да, бе- ше смел ама блед и јадосан“, заврши
Јане.

Ристо се изненади, се фати со раката за тилот:
ах, помисли, Игор не го исполни ве- тувањето, не ја
изврши задачата! Па како

сега да му објасни на Јанета и да ја прет- стави својата немоќ, ветувањето што го даде за работното место портир. Отпивна од ча- шата, неколкупати ги преврте очите и му се сврте на гостинот.

„Види, Јане“, почна да ги свива прстите но тогаш влезе секретарката и го извести дека бара прием Димитрија од Бапчор. Овој старец дојде токму навреме да го спаси ди- ректорот од срамот и незгодата. Влезе со пријателска насмевка но и случаен намерник ќе ја откриеше болеста што му го јадеше те- лото дел по дел, добродушно ги праша Ристо- тоса и Јанета за јуначкото здравје. Ха, не е лошо, одговори директорот, но многу трчање брате, вистинска наезда на гости!

„Тогаш да не ви одземам време“, се по- крена старецот.

„Само повели, кажи си ја маката!“, рече Ристо.

„Чувај боже од мака, господине“, посме- ло ја отвори устата Димитрија, „зар само за мака да ви се обраќаме? Почукна и радоста на мојата врата, плиз, време беше!“.

„Е, баш ми е мило, а каква радост?“.

„Лошо се изразив“, се повлече Димитри- ја, „да не ме чуе ѓаволот та да ги замеша прстите! Туку да, за мене тоа е радост, спо- коен живот!“.

„Кажи де, кажи!“, викна Ристо.

„Се осмелив да дојдам кај вас затоа што минатата година ми ја исполнивте желбата, да, новото работно место на Милица, ако се сеќавате, ве молев да ми помогнете. Е, па

еве ме пак, знам дека сте првоборец, чесен човек, ги разбирате луѓето. Ама господине, овојпат не барам услуга туку само совет. Јес, да ја посоветуваат оваа брлива глава, на- задна и глупава глава што може да погреш- ши!", одвај заврши Димитрија.

„Да погреша? Како да погреша?", праша Ристо.

„Себично, како сите лоши луѓе на зем- јава. Но плиз, господине, моите денови се из- броени и не смеам да направам кобна греш- ка што ќе ги заболи моите блиски! Да, пре- терав, па јас немам многу блиски роднини, само мојата ќерка, ја знаете вие Милица! Е, за неа се работи, за моето гулапче! Од туѓина се вратив поради неа, некое големо богатство не донесов, кога ќе умрам таа не ќе може да живее од моето наследство, ама какво наследство, две мали и трошни собички во градот! Е па, господине, кога морам да ја оставам да се измачува за парче леб, барем да ја ослободам од другите секирации!".

„Паметно, убаво", рече Ристо.

„Вие најдобро знаете", продолжи Димитрија, „учете ме како да постапам! Господи- не, сношти ме разбуди ќерка ми и радосно ми јавува дека ќе се мажи. А јас така бев задремал и сонувам таму во Австралија еу- калиптуси, бачила овци, едно чудо кенгури. Со господ напред, и вела на Милица и ја бакнувам во челото, оти не е мала среќа да пораснеш дете до мажачка! Гулапче, колку ми е мило, вела, тоа го чекав! Но за кого ќе се мажиш, дете, ја прашувам девојката

Таа итро молчи, се потсмевнува и со очите, бара да погодам. Се факам за главата, ги превртувам спомените ама ништо. Та кој би ја побарал кутрата Милица?"

„Мојот братучед, кој друг!", викна Јане.

„Како тоа? Игор е ваш роднина? Што зборувате?", се почуди старецот.

„Биди среќен, Димитрија, твојата ќерка знае да избере. Мојот совет овде не ти треба, твојот благослов ќе биде доволен!", расположено се вмеша директорот.

„Ама дали е тоа можно, плиз?", еуфорично викна старецот.

„Момчето и девојката имаат слични судбини", продолжи Ристо, „Милица е кротка и благородна, момчето умно и разумно, конечно, ти си на коњ, зетот ќе те негува и почитува!", заврши со насмевка.

„Младите нека се среќни, господине", возбудено рече Димитрија, „моето гулапче го пораснав како скитачите по белиот свет, меѓу змии и гуштери, во колиби и шатори, барем во бракот да не го потисне мракот!".

Во тој миг телефонот зазвони, Ристо го прифати и слушаше внимателно! Најпрво поголтна, занеме и пребледе, потоа пропелтечи и рече: „Леле, каква срамота!", пак слушаше напрегнато, одговараше со „Да, да!", телото му трепереше од некаков страв и лутина, на крајот процеди: „Каква судбина?!". Димитрија и Јане седеа изненадени, лошите вести ги почувствуваа од телефонот, но за кого се работеше?

Ристо ги погледна со очајно жалење, меѓутоа не се
осмели да

раскаже. Овие пак сметаа дека не е при- стојно да прашаат за вестите по телефон, Димитрија ги крена рамениците. Ристо ја испрати секретарката по Бојарова и Јулија, овие набрзо влегоа во кабинетот.

„Бидете им домаќини на гостите“, им рече возбудено, „прифатете ги и покажете им што значи јужното срце. Ние со Јанета ќе одиме в болница. Ајде Јане, слегувај долу на пристанрпштето, патролниот чамец можеби доловил и чека!“.

„А Игор?“, праша Јане.

„Тој ќе биде со нас таму!“, одговори Ристо откако малку размислуваше. „Оди долу и не прашувај многу, патем ќе се разбереме. А вие“, им се обрати на Бојарова и Јулија, „управувајте во хотелов!“.

Двајцата ја прифатија одговорноста со молчење и излегоа. Јане се поздрави со Димитрија и се упати кон езерскиот брег. Ристо извади клуч од џебовите, заклучи некои фиоки од витрините а потоа со горчина во гласот му се обрати на болниот старец.

„Оди си дома, пријателе“, му рече и го почукна по рамената. „Среќата само те подлажува колку да се надеваш, оди дома и одмори си ја раскостената душа! Ти си светски човек и ќе сфатиш дека неправдите се посеани како тревата!“.

„Што рековте, господине?“, праша старецот откако стана.

„Веселбата мора да ја одложите, свадба нема да има!“, се осмели Ристо.

„Уф, проклета судбина! Плиз, господине, знаев дека ќе биде така. Не попусти главата ме изгоре од болки, не заспај до мугрите. Уф проклета судбина!“, премалено заврши Ди-митрија и со несигурни чекори излезе надвор.

Патролниот чамец веќе чекаше близу плажата, бродарот, еден милиционер, Ристо и Јане веднаш отпловија кон градот. Столчени од болка и тага, директорот и братучедот влегоа во болницата. До пладнето ги извршија сите подготовки, беа во повеќе уста-нови и на крајот пред болницата доведоа приватен превозник чиј автомобил од марката „чепел“ само што не се распаднал.

ГЛАВА XXXVI

Она што навистина ги потресе длабоко беше случајната, апсурдна смрт со давење. Тие не знаеја за настанот во ноќта, рибарот што се претстави како давеник, кајчето веќе е скриено меѓу карпите или во некој трем, ама беа убедени дека не се работи за обично самоубиство. Крајот секому му доаѓа, о, се разбира, луѓето се гости на земјава, резонираше Јане, ама страшно боли во душата кога на блискиот и милиот ќе му избега животот од рацете. Несреќата ќе се испитува, виновникот ако постои ќе се открие, казната не му бега, само што удавениот веќе нема изглед да ги осмисли своите идеали и планови. Смачкан од ударот, со нагрубено и унесреќено лице, клето стегнати вилици, Јане

се враќаше во Малесија. Од левата страна на кабината седеше возачот и молчаливо го управуваше воланот додека од десната страна, налактен на скршениот прозорец, дремеше Ристо и само одвреме навреме ја покрваше главата испуштајќи длабоки воздишки. Беа одминале десетина километри од градот. стариот автомобил со последната енергија го освојуваше тесниот и нерамен пат, ту ќе пропадне во дупка изглодана од дождовите, ту ќе се насучи на подадените карпи. Ристо го извади шамичето и ја забриша потта од челото и образите, Јане го погледна и му рече: „Припек, време за ужина кога се молзат овците под врбите и дабјето“. Ристо го слече палтото и го обеси зад себе, пак се налакти на прозорецот и размислуваше. Зошто Јане се измачува, зошто не се согласи телото да го закопаме во градот? Чуден ли карактер! Па тој на лекарите не им дозволи да го испитаат трупот, да го отворат и стручно да се изјаснат! Срцето му е тврдо, ни солза не прокапа, ете само усните му се исушија и распукаа поради горчина. Чуден ли карактер?! Ристо ја заниша главата и погледна низ малото прозорче од кабината во задниот дел на камионот. Дрвениот сандак потскокнуваше од возењето по нерамен пат иако прикован на две талпи. Каква ли судбина, проште, колку едноставно завршува животот! Црниот сандак беше покриен со црвена јамболија од волна која од тресењето се повлекла малку назад. Ристо веќе се каеше зошто во болницата за последен пат не го виде чо-

вечкиот труп. Зошто се исплаши од очите на умрениот. Дали поради неговата младост или од модрото лице? Несфатливо! Сега ве- ќе стравот не го чувствуваше туку само едно мачно расположение, оправдана тага и жа- лење за момчето што му стана близок прија- тел, кому му оди на последен спровод.

„Не знам дали ќе стигнеме“, рече воза- чот и го опцу патот.

„Жити бога, мораме до пет часот!“, за- моли Јане, „јавено е да чекаат, гробот ќе биде ископан и црквата отворена!“.

„Брате, не зависи од мене“, се оправда возачот, „оваа гнила машина не може да совлада олку лош пат. Ви велев да побарате друг превозник! Опа, ете нешто пукна!“.

Јане и Ристо се погледнаа, ги фати очај поради немоќта. Возачот ја покрена рачната кочница и со пцуење излезе од кабината. Откако малку прегледуваше под моторот и тркалата пак се врати до воланот.

„Малку среќа, ништо опасно, ауспухот се зарил в земја и се откинал!“, рече и по- лека тргна.

Патот спирално се извиваше низ голите ридови и дури по добар час возење завлегу- ваше во густата планинска шума. Зад ками- онот се креваше дебела прашина која слаби- от ветер одвај ја занесуваше под патот. Од кабината Јане сѐ уште можеше да го види езерото сѐ до хотелот Дува па и подалеку, до границата. Ох, денот беше прекрасен, со многу сонце та и модрата планина во Алба-

нија, над Поградец убаво се оцртуваше. Та- му долу покрај езерото животот се одвива- ше без прекин, ривиерата вриеше од народ во фино расположение, по езерото пловеа стотина кајчиња но сите тие од оваа висо- чина изгледаа мали, луѓето како мравки, кај- чињата како раски.

„Раскажувај нешто за војната, Ристо, за партизаните, така полесно ќе стигнеме в се- ло!“, предложи Јане.

„Хе, за војната! Што ти текна, пријате- ле? Толку ли сакаш да слушаш за умирања? Па во војната стотина момчиња, речиси де- ца, ми умреа в раце и слободата не ја доче- каа! Туку ајде ти убаво раскажуваш за мо- рињата, како беше таму?“, заврши Ристо.

„Никако, студено! Тропска клима, вода- та се испарува, сонцето гори а околу срцето мраз студено. Уф, не можам да раскажувам за морињата!“, рече Јане.

„Охо, што ти е? Па ти толку убаво рас- кажуваше за морињата?“.

„Веќе не сакам да се сеќавам на мина- тото“, викна Јане, „спомените се како за- раза, човека го уништуваат, волјата му ја убиваат! Треска ме тресе од помислата дека морам да се вратам на бродот!“.

„Ама какво враќање на бродот! Ја гле- даш ли Дува, таму долу на југ? Во хотелот ќе работиш, пријателе, и тоа наскоро!“, го утеши Ристо.

„После оваа умирачка тоа е неизводли- во!“, одби Јане.

„И тоа како изводливо! Зар не сакаш да го продолжиш делото на братучедот?", праша директорот.

„Угледен човек си, Ристо", му се сврте Јане: „Та не залажувај ме со такви фрази, големи а празни!".

„Ќе работиш, ќе работиш!", викна Ристо, „време е да се успокоиш и да се ожениш!"

„Жити бога, немој така", нервозно рече Јане, „совеста не ми дава да работам во Дува".

„Опа, моторот откажа!", викна возачот.

Полека ја вклучи рачната кочница, се протегна од умора и скокна на патот. Камионот навистина се расипа, ги остави во невола. Возачот се протна под каросеријата, го бараше дефектот проколнувајќи го денот кога дал пари за ова чудовиште, по неколку мига ја подаде маслосаната глава и процеди:

„Најдете си сенка под дрвјето и одморете, ова губре реши да ме измачи! Ама ќе го поправам и ќе го натерам да нè однесе во Малесија!".

„Побрзај пријателе, многу е жешко!", викна Јане а мислеше на трупот кој не смее да се изложува на топлина.

Слегоа на правливиот пат и немо го разгледаа земјиштето наоколу. Од тревата допираа свирки на разбудени инсекти а по ниските цбунови потскокнуваа врапци. Жегата создаваше сунење во тревата како да се пржи масло на тивок оган, високите дрва што прават сенка за починка беа оддалечени најмалку пет километри.

„Отидов да наберам две китки планин-ско цвеќе", викна Јане, „ковчетот да не би-де осамен!".

„Можеме заедно да набереме!", позеде Ристо од страв да не остане сам до трупот.

По карпите со малку мов шетаа жолти гуштери, а меѓу нив, таму каде што камењето ги покриваше црвена и посна земја, растеше ситна, подгорена трева што ја па-сат овците. Над оваа трева се издигаа слабички и пеплосани стебленца кои на врвот цутеа во разни бои. Јане првпат зажали што не ги научил имињата на овие сироти цвеќиња, кои иако слабо мирисаат го успокојуваат човека во незгода. Само што откинаа неколку стебленца, а небото загрме, стравоттно зататне над нивните глави.

„Ете ги!", викна Ристо.

„Што рече?", праша Јане.

„Гостите од земјата на викинзите!", викна Ристо, „ене го првиот авион!".

Огромната метална птица суверено го се-чеше небото над планината и со неснослива врева му се доближуваше на аеродромот до езерото. Ристо ја стави раката над очите и долго гледаше во небото. Јане веќе набра две **КИТКИ** цвеќе и слезе на патот.

„Нова ера за езерскиот крај!", рече Ристо.

„Ама каква ера, жити бога", одговори Јане, „ослободи се од тие заблуди! Што можеш да добие еден сиромав предел од тие авиони?".

„Веќе не сме провинција, Јане!“, викна Ристо,
„Европа дојде кај нас!“.

„О, судбино проклета!“, воздивна Јане.

„Тргнуваме за Малесија!“, тогаш викна возачот,
„ајде влегувајте во кабната! Ха, глупа машино, те
победив уште еднаш!“.

„Само да го ставам цвекево до санда- кот!“,
замоли Јане.

„Ене го ^ториот авион!“, викна Ристо со
возбуда.

Сите очи беа вперени во небото, го сле- деа
летот на големиот авион кој по истата воздушна
патека слетуваше долу на пистата.

„Да не губиме време!“, предложи воза-
чот.

Тројцата влегоа во кабината, ги зазедоа своите
места и камионот тргна. Ристо веќе го заборави
сандакот од кој го делеше сидот на кабината,
вознемирено гледаше во небо- то. За чудо, додека
стигнаа до густата шу- ма, петте километри возење,
неговите очи избројаа десетина авиони. Гостите
пристиг- наа, мислеше тој, веќе се во автобусите на
пат за Дува, а таму? Ќе се снајдат ли Боја- ров и
Јулија како што треба, или пак ќе се покажат како
лоши домаќини, за да пропад- не долгогодишниот
труд и залагање? Така е, Ристо сè уште веруваше дека
е незаменлив, Дува ќе пропадне без него.

Патувањето траеше уште околу три ча- са без
прекин, само што на едно кладенче возачот ја
исплакна устата и го изми вра- тот. Камионот одвај се
проби преку стрмни-

те ридишта, а таму во селото го дочекаа жени во црни шамии. Закопот се изврши природно, според славјанските обичаи, Јане и тројца старци го поставија сандакот в зем- ја. Да се прикажува за липањето на млади- те девојки и тажењето на мајките, овде нема место. Јаневата мајка беше длабоко потоната во мислите, солзите кај неа одамна пре- сушиле. Нејзиниот син се држеше достоин- ствено, издаваше наредби што да се прави на гробјето, работеше повеќе од сите и дури откако се постави крстот во земјата, касна малку леб. Беше гладен но залаците тешко се пробиваа низ грлото. Ристо се срамеше да јаде додека возачот седна на еден гроб и убаво се наруча. Оние девојки во црно, соб- рани до потсушено јаворово стебло, липаа панично а солзите им течеа како потоци.

„Зошто плачете, утки?“, им се обрати Јане со лутина. „ Ја оплакувате неговата смрт или својата црна судбина? Колку години не сте виделе момче во селово? Еве момче прис- тигна во сандаков, зошто сѐ уште плачете?“,

„Немој сине, не греша си ја душата!“, го посветува мајка му.

„Ете ме разбесни тоа липање!“, одговори Јане и го фрли парчето леб.

Му се доближи на гробот, го понамести грубиот крст од дабови гранки, смело поми- на покрај жените и се изгуби зад малата, трошна црква од осумнаесеттиот век. Под него брегот правеше косина од стотина мет- ри, таму долу како змија лазеше планинско

поточе. Ех, помисли Јане, му ја исполнив желбата на братучедот, го донесов близу до поточето, црквичето и шумичката. Едно врапче сигурно ќе му пее на гробот секое утро. Овде во планините утрото е долго, сон- цето доцна изгрева, вистински рај за птици- те. По образите се лизнаа првите топли солзи, усните му затреперија, телото ја изгуби сета сила. Немо гледаше во трошните куќи под себе и дозволи слабоста да го потисне. За миг се стресе, образите му поцрвенија од лутина, забите ги стегна и ја поврати силата и волја. Срамота е да се плаче, помисли. Човек што издржал ^акви маки по морињата и океаните и природата му овозможила пак да се врати во родниот крај, не смее да пла- че. Нека плачат оние сироти девојки, нив- ната судбина е поцрна од ѓаволот, тие се жртви на ова модерно време со селидби од мака и од бес.

Кога се врати кај гробот Ристо и возачот беа подготвени за слегување на патот. Во- зачет пикуваше поскури и леб во џебовите а Ристо се поздравуваше со жените. Јане трг- на со нив да ги испрати до камионот. Десно од гробиштата, наспроти поточето на една тесна ливада видеоа стара жена со фурка и вретено во рацете, седеше на насипот и чу- ваше две волиња.

„Трпано, жива ли си, мајко Трпано?“, ра- досно викна Ристо.

„Ех, жива пред умирање! А кој си ти?“\ праша старичката.

„Зар не ме познаваш, Ристо партиза- нот!", одговори овој. „Мајко Трпано, што правеше најубав качамак во војната, сети се на она момче на кое му ги превиваше ра- ните!".

„О, ти ли си тоа", се израдува старич- ката, „жив ли си бре Ристо, убав на мајка! А јас мислев дека те убиле сверовите, два- есет години не си се јавил и јас проклетница така мислев!".

„Па како ми живееш Трпано, фамилија- та како ти е?".

„Не можам да се пожалам на животот", се разнежи Трпана, „еве ја минувам старос- та како царица, две волиња, фурка и вре- тено, ништо повеќе! Ни работа ни сабота! За фамилијата што да ти кажам бре Ристо, мажа ми го убија во војната! А децата како сите деца од Малесија. Отидоа во туѓина по белиот свет, еве дванаесет години се допи- шуваме со писма, децата не ме забораваја. Но проклета старост бре Ристо, очите ми ги зеде, ме ослепе за да не можам да ги читам писмата, та им јавив на децата повеќе да не ми пишуваат, нема кој да ги чита писмата од Нов Зеланд!".

„Мајко Трпано, колку ми е мило што те видов!", возбудено рече Ристо и ја погали по шамијата што ја собиравше белата коса.

„А тебе бре Ристо, како ти светеше свез- дата, како си живееш?", топло праша Трпана.

„Не е лошо“, одговори Ристо малку со срам, „се живее некако! Се оженив веднаш по војната, имам многу деца будалести како сите на светов, невоспитани!“.

„Веќе се стемнува, да побрземе!“, викна возачот.

„Елате дома кај мене, пак ќе ви напра- вам качамак!“, предложи Трпана.

„Брземе мајко, работа не чека во гра- дот!“, одговори Ристо.

Оваа средба го возбуди повеќе од сè, ду- шата му ја потресе и срцето го заболело.

ГЛАВА XXXVII

Настаните потоа се одвиваа брзо, среде лето умреа Ристо и Димитрија. Кога цутеа оревите по бреговите на Димитрија му се влоши болеста во грлото, пет недели се бо- реше со смртта и најпосле животот му избега од рацете. Самиот си го бараше ѓаволот, рекоа соседите, зашто во малите слаткарници пиеше ладни бози и лимонади, иако лекарот одамна му забрани да употребува солени, лути, студени и газирани пијалаци и храни. Вака грлото што се распаѓаше од болеста, отече набрзо и веќе Димитар не можеше да дише.

„Внатре ме гори и пече“, рече пред да се успокои за вечноста, „пожар имам во телото!“.

А како му се смирија лицето и очите? Божествениот мир падна на старчевото из браздено чело, заедно со животот и тагата

отпатува во непознатото та блага насмевка се оцрта на образите, природата сакаше да ја истакне добрината на душата, неговото најголемо богатство. Закопот му беше многу скроман, само Ламаров и Милица донесоа цвеќе.

Како заврши Ристо?

Петлите што ги слушна на враќање од селото после закопот му пееја во совеста скоро месец дена. Тешкиот и нерамен пат до градот го помина со очајни мисли та ис- плашено зеде да ги преиспитува своите идеали од младоста наспроти стварноста. И гледај несреќа, Лисицата доживеа бродолом во душата! Од младите години останаа партали, од идеалите Потемкинови работи, од здравјето ништо не остана. А оние луѓе во планината му веруваа тогаш кога на лицето му растеше првата брада, во големата татковинска војна, го спасија од гладот и болестите зашто му веруваа како на добриот дух. После дваесет години тие не му се лутеа, о, Трпана беше пресреќна што го виде. Но кај него мракот се всели во сите пори та цел месец петлите му пееја во совеста. Борбеноста му се врати тогаш кога го потисна болеста, незадоволен од себе како сите вистински револуционери, патеше мачно и длабоко заради неостварените идеали. Совеста него го изеде зашто долу покрај езерото ја донесе модерна Европа со сиот раскош а за- борави на блиските, горе во Малесија!

Во кабината од стариот и гнил камион се вратија спомените да го дотолчат воинокот кој заборавил на ветувањата. Кон полноќ камионот се довлечка во градот, Ристо влезе дома и падна в постела, болуваше од срцето, тагуваше од душата. Докторот Ламаров ги употреби сите вештини на медицината и некако му го поврати здравјето ама тоа веќе не беше истиот човек.

„Последна опомена за да одиш во пензија!“, тивко му шепна Невена со својот нежен глас.

„Уште еден срцев удар, мон ами, потоа не ќе можеме да се гледаме!“, загрижено процеди Ламаров.

„Уф, бре, како ме заплашувате! Та моево тело не се предава лесно!“, одговори Ристо со чудна смелост.

Минуваа денови во прошетки покрај е^е- рото, благата клима и чистиот воздух го направија чудото. Природата го врати Ристовото здравје и му даде уште една шанса да се бори за идеалите. Каква циновска борба! Ох, болниот наскоро работеше повеќе од сите, пречекот и испраќањето на гостите, исхраната, разонодата, хигиената и услугата, сѝ врвеше низ неговите раце. Но дали среќата го озари неговото лице?

Езерото откако ја проголта младата жртва се држеше подалеку од настаните. Неговата топла вода ја помилува песокта на плажите со своите меки и приспивни бранови. Секој ден сонцето беше сѝ

поубаво, во Албанија заогаше сѝ подоцна. Градините
веќе

мирисаа на зрели плодови, уф, да, оваа година јагодите потфрлија но затоа кајсиите и праските виснаа до земја со своите румени и сочни плодови. Езерскиот крај е познат со мали но убави градини и бавчи. О, бериќетот не можеше да ги задоволи потребите на размноженото население, за многумина овошјето беше скапо и недостапно, ама хотелите успеаа некако да обезбедат десерт за своите гости.

Ристо убаво се покрена од болеста но потоа се измачи молејќи ги селаните за редовно снабдување со овошје. Набрзо потпиша цврсти договори за целата сезона, охо, угледот на Лисицата порасна, хотелската каса се наполни. Вниманието што им го посвети на гостите од Европа пак ги потисна спомените од војната, пак заборави на мајката Трпана. Неочекувано брзо ја заборави и жртвата од езерото. Односите со Бојарова се влошија уште повеќе, шефот не можеше да ги оствари своите планови.

Милица ја откажа службата во хотелот веднаш по смртта на Димитрија. Сјајот во нејзините очи потемне, богатството на неј-зината душа веќе беше недостапно, таа девојка тагуваше двојно; заради вистинската љубов што блесна и така брзо исчезна во езерото и заради смртта на татко Ы, единствениот близок што го снеса од земјава. Ламаров беше со неа во деновите исполнети бол и тага, Ы даваше совети како мелем. По негова заслуга девојката ја примија на работа во една бензинска станица, од август

па наваму точеше бензин и така заработу-
ваше за живот. Возачите се чудеа од каде дојде оваа
премила но тажна девојка со црна блуза, црна
панделка во косата, црни чевли и чорапи, жолта
кецелја од скај што ја но- сат работниците во
петролејската индустри- ја како униформа. Кога
облаците се нишкаа на небото поради ветерот,
нејзините упла- кани очи се вртеа на југозапад кон
Дува, малку размислуваа а потоа итро бегаа по
слабите бранови на езерото и за миг се вра- каа кај
бензинот. Да, Милица работеше на едно распаке
спроти хотелот, оттука патиш- тата се делеа за сите
страни на светот.

Во едно спарно пладне кога сите гости беа на
плажите, Милица немаше работа за- што улиците
опустеа без коли и минувачи, помИна Макале со
врзопче во рацете. Него- вото лице кажуваше дека за
ова време ду- шата му пропатила многу, клета несреќа
му ја разбудила совеста. Седна до една помпа за
точеење бензин, со шамиче ја избриша пот- та од грбот
и образите и од Милица побара чаша вода. Како
очајник ја испи водата и почна да се исповеда за
маките. Еве се вра- ка во Дебарца кај жената и децата,
таму ќе работи во некоја продавница за брашно. А
зошто го напушта хотелот? О, веќе не може да му
погледне на убавото езеро в лице, од оној настан во
ноќта веќе неспокојот се все- ли во неговата душа. О,
боже благ, приро- дата уште еднаш докажа оти не
постои глу- па и проста душа туку само слепило на
ра-

зумот кое во човека го разбудува светот. Затоа светот не пропаѓа ами бескрајно пати.

Макале си отиде во Дебарца и ја однесе тајната. Квечерум Милица ја соблече жолтата кецелја, работното време заврши и таа со наведната глава се упати дома. Малата, трошна кука ја најде празна и пуста како што ја остави изутрината, воздухот тежок и устоен. Ширум ги отвори прозорците кон улицата та излезе во дворот за да ги полие фикусите и лимоните. Таму на дрвениот стол веќе седеше Ламаров, изморен и блед, прелистуваше дебела книга со црвени корици. Девојката се израдува од срце, го послуша гостинот со слатко од смокви и седна спроти него. Докторот се интересираше за нејзиното здравје, ох, тој се плашеше за неа, ноктите во осаменост се долги и мачни. Но Милица го успокои со вродената добрина и срце од злато, рече дека времето ѝ помина многу убаво, другарите на работа се срдечни и топли. Ламаров за миг се израдува, веднаш потоа низ очите му помина темен облак, воздигна длабоко и болно, та стана од столот. Ех, шери, рече на одење, многу добри луѓе немаат среќа во животот. Проклета судбина, како може човек да не верува во неа! Умираат благородни души на пат за целта, со нив исчезнува добрината, хуманоста, мотивот за барање на смислата. Ете умре и Ристо, му бевме на закопот. Оф, каков закоп, музика, говор со болни извици, стотина ужалени пријатели на гробјето.

Оваа ноќ за Ламарова не беше како другите ноќи, пријателот го остави на гробјето и се врати со морничава тага. Сфати дека и нему му се ближи крајот но од сознанието не се исшѓаши, влезе во дворот и седна на една клупа. Балконот пред докторот го затвораа четири леандри во лимени садови, околу него се распознаваа стеблата на една липа, две јаболкници и уште пет багреми. Летото завршува наскоро, помисли Ламаров, во есен паѓаат лисјето на овие дрва. Напролет ќе пораснат млади лисје наместо старите и така, животот рти но пак се враќа во пазувите на земјата.

Како цвеќето што трепери пред ветерот така Јула затрепери пред иднината. Летото ѝ даде мудра опомена, ја отрезни младата и убавата глава, та се упати на исповед кај Ламарова. Овој ужален старец уште еднаш најде енергија во своето тело, ја погали убавата девојка по косата и благо се ѓасмевна. Хе, шери, рече треперливо, секоја ластовичка свива гнездо на сигурно место, хе, ѓавол знае како ластовичката се убедува дека месотото е сигурно и безбедно. На момчето што се удави да му подадеме пријателска рака, можеби ќе свиеше убаво гнездо покрај езерото. Ама животот си врви, убаво е да извлекуваме поуки од него.

Животот си врви, но зошто е олку свиреп, се прашуваше Јане во длабоката есен. Два коњаника слегуваа по стрмните брегови од Малесија кон езерото, ветерот бучеше

и ги носеше првите навеси снег додека лисјето паѓаа и гората опустуваше. Во предградието на северната периферија Јане слезе од коњот, се прегрна и бакна со пријателот Илија кој брзо се врати назад за да не го стемни патем и да не ги среќава волците. Истата вечер Јане Ы направи куса посета на Милица а во темницата отпатува заедно со своите морски приказни.

Скопје Охрид
Мелбурн Сиднеј
март 1968
јуни 1973

